

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2016 (34300-V).

De voorzitter:

Ik heet de minister van Buitenlandse Zaken van harte welkom.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer Van Bommel (SP):

Mevrouw de voorzitter. De terroristische aanslagen van vrijdag jongstleden in Parijs vervullen de SP met afschuw, woede, verdriet en vastberadenheid. Onze gedachten gaan op de eerste plaats uit naar de slachtoffers en hun nabestaanden, naar de gewonden en naar iedereen die hier direct of indirect mee te maken heeft. Het is belangrijk dat heel Nederland hierbij stilgestaan heeft en er stil bij blijft staan. Deze aanslagen tonen twee zaken glashard aan. Ten eerste het feit dat we heel kwetsbaar zijn in onze open en vrije samenleving. De balans tussen veiligheid aan de ene kant en openheid en vrijheid aan de andere kant zal door deze aanslagen opnieuw moeten worden gezien. Ten tweede tonen deze aanslagen aan dat terroristische groepen de intentie en de capaciteit hebben om aanslagen te plegen in en tegen het Westen. En niet alleen tegen het Westen, want ook Rusland, Turkije en Libanon kregen heel recent te maken met terroristische aanslagen. Ook de slachtoffers daarvan krijgen ons medeleven. Samenwerking, Europees en mondiaal, tegen terreur is noodzakelijk. De aanslagen in Parijs vragen om nationale en internationale actie. Morgen zal in het debat tussen de fractievoorzitters en de regering vooral de nationale actie aan de orde komen.

De minister van Buitenlandse Zaken wil ik vandaag vragen om in te gaan op het internationale beleid, om te beginnen de Europese aspecten. Ik heb drie vragen. Ten eerste: welke betekenis heeft het inroepen van de bijstandsclausule van artikel 42 van het Verdrag van de Europese Unie? Kan die bijstandsverplichting ook betekenen dat Nederland wordt geacht mee te gaan bombarderen in Syrië?

Die indruk werd gisteren een beetje gewekt door de minister van Defensie. Ten tweede: wat zijn de internationaalrechtelijke gevolgen van het gebruik van de term "oorlog", ook door de minister-president? In Nederland kan dat gevolgen hebben voor de opsporing van mensen die zich met terreur bezighouden. Internationaal gezien kan het gevolgen hebben voor de veiligheid van Nederlandse militaire doelen. Ten derde: op welke wijze worden de registratie en identificatie van vluchtelingen aan de buitengrens van de Europese Unie verbeterd? Het kabinet erkende gisteren in zijn brief dat jihadisten met de vluchtelingenstroom mee kunnen komen, de Europese Unie in.

De SP betwijfelt of een bommenregen op door IS gecontroleerd gebied de kans op aanslagen in Europa zal verkleinen. De logica doet het tegenovergestelde vrezen: sympathisanten van IS zouden er juist een motief in kunnen vinden voor terreuracties hier. Er zijn ook analisten en kenners van IS die stellen dat extra westerse militaire inzet in Syrië en Irak door IS juist wordt gewenst omdat deze de voedingsbodem en recruteringsbasis voor terreur vergroot. Kan de minister hierop reageren?

De oproep om de aanslagen in Parijs te vergelden met militair geweld tegen IS is echter volkomen begrijpelijk. Tegelijkertijd moet bij overwegingen om militair op te treden het verstand leidend blijven. De vraag moet zijn wat effectief is. Ruim één jaar na de start van de militaire interventie onder leiding van de Verenigde Staten in Irak en later ook in Syrië lijkt Islamitische Staat nauwelijks serieus geraakt. IS is heer en meester in half Syrië en in een derde deel van Irak. Wat zegt dit over het effect van het westers militair optreden? Wat zegt dit over de toekomst van beide landen? Is het nog wel reëel om van de landen Irak en Syrië te spreken, of is er de facto sprake van een opdeling en nieuwe grenzen? Moet men daar bij internationaal optreden niet van uitgaan?

Het militair optreden heeft er mede voor gezorgd dat de vluchtelingenstroom het afgelopen jaar niet is afgenomen, maar toegenomen. Nogal wat vluchtelingen in Iraaks Koerdistan, afkomstig uit Syrië, zijn gevlucht voor westerse bommen, niet voor IS. Omgekeerd is de stroom jihadisten richting IS-gebied ook toegenomen. Deze onbedoelde effecten moeten ons aan het denken zetten. Wat is de reactie van de Nederlandse regering hierop?

Het militair optreden heeft een politieke oplossing voor de oorlog in Syrië en Irak niet dichterbij gebracht. Eerder lijkt er sprake te zijn van een verharding van de tegenstellingen tussen de strijdende partijen. Ook blijven we te maken hebben met zogenaamde bondgenoten in de strijd in Irak en Syrië waarvan het een publiek geheim is dat ze juist steun bieden aan jihadisten en radicale organisaties. Denk aan Saudi-Arabië en Turkije. Dat laatste land begon eind juli een militaire campagne tegen Islamitische Staat, maar in de praktijk bleek dit vooral een militaire actie tegen de PKK te zijn, terwijl juist Koerdische strijders een belangrijke rol speelden bij het voorkomen van een massaslachting in Sinjar en Kobani. Hoe ziet de minister dit dubbelspel van Turkije? Wordt Turkije, onze bondgenoot in de NAVO, daarop aangesproken?

De SP blijft wijzen op het belang van het blokkeren van de inkomsten van IS. Een belangrijke inkomstenbron is de export van olie, waarvan de inkomsten nog steeds zeer omvangrijk zijn. Het gaat om 50 miljoen dollar per maand, zo wordt gezegd. Hoe is dat mogelijk? De olie wordt veelal via Turkije geëxporteerd en ook wordt, wederom via Turkije, door IS materieel geïmporteerd om de productie van olie in stand te houden. Is dit geen prioriteit van de coalitie tegen IS? Wordt er nu eindelijk succes geboekt in het afsnijden van de financieringsstromen die naar IS leiden?

Mijn volgende punt betreft de belabberde mensenrechtensituatie in Saudi-Arabië.

De heer Servaes (PvdA):

Ik heb het idee dat er een blokje af is. Ik wil collega Van Bommel een vraag stellen. Hij wijst terecht op een aantal problemen, tegenslagen en uitdagingen in de strijd tegen ISIS, maar hij benoemt eigenlijk niet wat er wel gelukt is: het stuiten van de opmars van ISIS, vooral in Irak. Ik denk daarbij met name aan het Koerdische gebied. De SP was tegen de acties in Irak. Kan de heer Van Bommel zijn reflectie geven op wat er zou zijn gebeurd als Nederland en andere landen de Koerden vorig jaar niet hadden bijgestaan?

De heer Van Bommel (SP):

De heer Servaes weet dat het kenmerk van iedere geschiedenis is dat zij haar alternatieve loop verhult. Wij zullen dus nooit weten hoe het anders had kunnen gaan als er bijvoorbeeld meer druk was gezet op Bagdad om te komen tot een beleid, waarbij er ook ruimte was voor de soennieten in Irak — naar mijn mening hét centrale probleem in Irak — en waarbij er ook goed was samengewerkt met de Koerden in Bagdad. Ik noem geldstromen, maar ook beveiliging. Ik zou wensen dat we dat wel hadden kunnen weten. Dan hadden we echt een keuze kunnen maken. We kunnen dat echter niet weten.

De heer Servaes (PvdA):

Dat is de fase ervoor. Wij zijn het erover eens dat het voordat ISIS opkwam, goed fout was in Irak en dat het beleid van president Maliki destijds niet deugde, maar feit is dat ISIS er is gekomen. Ik stond een maand geleden naast de Koerden op de frontlinie. Zij vertelden mij dat zij zonder de steun vanuit de lucht, met hun beperkte militaire mogelijkheden nooit ISIS hadden kunnen tegenhouden en nooit terrein hadden kunnen terugwinnen. Ik ken de heer Van Bommel als een goede vriend van de Koerden. Deelt hij die analyse van de Koerden zelf?

De heer Van Bommel (SP):

Onder die omstandigheden, als je het op dat moment bekijkt, deel ik die analyse. De heer Servaes moet echter niet meteen tevreden zijn met alleen dat antwoord, want ik zeg er meteen bij dat daar de oplossing niet ligt, tenzij we ons in internationaal verband, niet zozeer vanaf vandaag maar wel vanaf enig moment, realiseren dat Irak niet meer bestaat en dat het land moet worden opgedeeld. Daarom heb ik ook die vraag over de deling gesteld. We gaan het land dan opdelen in drie delen en zeggen dan ook: de regering in Bagdad is niet meer verantwoordelijk voor de veiligheid van het noorden van Irak, waar de Koerden wonen, maar dat deel wordt een internationaal protectoraat, bijvoorbeeld onder bescherming van de Amerikanen, Bagdad gaat dan over centraal-Irak en weer anderen krijgen de verantwoordelijkheid voor een ander deel in Irak. Dat is immers wat eigenlijk had moeten gebeuren. Dan gaan we andere kaart van Irak maken, en dus ook andere bevoegdheden en verantwoordelijkheden toedelen. Ik heb de regering gevraagd om op dat punt te reageren. Daar ligt volgens mij de kern van het probleem in Irak. Het gaat om de vraag: wie heeft het waar voor het zeggen en wie heeft de verantwoordelijkheid voor de veiligheid?

Mijn tweede punt betreft de belabberde mensenrechtensituatie in Saudi-Arabië. Saudi-Arabië is een belangrijke bondgenoot van het Westen, onder meer in de strijd tegen Islamitische Staat. Er wordt melding gemaakt van een memorandum of understanding, een overeenkomst, tussen Nederland en Saudi-Arabië. Wat staat hierin? Is er ook aandacht voor de mensenrechten in Saudi-Arabië? De SP plaatst grote vraagtekens bij de goede betrekkingen tussen Nederland en Saudi-Arabië. Dit land is ook nog sponsor van groepen die strijd leveren in Syrië. Wordt Saudi-Arabië daarop aangesproken door Nederland? En protesteert Nederland wel tegen de oneerlijke processen en de rechterlijke uitspraken tegen mensenrechtenactivisten in Saudi-Arabië? Deelt de minister mijn opvatting dat Saudi-Arabië de antiterrorismewetgeving misbruikt om critici de mond te snoeren?

De Kamer nam mijn motie aan waarin de regering wordt verzocht om de Saudische autoriteiten te vragen, te komen tot de vrijlating van de blogger Raif Badawi, die eerder tot 1.000 stokslagen was veroordeeld. Is deze motie uitgevoerd? Kan de minister ten slotte ingaan op de Nederlandse inzet ten aanzien van het verbeteren van de positie van vrouwen in Saudi-Arabië?

Dan de ontwikkelingen in Israël en Palestina. De SP maakt zich grote zorgen over het opgelaaide geweld waar Palestijnse kinderen en Israëlische burgers het slachtoffer van zijn. Het is belangrijk dat wordt ingezet op de-escalatie. Wat gaat Nederland op dit vlak doen? Vorige week besloot de Europese Unie om de richtlijnen inzake het labelen van producten uit illegale nederzettingen te publiceren. Daarmee komt er een einde aan de misleiding van consumenten, doordat producten uit de nederzettingen niet meer mogen worden verkocht als "made in Israel". Hoe worden deze richtlijnen in de praktijk uitgevoerd? In de Europese Unie wordt nagedacht over concrete manieren

om de scheidslijn tussen Israël en de bezette Palestijnse gebieden duidelijker aan te brengen. Recente ontwikkelingen in Amsterdam zijn dan ook interessant. Daar is besloten tot een samenwerking met Ramallah en Tel Aviv, waarbij nadrukkelijk een aantal voorbehouden is gemaakt, bijvoorbeeld dat Amsterdam geen uitvoer naar of directe of indirecte financiële betrekkingen met illegale nederzettingen op Palestijns gebied zal onderhouden. Een andere voorwaarde stelt dat ervoor gezorgd dient te worden dat in de projecten die worden aangegaan, niet indirect wordt samengewerkt met het Israëlijsche leger of het ministerie van Defensie. Ziet de minister hierin aanknopingspunten om ook op nationaal niveau de scheidslijn tussen Israël en bezet Palestijns gebied duidelijker aan te brengen?

Dan kom ik bij een ander thema: de Amerikaanse droneoorlog. Dit programma, waarbij vermeende terroristen worden gedood door aanvallen met onbewapende vliegtuigen, was altijd met geheimzinnigheid omgeven. Dat is nu voorbij. Vermoedens dat drones erg onnauwkeurig zijn en dat burgerslachtoffers worden weggemoffeld, zijn nu bevestigd in de zogenaamde Drone Papers; de Amerikaanse documenten die onlangs zijn gelekt. In deze Drone Papers wordt zelfs naar een operatie verwezen waarbij 90% van de gedode individuen, mensen betrof die men niet wilde doden. Het waren niet de mensen die men op het oog had. Maar 90% kun je geen bijkomende schade meer noemen. Deelt de minister de zorgen van de SP dat de inzet van drones onnauwkeurig is en dat zij veel burgerslachtoffers veroorzaken? Is de minister bereid om bij zijn Amerikaanse collega's opheldering te vragen over de informatie die uit de Drone Papers blijkt en aan te dringen op transparantie? Uit de gelekte documenten blijkt ook dat de Amerikanen bij droneaanvallen vaak gebruikmaken van inlichtingen van bondgenoten. Kan de minister uitsluiten dat Nederlandse inlichtingen leiden tot een Amerikaanse inzet van drones, waar dan ook ter wereld, waarbij het risico van burgerslachtoffers enorm groot is?

Ik kom bij Oekraïne. De SP is altijd kritisch geweest over de rol van het Westen in de escalatie van het geweld in Oekraïne en de oplopende spanningen met Rusland. Er zijn nu al meer dan 8.000 doden gevallen tijdens de oorlog in Oekraïne, inclusief de doden van de fatale MH17-vlucht. De verhouding tussen het Westen en Rusland begint steeds meer te lijken op die uit de jaren tachtig, de tijd van de Koude Oorlog. Dat is zeer zorgelijk. Kan de minister aangeven welke inspanningen Nederland verricht om te komen tot de-escalatie van dit conflict? De SP heeft stevige kritiek geuit op het associatieakkoord tussen de Europese Unie en Oekraïne. We zagen hoe de ontwikkelingen rondom deze kwestie bijdroegen aan een spiraal van polarisatie en uiteindelijk geweld in Oekraïne. Het was immers de aanvankelijke weigering van toenmalig president Janoekovitsj om dit associatieakkoord te tekenen die een serie gebeurtenissen in gang zette. Die gebeurtenissen leidden uiteindelijk tot de burgeroorlog waar het land nu middenin zit en waarvoor nog geen enkele duurzame oplossing in zicht is. Is de minister het met mij eens dat het associatieverdrag heeft bijgedragen aan de instabiliteit en polarisatie in Oekraïne? Sommigen bepleiten nu al een opdeling van Oekraïne. Wat is het standpunt van de minister ten aanzien van dit soort voorstellen? Keer op keer is door deze minister gezegd dat het verdrag geen voorportaal is voor EU-lidmaatschap. Europese politici zeggen iets anders. Stefan Füle zei vorig jaar, toen hij nog EU-Commissaris voor Uitbreiding was, dat Oekraïne uiteindelijk volledig lid zou moeten worden. Herman van Rompuy, toenmalig president van

de Europese Raad, en toenmalig Commissievoorzitter Barroso gaven aan dat zij de toekomst van Oekraïne in de Europese Unie zien. Kan de minister hierop ingaan? De SP vindt deze uitlatingen zeer verontrustend. Mede daarom zien wij uit naar het referendum over dit verdrag op 6 april volgend jaar.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Hoor ik de SP-fractie hier nu voormalig dictator Janoekovitsj verdedigen die oproerpolitie en militairen op zijn eigen demonstrerende bevolking afstuurde in Kiev?

De heer Van Bommel (SP):

Nee.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Dat lijkt er toch wel haast een beetje op. Ik moet vaststellen dat hier door de SP-fractie wordt gezegd dat het eigenlijk wel een goede politiek van Janoekovitsj was om de wil van het Oekraïense volk niet te volgen om toenadering te zoeken tot Europa vanuit het perspectief van ontwikkeling van het land, de vrijheid van meningsuiting en noem maar op.

De heer Van Bommel (SP):

Ik mocht voor de OVSE verkiezingswaarnemer zijn bij de verkiezingen waar Janoekovitsj tot president werd gekozen. Die verkiezingen zijn volgens de OVSE vrij en eerlijk verlopen. De president van Oekraïne was ongetwijfeld een corrupte baas van het land, net zo goed als de meeste politici, helaas, in Oekraïne door en door corrupt zijn. Dat is een groot probleem. Daarvoor zullen we een oplossing moeten vinden. Het behoorde wel tot zijn bevoegdheden om te doen wat hij deed. Er is verdeeldheid in Oekraïne over de oriëntatie oost of west, of het nu gaat om het lidmaatschap van de NAVO, waartoe de NAVO heeft besloten, of om de associatie met Rusland of de Europese Unie. De bevolking was en is daarover scherp veroordeeld. Dan kan ik mij voorstellen dat je op zo'n moment even een stapje terug doet en niet kiest voor een associatie met de een of de ander. Dat Janoekovitsj zijn oriëntatie naar het oosten richtte, heeft er mede toe geleid dat er strijd is gevoerd en nog wordt gevoerd in Oekraïne.

De heer Ten Broeke (VVD):

Oekraïne is inderdaad een corrupt land. Op de Transparency International Index staat het ver onder een hoop Afrikaanse landen die ook al niet erg hoog staan aangeschreven. Voor Nederlandse exporteurs naar dat land is het dus van uitermate groot belang dat zij hun investeringen kunnen terugverdienen. Dat kunnen ze vooral als ze een beetje rechtszekerheid hebben. Dat associatieverdrag voorziet daar nu juist in, want 80% van dat verdrag gaat over zaken die te maken hebben met exportkredietverzekeringen, met de manier om je geld op een eerlijke manier terug te verdienen; het feit dat je geen steekpenningen hoeft te betalen en als dat gebeurt, dat je er ook iemand op kunt aanspreken. Wat zegt u nu tegen die Nederlandse vrachtwagenchauffeurs, tegen die Nederlandse bedrijven die exporteren, tegen die Nederlandse investeerders die wereldwijd de tweede investeerder zijn in Oekraïne? Wat zegt u nu tegen hen als u hun dat verdrag, dat laatste stukje zekerheid dat ze hebben, ontnemt?

De heer Van Bommel (SP):

Die vrachtwagenchauffeurs hebben wij recentelijk gesproken. Zij zitten niet op dit associatieakkoord te wachten, want zij verwachten dat hun banen op de tocht komen, net zoals dat eerder gebeurde bij landen die lid geworden zijn van de Europese Unie, zoals Polen en andere landen. Dat kon nog wel eens een heel reële angst zijn omdat we zullen zien dat er in Oekraïne straks kantoortjes worden geopend door Nederlandse transporteurs die zeggen dat ze daar een filiaal hebben en dat ze tegen arbeidsvoorwaarden uit Oekraïne het transport Nederland-Oekraïne kunnen gaan verzorgen. Dus gaat u ook vooral ook zelf eens praten met die chauffeurs. Wij hebben dat gedaan. Deze mensen zitten niet op dat associatieakkoord te wachten. Wat wij vrezen is dat door die toegenomen handel en al die vrijheden in het associatieakkoord de corruptie ook via die handel Nederland en Europa zal binnenkomen.

De heer Ten Broeke (VVD):

Nederlandse transportbedrijven zijn al jaren toonaangevend in Europa omdat ze altijd nieuwe ontwikkelingen, inclusief internationalisering, inclusief nieuwe markten, hebben weten te weerstaan en kunnen overwinnen. Dus die Nederlandse vrachtwagenchauffeurs hebben er baat bij dat hun bedrijven geld kunnen blijven verdienen, ook in nieuwe landen zoals Oekraïne. Ik herhaal mijn vraag aan heer Van Bommel. Wat hebben Nederlandse bedrijven die daar investeren — we zijn er de tweede investeerder — eraan als ze zonder enige bescherming blijven zitten, die u hun ontnemt door dit verdrag onder ze uit te halen?

De heer Van Bommel (SP):

In de vraag zit natuurlijk al het antwoord. Nederland is nu al een enorme investeerder zonder dat associatieakkoord. Dus moeten wij dan dat associatieakkoord sluiten om die positie te behouden? Dat is niet het geval. Wij moeten wel de zekerheden die we hebben behouden, op juridisch gebied en bij wat we buiten de deur kunnen houden. Ik daag de heer Ten Broeke uit: gaat u echt eens praten met die vrachtwagenchauffeurs, want die zitten niet te wachten op het associatieakkoord met Oekraïne. Ik wil dat ook samen met u doen. Dan gaan wij praten bij Vos in Oss, waar de werkgelegenheid compleet gesloopt is.

De heer Ten Broeke (VVD):

Bij Bolk in Almelo.

De heer Van Bommel (SP):

Daar gaan we ook praten. Ik ga graag op roadtour met de heer Ten Broeke om er te gaan praten.

De voorzitter:

De heer Servaes gaat ook mee, begrijp ik.

De heer Van Bommel (SP):

Dan komt er toch nog iets positiefs uit deze interruptie. De heer Servaes mag ook mee als hij wil.

De heer Servaes (PvdA):

Dan ben ik al heel blij. Oss is mijn eigen hometown, dus dan neem ik jullie mee naar Vos in Oss. Dat lijkt mij eigenlijk het beste. Ik wilde eigenlijk terug naar de meer principiële vraag. Wat collega Van Bommel nu doet, is toch weer de illusie wekken dat allerlei andere krachten Oekraïne hebben doen besluiten waartoe het heeft besloten. Hij noemt het voorportaal van de Europese Unie, dat erin zou zitten. Hij noemt het afzetten van de president. Twee concrete vragen. Waar staat in het associatieakkoord dat er wel sprake zou zijn van een voorportaal van de EU? Wie heeft besloten dat deze president niet meer in functie kon blijven na wat er was gebeurd?

De heer Van Bommel (SP):

Ik heb de term "voorportaal" gebruikt omdat de Nederlandse regering steeds benadrukt dat dit verdrag geen voorportaal zou zijn. Het staat vanzelfsprekend ook niet in het verdrag. Het gaat erom waar de Europese leiders hun intenties uitspreken en wat de perceptie is in Oekraïne zelf. Dat is wat in de politiek telt. Daar moet je niet voor weglopen. Doen alsof er helemaal niets is wat richting het lidmaatschap van de EU gaat, is je ogen sluiten voor de feiten.

De heer Servaes (PvdA):

Ik weet niet of de heer Van Bommel het woord "illegaal" heeft gebruikt over het afzetten van de president, maar hij wekte die indruk wel, over percepties gesproken. Ik vroeg wie daartoe had besloten.

De heer Van Bommel (SP):

Daar is door het parlement toe besloten. Ik heb dat niet illegaal genoemd. Ik heb gezegd dat het besluit van Janoekovitsj om het verdrag niet te tekenen een legitiem besluit van de president van Oekraïne was. Volgens mij spreken wij over twee verschillende zaken. Het parlement heeft uiteindelijk, niet in eerste instantie, maar uiteindelijk ingestemd met het vertrek van Janoekovitsj. Ik erken dat volledig, zeker.

De heer Servaes (PvdA):

Dan is de vraag wat het punt van de heer Van Bommel is. Hij geeft toe dat in het verdrag helemaal niets staat over een voorportaal. Hij heeft het over een uitspraak van de Europese leiders, maar ik geloof niet dat er conclusies van een Europese Raad of van wat dan ook bestaan waar dat wel in

staat. Dan houden wij alleen maar een perceptie over. Dat is wat slap, vind ik eerlijk gezegd. En de afzetting van de president is door het parlement gebeurd. De heer Van Bommel is zelf parlementariër. Als wij onze regering niet meer zien zitten, omdat zij bijvoorbeeld op ongewapende demonstranten schiet, hebben wij het volste recht om onze regering tot de orde te roepen of naar huis te sturen. Wat is het punt van de heer Van Bommel?

De heer Van Bommel (SP):

Ik heb het laatste niet betwist. Ik herhaal dat. Ik heb niet betwist dat dit op dat moment het recht was van het parlement van Oekraïne. Ik kijk naar onze eigen verantwoordelijkheid. Ik stel vast dat het associatieakkoord tussen de EU en Oekraïne de bevolking die toch al verdeeld was over de oriëntatie, verder tegen elkaar opzet en dat die verdeeldheid, die je niet moet aanwakkeren, uiteindelijk heeft geleid tot een burgeroorlog in Oekraïne. Dat stel ik vast. Dat constateer ik.

De heer Van der Staaij (SGP):

Ook de SGP heeft het associatieakkoord niet gelezen en niet beoordeeld als een voorportaal naar een volgende fase, maar zelfstandig op zijn eigen merites, aan de hand van wat er in de tekst staat. Heeft de heer Van Bommel in de tekst van het verdrag zelf aanknopingspunten gevonden voor de gedachte dat het hiermee gemakkelijker wordt de daadwerkelijke toetreding tot de EU te kunnen afdwingen?

De heer Van Bommel (SP):

Ja, die heb ik gevonden. Kijk naar de hoofdstukken die gaan over de internationale samenwerking, het buitenlands beleid, en die over justitie en binnenlandse zaken. Ik raad de heer Van der Staaij aan die hoofdstukken met bijzondere belangstelling te lezen omdat het daarin heel duidelijk verder gaat dan handel. De VVD zegt dat associatie voor 80% handel is en dat dit goed is omdat vrijhandel altijd goed is in de ogen van de VVD. Maar er zijn ook nog andere terreinen. Cultuur wordt veel meer genoemd. Het is inderdaad een stap op weg naar het dichterbij de EU komen. Dat valt niet te ontkennen.

De heer Van der Staaij (SGP):

Ook een associatieakkoord kan een bredere reikwijdte hebben dan alleen de handelspunten. Dat vind ik nog geen duidelijk voorbeeld om te stellen dat het hierdoor gemakkelijker wordt om lid van de Europese Unie te worden. Je kunt een lezing wat dat betreft toch ook handhaven, uitspreken dat dit echt een andere discussie is en niet stellen dat dit een stap is op weg naar de EU. Als je het uitlegt op de manier van de heer Van Bommel, ga je dan juist niet heel veel verwarring scheppen in de richting van Oekraïne?

De heer Van Bommel (SP):

De verwarring is niet door mij gesticht, maar door belangrijke Europese leiders wier woord veel meer betekenis heeft dan het mijne, namelijk Štefan Füle, destijds Europees Commissaris voor Uitbreiding en Herman van Rompuy, voorzitter van de Europese Raad. Dat zijn geen kleine jongens zoals u en ik. Hun woorden doen er echt toe en daarom citeer ik deze heren. Ik wil Van der Staaij vragen daar ook nog eens goed naar te kijken.

Mijn voorlaatste punt betreft het optreden van Nederlandse militairen in Nederlands-Indië in de periode 1945-1949. Hierover is recent een en ander naar buiten gekomen, vanwege twee recente wetenschappelijke onderzoeken. Deze onderzoeken halen eens te meer het beeld onderuit dat lange tijd dominant is geweest, namelijk dat het oorlogsmisdrijven zouden zijn geweest die niet op grote schaal voorkwamen. Het zouden excessen zijn geweest. Dat blijkt geschiedenisvervalsing. De bekende wetenschapper Gert Oostindie schreef op basis van zo'n 1400 getuigenissen een boek over Nederlandse militairen in Indonesië. In die getuigenissen worden maar liefst 800 extreme geweldsincidenten gemeld en dan gaat het over standrechtelijke executies, het neerschieten van vluchtende gevangenen, marteling en verkrachting en kampongs die zomaar werden afgebrand. De getuigenissen zijn maar een klein deel van het totaal. Er zijn immers ruim 200.000 militairen naar Nederlands-Indië verscheept. Daarom komt de auteur ook tot de conclusie dat de oorlogsmisdaden zoals beschreven in zijn boek slechts het topje van de ijsberg zijn. In werkelijkheid moeten er tienduizenden oorlogsmisdaden zijn gepleegd. De conclusie is dat het geweld van Nederlandse militairen structureel en extreem was. Een paar maanden eerder — de afgelopen zomer — rondde de Zwitsers-Nederlandse historicus Remy Limpach zijn onderzoek af, waarin vergelijkbare conclusies worden getrokken.

Naar aanleiding van deze twee onderzoeken vraag ik de minister of hij bereid is opnieuw te kijken naar het onderzoeksvoorstel dat al een paar jaar geleden werd gedaan. Drie historische instituten vroegen toen om een financiële bijdrage om een breed en omvangrijk onderzoek te doen naar de oorlog in Indonesië, de grootste oorlog ooit door Nederland gevoerd. Dat voorstel ligt nog steeds op tafel en naar de opvatting van de SP zijn de twee zojuist genoemde onderzoeken aanleiding om dit geld alsnog vrij te maken. Is de minister ook bereid opnieuw te kijken naar verzoeken voor eerherstel voor Nederlandse militairen die weigerden in deze koloniale oorlog te vechten?

Dan heb ik nog een vraag over de behandeling van de claims van nabestaanden van slachtoffers van standrechtelijke executies in voormalig Nederlands-Indië. Hier is eerder een civielrechtelijke regeling voor getroffen en ik dank de minister voor zijn bereidheid de termijn hiervoor met twee jaar te verlengen, zoals afgelopen zomer is besloten. Ik las in een artikel in NRC Handelsblad dat Nederland de historicus Limpach in de arm heeft genomen om claims van nabestaanden te beoordelen, maar dat de nabestaanden niet over dezelfde informatie kunnen beschikken. Kan de minister dit bevestigen en is hij het met mij eens dat het van groot belang is dat juist ook de nabestaanden kunnen beschikken over dergelijk archiefmateriaal? Is de minister het overigens met mij eens dat het belangrijk is dat in het archief beschikbare lijsten met namen van slachtoffers van Nederlandse oorlogsmisdaden actief worden opgespoord, zodat de claims van de nabestaanden goed kunnen worden afgehandeld? Ik krijg hierop graag een reactie van de minister.

Ik heb ten slotte nog een vraag over Nederlandse gevangenen in het buitenland. Ik heb van de Stichting Epafra begrepen dat zij bemiddeling nodig heeft van de consulaten en de ambassades om toegang te krijgen tot gedetineerden, maar dat deze bemiddeling achterwege blijft omdat een subsidierelatie ontbreekt. Kan de minister dit bevestigen? Waarom kan deze bemiddeling niet alsnog geleverd worden, zeker gezien de eerdere uitgesproken waardering voor het werk van Epafra? Kan de minister ook aangeven waarom geen subsidie meer aan Epafra is toegekend en of het klopt dat er nog steeds geld beschikbaar is voor zorg aan gedetineerden in het buitenland? Ik vraag dit natuurlijk mede met het oog op de bezuiniging die op posten is uitgevoerd, terwijl dit belangrijke werk voor Nederlandse ingezetenen die in het buitenland in detentie zitten, moet doorgaan.

De heer Ten Broeke (VVD):

Voorzitter. Liberté, égalité en fraternité hebben de basis gelegd voor onze vrije tolerante en welvarende wereld. Maar die drie kunnen niet zonder sécurité. De aanslagen in Parijs, maar ook die van eerder in New York, Londen, Madrid en Toulouse, en die van de dag ervoor in Beiroet, het Parijs van het Midden-Oosten, hebben dat op hardhandige wijze duidelijk gemaakt. Terroristen die hier, in de westerse wereld, aanslagen plegen, doen dat omdat zij onze vrijheid haten. Zij haten de vrijheid om op vrijdagavond, na een week hard werken, met vrienden te kunnen eten op een terrasje, de vrijheid om naar een popconcert te gaan, de vrijheid om je land aan te moedigen bij een voetbalwedstrijd. De Franse president Hollande zei afgelopen maandag treffend over de slachtoffers: hun enige misdaad was dat zij leven. Deze vreselijke aanslagen zijn het werk van barbaren die de fundamenteën van onze vrije samenleving proberen weg te vreten met hun terreurdaden.

Onze samenleving, een open samenleving, is per definitie kwetsbaar. De heer Van Bommel zei dat ook al. Wij zijn even vrij als open. Dat komt omdat wij uitgaan van de rede, niet van geweld. We kunnen echter alleen een open en vrije samenleving blijven als die Franse oerbeginselen van de

verlichting door iedereen worden onderschreven. De vijand staat niet alleen aan onze buitengrenzen maar, zo werd vrijdag duidelijk, hij leeft onder ons en hij leeft in onze binnensteden.

Er gaan nu stemmen op die beweren dat Europa deze aanslagen over zichzelf heeft afgeroepen. Eigen schuld, dat krijg je ervan als je bombardeert en intervenueert in oorlogen in het Midden-Oosten, zo luidt dan die redenering. Het is dezelfde redenering die Poetin ons voorhield tijdens de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, voordat hij zelf intervenueerde in Syrië. Iedereen die dat beweert, zou ik willen zeggen: open uw ogen, de aanslagen op Charlie Hebdo, afgelopen januari, of die van afgelopen vrijdag in Parijs, zijn geen vergelding voor een Frans optreden in Libië, voor optreden in Afghanistan, in Irak of nu in Syrië. Terroristen plegen deze aanslagen niet omdat zij haten wat wij doen, maar omdat zij haten wie wij zijn. Zij plegen deze aanslagen omdat onze manier van leven, in vrijheid en voorspoed, lijnrecht staat tegenover hun apocalyptische wereldbeeld van geweld en barbarij.

Wij kunnen onszelf nu klein maken, onder een steen verstoppen en hopen dat niemand ons vindt. Zo verslaan we ISIS echter niet. Zo verslaan we ISIS niet daar, en zo beschermen we onze verworvenheden niet hier. Er zijn twee dingen die we wel kunnen doen, en die we ook moeten gaan doen. In de eerste plaats moeten we het gevecht aangaan waar ISIS zit, waar de trainingskampen zijn, waar de commandocentra en de munitiedepots zijn, waar de rekrutering plaatsvindt, waar de aanvoerlijnen liggen en waar de strijders op adem komen, zoals drie van de daders van de aanslagen in Parijs. Dat is in Syrië, niet alleen in Irak. Volgens de VVD-fractie vormen Syrië en Irak één strijdtoneel, met een grens die alleen nog in onze Bosatlas staat. Zonder eensgezindheid binnen de alliantie over een militaire strategie om ISIS aan te pakken, is deze strijd gedoemd te mislukken. Een politieke oplossing voor Syrië? Tot uw dienst. De effectieve bestrijding van ISIS kan echter niet wachten op een internationale pensioenregeling voor Assad.

In de laatste voortgangsrapportage over de strijd tegen ISIS schrijft het kabinet dat, om tot een besluit te komen over de militaire inzet in Syrië, er meer duidelijkheid moet komen over vier punten: deconflictie, doelenselectie, de plaatsen waar moet worden opgetreden en de impact van het optreden op de kans op een oplossing voor Syrië zelf. Kunnen wij nu niet vaststellen dat hier dus duidelijkheid over is, na de uitkomsten van de onderhandelingen in Wenen, en nu we weten dat er binnen achttien maanden eerlijke verkiezingen gaan volgen in de seculiere eenheidsstaat Syrië, verkiezingen waar iedereen aan kan meedoen? Na Parijs weten we dat de wereld zich verenigt tegen ISIS. Na de Franse vergeldingsaanvallen op Raqqa weten we ook dat er een doelenselectie mogelijk is. Volgens mij is dat overigens ook nooit een probleem geweest. Ik vraag de minister het volgende. Nu de volkenrechtelijke bezwaren zijn weggenomen, nu er een heldere politieke oplossing voor de toekomst van Syrië in het verschiep ligt en nu de wereld zich heeft verenigd tegen ISIS, welke redenen zijn er nu nog om de zelfgekozen uitzonderingspositie van Nederland om niet boven Syrië te opereren, in stand te houden? Zelfs de Fransen en de Amerikanen vragen ons nu om daar wel te gaan opereren.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Er is nu een begin van een poging om in VN-verband tot een politieke oplossing te komen. Daarom zou dit bij uitstek het meest onhandige moment zijn om eenzijdig en buiten die internationale, breed gedragen poging om te komen tot een oplossing om, weer met bommen te gaan gooien. Is de heer Ten Broeke dat niet met mij eens?

De heer Ten Broeke (VVD):

Het is alleen maar eenzijdigheid van landen zoals Nederland. Die hebben besloten om in de coalitie van 60-pluslanden niet boven Syrië te opereren. Dat is een eenzijdig besluit van onze kant, niet van de internationale coalitie. Het is ook geen verzoek van de VN. De heer Grashoff moet mij nog maar eens uitleggen waar die internationale overeenstemming van de VN uit bestaat.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Er is nu een proces in gang onder aanvoering van VN-gezant De Mistura. Dat geeft mogelijk hoop op uitzicht. De heer Ten Broeke geeft daar zelf voorbeelden van. Daarna constateert hij, bijna jumping to conclusions: oh, dan kunnen wij morgen wel bommen gaan gooien. Is de heer Ten Broeke het niet gewoon met mij eens dat dit de dood in de pot is voor datzelfde vredesproces?

De heer Ten Broeke (VVD):

Nee.

De heer Knops (CDA):

Ik wil allereerst de heer Ten Broeke complimenteren met dit glasheldere verhaal. Ik kan daar helemaal niets op afdingen. Het probleem is echter dat dit verhaal al lang door de VVD wordt verteld, maar dat er weinig gebeurt. Sterker nog, dit kabinet dubt, de minister van Defensie roept "we kunnen niet wachten tot sint-juttemis" en de minister van Buitenlandse Zaken wikt en weegt maar

komt niet tot een besluit dat leidt tot datgene waar de heer Ten Broeke naartoe wil. Hoeveel geduld heeft de heer Ten Broeke met dit kabinet op dit punt?

De heer Ten Broeke (VVD):

Ik ben een democraat en net als u heb ik een eed gezworen op de Grondwet. Die is heel helder: wij, parlementariërs, hebben geen straaljagers in ons bezit, hebben geen generaals in dienst en sturen geen bommenwerpers. Daar houd ik mij aan, maar aan een analyse kunnen de kiezers mij houden; die maak ik ook. Mijn analyse is precies zoals u zegt: vanaf dag één, vanaf de dag dat wij op grond van artikel 100 de strijd tegen ISIS zijn aangegaan boven Irak, klip-en-klaar. Ik vind dat wij die zelfgekozen beperking ons niet zouden moeten opleggen.

De heer Knops (CDA):

De heer Ten Broeke schiet een beetje in de Haagse theoretische reflex. Ik ken hem als iemand die niet alleen maar spreekt, maar ook bereid is om zijn verantwoordelijkheid te nemen voor de consequenties, de daden. Ik constateer dat de heer Ten Broeke heel uitgesproken is over dit onderwerp, maar dat tegelijkertijd enige actie van het kabinet ontbreekt. Daardoor begint het een beetje te lijken op retoriek en dat vind ik niet bij de heer Ten Broeke passen, vandaar mijn vraag. Formeel is het terecht dat de Kamer geen bommenwerpers stuurt, maar de Kamer stemt wel in met missies en zij kan ook politieke lijnen uitzetten die er uiteindelijk toe kunnen leiden dat het kabinet wel een dergelijk besluit neemt. Ik herhaal mijn vraag: hoelang accepteert de heer Ten Broeke dat er geen besluit komt, gezien zijn haarscherpe en vlijmscherpe analyse?

De heer Ten Broeke (VVD):

Mijnheer Knops, dank voor de uitermate complimenteuze vraag, op het puntje van die demagogie na, maar daar zullen wij het later nog eens over hebben. Wellicht biedt uw bijdrage mij daartoe een kans. Ik vind de Grondwet geen theoretische exercitie en dat heb ik al vaker met u gedeeld. De motie van het CDA waarin wordt gevraagd om Nederlandse bommen boven Kobani, vond ik echt alle perken te buiten gaan. Dat is de consequente lijn die u mij altijd hebt horen neerzetten.

Wat uw punt betreft het volgende. Dit parlement heeft in grote meerderheid, twee uitzonderingen daargelaten, namelijk de partij van de heer Van der Staaij en mijn partij, naar aanleiding van de conclusies van de commissie-Davids gezegd: wij willen een adequaat volkenrechtelijk mandaat om te kunnen ingrijpen. Negen maanden lang ontbrak het daaraan. Daar hebben wij op gewacht. Ook toen

was onze analyse: je kunt dat ook anders zien. Maar goed, wij hebben daarop een andere positie ingenomen. Vervolgens was het argument: ja maar je zou Assad weleens kunnen helpen. Het vacuüm dat ontstond, werd vol gevlogen door andere landen — de Turken, de Russen — en Assad werd geholpen. Nu is het argument de vier punten die ik net noemde en daarvan vraag ik mij werkelijk af welke bezwaren daar nog tegen zijn. Wij zullen ze straks horen van de minister. Die heeft zich ongetwijfeld goed laten informeren, ook naar aanleiding van Wenen. Mijn conclusie op dit moment is dat er geen directe redenen meer zijn voor Nederland — ik zie ze althans niet; de Fransen waren in Raqqa, waar ze doelen konden vinden en de andere punten hoop ik ook nog te horen — om die zelfgekozen beperking op te heffen. Betekent dit dat er direct vier Nederlandse F-16's gaan vliegen? Nee, natuurlijk niet en dat weet u ook, mijnheer Knops. Dat betekent dat wij dan in de coalitie kunnen meedoen, zoals andere landen dat ook doen.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Het is niet nieuw wat de heer Ten Broeke zegt. Hij heeft al eerder gezegd dat de VVD vindt dat er voor Nederland geen principiële bezwaren zijn om te bombarderen in Syrië. Daar is de ChristenUnie het in hoofdlijnen mee eens, hoewel wij daarbij hebben gezegd dat er wel een plan moet zijn om de ruimte voor Assad niet te vergroten. De vraag is nu wat dan de vervolgstap zou kunnen zijn. Elke strateeg zegt dat je kunt bombarderen. Gelukkig is dat goed gegaan bij Kobani, maar als je ISIS echt wilt aanpakken, heb je die boots on the ground nodig. Welke visie heeft de VVD, even los van het bombarderen, op de werkelijke strijd tegen ISIS in Syrië?

De heer Ten Broeke (VVD):

Ik zal daar een paar elementen van geven. Ik ben het ermee eens dat je ISIS niet kunt verslaan met bommenwerpers; dat heb ik ook al vanaf dag één gezegd. Je kunt de ruimte waarin ISIS opereert, wel beperken. In Irak is dat voor een deel gelukt. In Syrië is dat alleen daar gelukt waar luchtaanvallen hebben plaatsgevonden, bijvoorbeeld in de plaats Kobani. Daarna zijn de Koerden erin geslaagd om weer een strook in te nemen. De Koerden hebben niet alleen Kobani ingenomen. Zij hebben de afgelopen week Sinjar ingenomen en daarvoor Tikrit. Honderdduizend Iraki's konden met dank aan bombardementen vanuit een vluchtelingensituatie terug naar de plaats Tikrit. U noemt zelf altijd de jezidi's. Zij zijn de reden waarom dit allemaal begonnen is. Zij kunnen het nog navertellen. Met dank aan bombardementen zijn zij geen voetnoot in de geschiedenis geworden. Zijn bombardementen daarmee alleenzalmakend? Nee, verre van dat. We hebben grondtroepen nodig. Die grondtroepen zijn op dit moment de Koerden. Om die reden pleit de VVD ook al vanaf dag één ervoor dat die Koerden niet alleen getraind worden maar ook wapens krijgen. Ik ben dus voorstander van wapenleveranties aan de Koerden. Helaas is ook dat niet iedereen met ons eens. Maar goed, ik kan mijn punt alleen maar helder naar voren blijven brengen. U ziet dat ik dat vanaf dag één ook op dezelfde manier doe.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Dat is, wat Irak betreft, een helder antwoord van de VVD, maar over Syrië zou ik nog wel meer helderheid van de VVD willen krijgen. Het is waar dat we daar ook afhankelijk zijn van de Koerden. Is de VVD dan ook concreet bereid om de Koerden in Syrië te ondersteunen? We trainen de Koerden in Irak. Moet er niet overwogen worden dat de internationale gemeenschap de strijdkrachten van de Koerden in Syrië gaat ondersteunen, zodat de boots on the ground daar daadwerkelijk van de grond komen?

De heer Ten Broeke (VVD):

Ja, maar daarvoor geldt dezelfde beperking als de beperking die ik zojuist noemde en die we ons hebben opgelegd. De grondtroepen die daar ter plekke het werk moeten doen, zijn overigens ook de soeni's. Ik heb bijvoorbeeld ook kritiek op de wijze waarop de internationale coalitie haar strategie uitvoert in de provincie Anbar, waar de stad Ramadi nu is ingenomen. Ik vrees dat het nog enige tijd zal duren voordat daar een effectief offensief zal beginnen. We zitten allemaal te hopen op een offensief tegen Raqqa. Aan grondtroepen is er geen gebrek, aan eenheid des te meer. Op dat punt kan ik de Nederlandse regering wel heel erg volgen: daar is ook politieke eenheid voor nodig. Ik ben alleen bang dat De Mistura op dat punt werkelijk nog geen millimeter is opgeschoten.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Concluderend: steun aan de Koerden, ook in Syrië, heeft de steun van de VVD.

De heer Ten Broeke (VVD):

Nee, ik zeg dat daar dezelfde beperkingen voor gelden.

De heer De Roon (PVV):

Ik vind het betoog van de heer Ten Broeke over het aanpakken van Islamitische Staat in Syrië een mooi verhaal, maar het klinkt mij toch nog iets te gemakkelijk. Het is in mijn ogen nog iets te

vrijblijvend. Zodra het aankomt op het verrichten van concrete handelingen, ook door Nederland, om Islamitische Staat in Syrië aan te pakken, draait de heer Ten Broeke daar immers voor weg door te zeggen: het parlement controleert en de regering regeert. De heer Ten Broeke heeft in het verleden talloze moties ingediend waarin hij de regering tot van alles heeft opgeroepen.

De heer Ten Broeke (VVD):

Ja, geen bommen, geen granaten.

De heer De Roon (PVV):

Ik kan mij voorstellen dat de heer Ten Broeke zegt dat hij geen leunstoelgeneraal is en dat hij nu niet gaat bepalen wanneer, door wie en waar gebombardeerd moet worden. Ik kan mij heel goed voorstellen — dat vraag ik dan ook aan de heer Ten Broeke — dat hij met een motie komt waarin de regering ertoe wordt opgeroepen om met die coalitie deel te nemen aan de strijd tegen Islamitische Staat in Syrië. Kunnen we die motie van hem tegemoetzien?

De heer Ten Broeke (VVD):

Ik nodig de heer De Roon ertoe uit om mij een vraag te stellen waarop hij niet zelf het antwoord al heeft gegeven.

De heer De Roon (PVV):

Ik wil een antwoord van de heer Ten Broeke op de vraag die ik zojuist heb gesteld. Dat vraag ik via de voorzitter. Ik vraag de heer Ten Broeke of hij komt met een motie waarin hij de regering ertoe oproept om Islamitische Staat in Syrië aan te pakken in het kader van de coalitie die daar nu al vecht.

De heer Ten Broeke (VVD):

Van mijn hand zult u nooit een motie zien die ertoe oproept onze strijdkrachten ergens effectief direct in te zetten. Dat hoort niet bij het parlement en niet bij onze grondwettelijke taken. Om die

reden zal ik dat niet doen. Of je dat nu een leunstoelgeneraal noemt, zoals ik in het verleden wel eens heb gedaan, of dat je verwijst naar de Grondwet waarop wij allen een eed hebben gezworen, dondert niet, want het komt op hetzelfde neer. Het verbaast mij dat de heer De Roon dat wel doet. Hij haalt hier toch ook met enige regelmaat de Grondwet aan en heeft daar toch ook een eed op gezworen.

De voorzitter:

Tot slot, mijnheer De Roon.

De heer De Roon (PVV):

Dan is mijn conclusie alleen maar dat hier volledig het lef ontbreekt dat de heer Ten Broeke in andere moties wel aan de dag weet te leggen en waarin hij de regering oproept tot allerlei gedragingen die hij wenselijk acht.

De heer Van der Staaij (SGP):

Ik deel zowel de inhoudelijke benadering van de heer Ten Broeke dat een zelfgekozen beperking tot alleen Irak onwenselijk is, als de procedurele voorzichtigheid dat de Kamer terughoudendheid in acht moet nemen. Dit laatste in het licht van de commissie die zij zelf in het leven heeft geroepen en die heeft gezegd: pas op dat je die rollen van Kamer en regering niet te veel vervlecht. Maar wij hoorden al twee maanden geleden van het kabinet dat het nu snel een beslissing zou nemen. Toch is er nog steeds volstrekte onduidelijkheid. Wanneer verwacht de heer Ten Broeke van het kabinet dat het nu eens duidelijkheid verschaft?

De heer Ten Broeke (VVD):

Het kabinet heeft duidelijkheid gegeven, bijvoorbeeld in die vier punten. Ik heb daar vandaag naar gevraagd, ook in het licht van de Franse vergeldingsaanvallen op Raqqa. Maar wij hebben natuurlijk niet alleen vergeldingsaanvallen nodig; zij moeten uiteindelijk worden verslagen. Daar is een politieke en militaire strategie voor nodig. Het is altijd mijn stelling geweest dat de militaire ontwikkelingen heel erg de politieke ontwikkelingen drijven. Het kabinet lijkt een omgekeerde redenering te volgen. Uiteindelijk gaat het erom dat je waarneemt wat gebeurt. Ik neem waar dat de afgelopen weken in Wenen I en II en zelfs ook het afgelopen weekend in Turkije, sprake lijkt te zijn

van wat ik dan maar even duid als een politieke toekomst voor Syrië. Als dit is wat de Nederlandse regering bedoelt — vandaar mijn vragen — is naar mijn mening ook aan die voorwaarde voldaan. Aangezien de Nederlandse regering heeft laten weten dat zij geen principiële bezwaren ziet tegen het opereren boven Syrië en tegen deelname aan de coalitie, hoop ik dat zij aangeeft welke bezwaren dan nog overblijven.

De heer Van der Staaij (SGP):

Ik hoor wat de heer Ten Broeke zegt, maar komt het er niet zo langzamerhand op neer dat de hete aardappel iedere keer wordt doorgeschoven met net weer wat andere argumenten?

De heer Ten Broeke (VVD):

Niet door mij!

De heer Van der Staaij (SGP):

Door het kabinet. Op een gegeven mag ook de heer Ten Broeke van het kabinet verwachten dat het duidelijk ja of nee zegt en dat het die zaak niet vooruit blijft schuiven.

De heer Ten Broeke (VVD):

Wij hebben de motie gesteund die tot deze brief leidde. Volgens mij heb ik van de meeste collega's tot nu toe alleen maar complimenten gehad over de duidelijkheid waarmee ik het kabinet heb aangesproken. Dat wordt vast wel anders als de heer Sjoerdsma straks aan het woord komt.

De heer Sjoerdsma (D66):

Dit laat niets aan duidelijkheid te wensen over. Ik heb nog wel een vraag aan de heer Ten Broeke. Twee dagen geleden heeft hij in een artikel in de Volkskrant of in het AD gesteld dat dit niet het moment is om te gaan bombarderen boven Syrië en nu acht hij dit wel mogelijk. Wat is er de afgelopen twee dagen gebeurd?

De heer Ten Broeke (VVD):

Dat was een antwoord op de vraag of Nederland in zijn eentje zou moeten bombarderen. Het lijkt mij uitgesloten dat Nederland vier F-16's stuurt om Raqqa te gaan bombarderen. Bij de Fransen was het een vergeldingsactie en daar heb ik wel het nodige begrip voor. Ik heb in dezelfde of in een andere krant ook gezegd dat het niet alleen om vergelden gaat, maar ook om verslaan. Wil je ISIS verslaan, dan moet de coalitie die heel breed is boven Irak, ook heel breed worden boven Syrië. Dat is vanaf het begin mijn analyse geweest en dat is die vandaag de dag nog steeds. Ik zie ook allerlei ontwikkelingen die mij alleen maar steunen in die redenering.

De heer Sjoerdsma (D66):

Toch nog eventjes over die coalitie, want de heer Ten Broeke moet zichzelf ook goed citeren. Hij sprak over het ontbreken van een coalitie boven Syrië en hij doet dat nu feitelijk weer. Hij zegt dat slechts enkele landen, Amerika, een enkele Arabische staat, Jordanië en nu ook Frankrijk, boven Syrië bombarderen. Dat is voor de heer Ten Broeke een belangrijke voorwaarde. Dat zegt hij ook in het interview. Laat ik de vraag dan als volgt stellen. Is volgens de heer Ten Broeke aan die voorwaarde voldaan? Is die breed gedragen coalitie er voor Syrië? Ik vraag dat ook omdat mijn aanvliegroute de politieke strategie is en die van de heer Ten Broeke de militaire strategie. Is die laatste er?

De heer Ten Broeke (VVD):

Er is een heel brede coalitie voor Irak. Het is een coalitie van meer dan 60 landen, waarvan er ongeveer 30 echt militair bijdragen. De coalitie voor Syrië komt op dit moment amper tot zes. De Canadezen en de Denen moet je eraf halen omdat zij niet kunnen. De Fransen voerden tot nu toe alleen maar verkenningsvluchten uit, maar zijn nu overgeschakeld naar een wat zwaardere inbreng. Je kunt dus niet beweren dat dit een heel brede coalitie is. Het is voor een deel wel dezelfde coalitie. Soennitische Arabische landen zijn op dit moment drukker boven Jemen. Een heel brede coalitie is het dus zeker niet. Er is een militaire strategie en er is ook militaire en politieke eenduidigheid, zeker na Wenen. In het document van Wenen staan negen punten; ik laat de humbug er even uit. Er is één punt waar iedereen het over eens is: ISIS, Daesh, moet bevochten worden. Alle sponsors van het conflict in Syrië zijn het daar in ieder geval over eens. Dan kun je niet langer ontkennen dat er een militaire en in ieder geval een politieke bereidheid is om dat te doen.

De voorzitter:

Gaat u verder.

De heer Ten Broeke (VVD):

Het tweede dat moet gebeuren, ligt dichterbij huis. Een radicale versie van de islam komt namelijk ook voor in de moslimgemeenschap in Europa en in Nederland. Ik neem mijn pet af voor mensen zoals Ahmed Aboutaleb, Ahmed Marcouch en Yassin Elforkani, maar wij hebben ook de grote, zwijgende, goedwillende meerderheid van moslims nodig om het vertrouwen in de samenleving te behouden en om te voorkomen dat wij na elke aanslag nieuwe veiligheidsmaatregelen moeten eisen. Een open en vrije samenleving — ik zeg het de heer Van Bommel na — kan immers alleen maar functioneren op basis van vertrouwen, het vertrouwen dat wij dezelfde uitgangspunten met elkaar delen. Als dat vertrouwen wijkt, komen daar veiligheidsmaatregelen voor in de plaats. Ik wil niet op een terras zitten met een bewaker. Ik wil niet in een samenleving wonen waarin al onze vrijheden door agenten worden bewaakt: de vrijheid van religie, synagogen, maar dan wel met de marechaussee voor de deur; de vrijheid van meningsuiting, collega Wilders, met meer bewakers om zich heen; de vrijheid van onderwijs, maar geen les meer kunnen geven over de Holocaust; de vrijheid van vergadering, maar dan wel met een politie-escorte; de vrijheid van de pers, maar dan wel met zelfcensuur. Open samenlevingen kunnen de democratische balans tussen vrijheid en veiligheid niet handhaven als vertegenwoordigers van de islam niet vooropgaan in het bestrijden van de uitwassen die in hun naam worden verricht. Het cement van onze open en kwetsbare samenleving is namelijk het vertrouwen dat wij zonder intimidatie, angst en geweld op een vrijdagavond kunnen genieten van een terrasje, een voetbalwedstrijd of, wat mij betreft desnoods, een hardrockconcert.

De strijd tegen ISIS kan niet los worden gezien van een andere grote kwestie die ons bezighoudt. Deze zomer was er het akelige beeld van de 3-jarige Aylan, aangespoeld op het strand van het Turkse Bodrum. Zijn tragische lot was niet uniek. In april sloeg in de Middellandse Zee een boot om met ruim 800 doden tot gevolg. Desondanks waagden daarna vele honderdduizenden de boottocht naar Europa. In oktober waren het er al 218.000, van wie duizenden zijn verdronken. Terwijl wij hier in de plenaire zaal bij elkaar zijn, wachten nieuwe migranten in dezelfde Turkse kustplaatsen op de volgende boot. Het is vijf voor twaalf. Ga maar na. Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog waren er nog nooit zo veel mensen op de vlucht als nu. 60 miljoen. En de klok tikt door.

De wereldbevolking groeit explosief en de grootste groei vindt plaats in onze eigen achtertuin, in het Midden-Oosten en in Afrika. In 1950 woonden er in Afrika 200 miljoen mensen. Nu zijn dat er 1 miljard. De verwachting is dat het er voor het einde van deze eeuw meer dan 4 miljard zijn. Dit is de grootste bevolkingsgroei ooit. Het gebrek aan perspectief en welvaart zal ertoe leiden dat we steeds meer mensen zien die in een bootje naar Europa stappen. Velen van hen zullen niet in de eigen regio

blijven. Ze zijn op de vlucht: op zoek naar geluk of simpelweg uit gebrek aan perspectief. Europa heeft echter geen oneindig absorptievermogen. Tegenover Angela Merkels "wir schaffen das", zet ik de uitspraak van Helmut Schmidt, die ons helaas is overleden, "das können wir nicht verkraften". Deze zomer hebben we daarvan het begin gezien. Gegeven de projectie dat de Europese bevolking de komende jaren gaat krimpen, kan Europa deze volksverhuizing, waarvan we nu de voorbode zien, niet aan. De vraagstukken van veiligheid en migratie, waarvan ik zojuist de contouren heb geschetst, zijn de grootste uitdagingen waarmee Nederland en Europa zich op dit moment geconfronteerd zien. Ze tonen aan dat ons buitenlandbeleid in de allereerste plaats buitengrenzenbeleid moet worden.

Net als een aantal collega's heb ik recent de regio bezocht. Ik was in enkele vluchtelingenkampen, waaronder het Jordaanse kamp Zaatari waar op dit moment 80.000 Syrische vluchtelingen verblijven. Ik sprak daar kampdirecteur Abdul Rahman Omoush. Wij spraken een uur met elkaar en het viel mij op dat hij aan het einde van ons gesprek nog steeds niet had gevraagd of Nederland meer vluchtelingen kon opnemen. Toen ik hem vroeg waarom hij mij die vraag nog niet had gesteld, antwoordde hij: mijnheer Ten Broeke, wat uw land opneemt, is voor mij een afrondingsverschil. Het ging om 2.000 mensen. Hij plaatst ze in een handomdraai, ofwel in Zaatari, ofwel in een van de andere vijf kampen in Jordanië of in het zesde kamp dat in aanbouw is. Waar hij mij echter wel op aansprak, was het feit dat hij de mensen vanaf 1 december niet meer kan voeden. Midden 2014 keerde het voedselprogramma van de VN per gezin 50 dollar aan voedselvouchers uit. Dat is in de herfst omlaag gebracht naar 13,50 dollar. Vanaf 1 december zou het budget op zijn, aldus Rahman Omoush. Dat komt volgens hem doordat er wel beloften door de donorgemeenschap worden gedaan, maar dat deze niet worden nagekomen. Bovendien is onze wijze van financiering van hulporganisaties en vluchtelingenopvang dermate ad hoc dat Rahman Omoush en zijn collega's van UNHCR nauwelijks vooruit kunnen plannen.

In Libanon sprak ik met de Libanese minister van Sociale Zaken, Rashid Derbas. Hij is verantwoordelijk voor de opvang van ontheemden. Ook hij verzocht om structurele steun. Ik vroeg hoe wij Libanon kunnen helpen met het organiseren van de opvang. Hij zei dat er onderwijs gegeven moet worden, maar dat daar geen geld voor is. Er is een heel actieve UNHCR, maar Derbas ziet niets van de toegezegde internationale donorgelden. In hetzelfde Libanon sprak ik een paar uur later, net buiten Tripoli, een alleenstaande Syrische vader. Ik vroeg hem waarom hij weg wilde uit Libanon, waar hij op dat moment veilig was. Mijn leven hier is uitzichtloos, zei hij. Hij had geen geld en kon de €4.000 om met de boot naar Europa gesmokkeld te worden niet ophoesten. Zijn familie deed dat ook niet voor hem, maar hij zou de boot zo nemen. Op zijn telefoon waren de nummers zichtbaar van de Turkse mensensmokkelaars die hem met de deathboats naar Europa konden brengen. Terwijl hij mij zijn telefoon liet zien, keek ik naar zijn zoontje dat op zijn schoot zat en wiens leven deze vader in de waagschaal durfde te stellen, zonder een moment met zijn ogen te knipperen. Een jongetje, niet veel ouder dan Aylan. Dat zijn de verhalen die ik mij heb aangetrokken bij de voorbereiding op deze begrotingsbehandeling. Ze leggen bloot waar dringend actie moet worden ondernomen. Die noodzaak overstijgt partijpolitiek en vraagt om gemeenschappelijke antwoorden uit ons huis, uit ons midden en uit het politieke midden.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Goed dat de heer Ten Broeke naar de kampen is gegaan. Ik heb dezelfde kampen bezocht en ik herken de verhalen heel duidelijk. Ook voor ons zijn ze de motivatie geweest om eerder voorstellen te doen om vooral de noodhulpbudgetten voor volgend jaar op peil te houden. Ik kan ze echter niet rijmen met de begroting voor volgend jaar van dit kabinet. Ik begrijp dat de heer Ten Broeke en de heer Servaes hiervoor 35 miljoen willen uittrekken. Ik weet niet of de heer Ten Broeke daar nog over komt te spreken, maar dan nog ... Er wordt volgend jaar 750 miljoen bezuinigd op Ontwikkelingssamenwerking. Zelfs op de noodhulpbudgetten van volgend jaar wordt ten opzichte van dit jaar 130 miljoen bezuinigd, met steun van de VVD. De VVD kan wel 35 miljoen geven, en ze zal daarvoor mijn steun krijgen, maar dat staat natuurlijk niet in verhouding tot de totale bedragen die deze partij, de VVD, bezuinigt. Waarom dus geen uitvoering gegeven aan de motie-Slob, ingediend bij de Algemene Politieke Beschouwingen? Kom over de brug met substantiële bedragen.

De heer Ten Broeke (VVD):

Ik zal met substantiële bedragen komen, bedragen die u niet eerder in de begroting van Buitenlandse Zaken hebt gezien. Ik doe dat samen met collega Servaes en u hoort zo hoe wij dat zullen doen. Ik verzet me tegen het idee dat bezuinigingen op de Ontwikkelingssamenwerkingsbegroting daarvan ten koste zouden gaan. Even los van het feit dat we die begroting volgens mij volgende week bespreken, even los van het feit dat de Rekenkamer een vernietigend oordeel over die begroting heeft uitgesproken en even los van mijn hoop dat we de methode-Duisenberg eindelijk keihard op die begroting zullen gaan toepassen, wil ik u zeggen dat je dit juist niet via noodhulp zou moeten willen doen. Het grote probleem van noodhulp voor vluchtelingenopvang is dat de UNHCR nauwelijks kan plannen als er voortdurend wordt gegoten, dus als er telkens weer ministers langskomen, of die nou Koenders heet of Ploumen heten, of iemand uit een ander land. Dat zijn dan van die ad-hocbijdragen, die voor Nederland uitstekend zijn en voor de UNHCR erg bruikbaar zijn, maar waar deze niet op kan plannen. Het moet om een structurele vorm van financiering gaan. Daarom heeft u mij in de afgelopen jaren bij deze begroting consequent horen pleiten voor het CERF, het stabilisatiefonds van de VN, waar wij ook consequent geld bij hebben gedaan. Ik vind het jammer dat u dat niet noemde, meneer Voordewind.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Ook dat kreeg onze steun. De heer Ten Broeke verwijst naar de grondoorzaken, maar kijk ook eens naar de totale financiering. We kunnen er natuurlijk ad hoc geld bijplussen, ook voor de UNHCR, maar we zullen onze investeringen om de vluchtelingenstroom in het Midden-Oosten tegen te gaan, op peil moeten houden. Ik zie dat dit kabinet 75 miljoen bezuinigt en dat we nog geen oplossing

hebben voor de kosten van de eerstejaarsopvang van asielzoekers. Die leggen een groot beslag op de begroting van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, dit jaar voor 800 miljoen. Met welke substantiële bedragen komt de VVD straks om het vluchtelingenprobleem en de grondoorzaken ervan te bestrijden?

De heer Ten Broeke (VVD):

De coalitiepartners hebben het volgende gedaan. De woordvoerders voor de verschillende begrotingen waaraan de heer Voordewind refereert, dus voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, Defensie en Buitenlandse Zaken zelf, hebben bij elkaar gezeten. We hebben bekeken wat er op dit moment is te doen in de begrotingen: wat kan er worden gedaan, wat kan er bij elkaar worden geveegd om hier een structureel, fundamenteel en ook substantieel bedrag bij te leggen? Samen zijn we tot een pakket maatregelen gekomen met, inderdaad, de omvang van 35 miljoen euro, om serieuze regionale opvang mogelijk te maken, maar ook om concrete stappen te zetten op het gebied van diplomatie en veiligheid in die ring van instabiliteit rond Europa. Hulp en handel horen daarbij. Dit zijn allemaal instrumenten van buitenlands beleid om dat doel te bereiken.

Laat ik ingaan op het plan dat collega Servaes en ik vandaag willen presenteren, nadat wij daarvoor bij elkaar zijn gaan zitten. Wij hebben besloten om in te zetten op regionale opvang, die op dit moment in de praktijk door VN-organisaties wordt gecoördineerd. Dat doen we door te kijken naar de vrijwillige afdrachten aan de VN-organisaties. Deze vrijwillige afdrachten weerspiegelen, ook in de woorden van het kabinet, de prioriteiten van ons buitenlands beleid. Nederland geeft immers vrijwillige bijdragen aan — en ik quote — "die VN-organisaties die instrumenteel zijn in het buitenlands beleid van Nederland". Om die reden zal ik met collega Servaes een motie indienen waarin we, binnen de vrijwillige afdrachten aan de VN, verschuivingen aanbrengen ten gunste van organisaties die zich bezighouden met de regionale opvang van vluchtelingen. De UNHCR staat daarbij natuurlijk voorop. Ik geef toe dat daar geld van is afgegaan, maar daar komt wat ons betreft nu dus weer geld bij. Daarbij horen de UN Women, om veiligheid te kunnen bieden, en UNICEF om onderwijs te kunnen bieden. Verder is de coalitie voorstander van de structurele inzet van soft loans, zachte leningen, met handelspreferenties voor de landen die te maken hebben met de ontwrichtende gevolgen van de opvang van vluchtelingen, zoals Jordanië en Libanon. We zullen het kabinet om een aanpak vragen waarmee deze instrumenten structureel maar ook conditioneel kunnen worden ingezet. Ook vragen we het kabinet om zo mogelijk bij te dragen aan een effectieve Europese aanpak met de krijgsmacht van mensensmokkel en een betere Europese grensbewaking. Collega Servaes zal straks ingaan op ons voornemen om veel, veel meer geld, vrij te maken voor het Matraprogramma en de focus op de prioritaire landen, de landen waar instabiliteit dreigt of al heerst.

De voorzitter:

Bent u klaar met het toelichten van uw plan?

De heer Ten Broeke (VVD):

Ik heb nu de elementen van het plan behandeld. Ik moet wel een beetje op mijn spreektijd letten. Het lijkt me goed als de collega's daar nu een interruptie op kunnen plaatsen. Ik neem tenminste aan dat hun interrupties daarover gaan.

De voorzitter:

Daar ben ik voor ingehuurd, mijnheer Ten Broeke.

De heer Knops (CDA):

Helemaal aan het einde van zijn betoog komt de heer Ten Broeke bij het bericht dat vandaag naar buiten kwam dat 35 miljoen wordt uitgetrokken voor het Matraprogramma en andere projecten. Ik ga ervan uit dat daarvoor een amendement op tafel komt.

De heer Ten Broeke (VVD):

Zeker.

De heer Knops (CDA):

Hoe moet ik dit zien in het licht van de eerdere bijdrage aan een begrotingsbehandeling? In het verleden heeft de VVD buitengewoon kritisch geopereerd en heeft zij zich kritisch uitgelaten over dit programma. De AIV (Adviesraad Internationale Vraagstukken) gaf ook geen goede rapportcijfers aan dit programma. Hij zei eigenlijk dat dit programma nauwelijks effect heeft. Nu gaat u 35 miljoen verschuiven. U noemde ook nog Frontex en de militaire inzet. Waar is de balans? Hebt u dit

weggegeven aan de Partij van de Arbeid? Krijgt de VVD er nog iets voor terug wat helpt bij de buitengrenzen? Hoe zit dat?

De heer Ten Broeke (VVD):

Allereerst is er een samenhang met de VN. Ik heb mijn bijdrage toegespitst op de fondsen. Zo meteen zult u wat meer toelichting horen van de heer Servaes over Matra. De VVD is er altijd heel helder over geweest. Dat herinnert u zich misschien niet omdat u toen nog niet de woordvoerder was, maar dan moet u het navragen bij de heer Omtzigt. Twee jaar geleden hebben we er al voor gepleit dat we bij de vrijwillige afdrachten van Nederland nadrukkelijker kijken naar die VN-fondsen die goed presteren. Dat doen we ondertussen. Daar zijn condities voor geschapen. Die volgen we. We volgen dus de plussen en minnen die de Nederlandse regering zelf heeft aangegeven. Op basis daarvan hebben we deze verschuiving kunnen aanbrengen. Dat was het wat betreft de VN-fondsen.

Dan kom ik op Matra. Het klopt wat u zegt. We zijn er kritisch over geweest. Om de impact van het hulpprogramma daar te verhogen, pleit de AIV voor veel meer samenhang tussen de Matrafondsen, zowel bilateraal als multilateraal, en tussen prioritair en niet-prioritair. De IOB (Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie) heeft dit later ook bevestigd. Laat dat nu precies in dit voorstel staan. De heer Servaes zal dit zo uitgebreid toelichten. Ik nodig u uit om daarnaar te luisteren. Daarin zit die samenhang.

De heer Knops (CDA):

Ik zal er zeker naar luisteren. Het is interessant dat de VVD de keuze maakt om dit amendement van de Partij van de Arbeid dat we nog zullen krijgen, te steunen, maar geen cheque levert voor de terechte andere wensen, zoals het versterken van de buitengrenzen. Ik zeg niet dat dit onbelangrijk is, maar ik vraag me alleen af waar de prioritering gebleven is. Waar komen de extra middelen vandaan die ook nodig zijn, bijvoorbeeld voor het versterken van de buitengrenzen? De heer Ten Broeke wees daar zelf terecht op.

De heer Ten Broeke (VVD):

Als het nodig is, zullen we voor de buitengrenzen met een motie komen, ook met betrekking tot de inzet van de krijgsmacht. U hebt mij al eens ervoor horen pleiten dat de krijgsmacht veel nadrukkelijker moet deelnemen aan bijvoorbeeld VN-blauwhelmoperaties. Nederland doet dat nu als

eerste in Mali, op een heel adequate manier. De regering heeft er al extra stappen in gezet. Op dat vlak wordt u dus helemaal bediend, mijnheer Knops.

Ik vind het volgende wel een beetje jammer. Ik doe vandaag een beroep op u allen, in het licht van deze grote crisis die alleen maar groter zal worden. Ik heb de projecties gegeven. Ik doe een beroep op u allen om hier de schouders onder te zetten. Hierin zitten elementen waarover de VVD kritisch is geweest. Hierin zitten elementen waarover de Partij van de Arbeid kritisch is geweest. Ik hoop dat we allen kritisch zijn. Dat is namelijk de taak van een volksvertegenwoordiger. Het is echter ook onze taak om tegen Nederland te zeggen: wij kunnen dit aan. Dit vluchtelingenprobleem kunnen we in de regio oplossen als wij dat willen en daar kunnen we ook het geld bij leggen. Dat is wat we hier vandaag laten zien.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Ik vind het positief dat de heer Ten Broeke hier een warm pleidooi voert voor structureel meer geld voor opvang van vluchtelingen in de regio, als ik het goed begrijp. Ik hoor daar graag meer over. De eerste vraag die ik daarover heb, is: betreft dit een motie of een amendement? De heer Ten Broeke heeft het over verschillende zaken, dus ik ben even benieuwd hoe het in elkaar zit.

De heer Ten Broeke (VVD):

Allebei.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Kan de heer Ten Broeke iets zeggen over de dekking? Waar komt het geld vandaan en ten koste waarvan wil hij dit laten gaan? Dat zullen we dan toch ook moeten meewegen.

De heer Ten Broeke (VVD):

Zeker. We zullen het amendement ook verspreiden, zoals het te doen gebruikelijk is na een eerste termijn. Bij de fondsen die wat ons betreft een plus krijgen, correleert dat, zoals ik al eerder aangaf, met de waardering en de beoordeling die de regering zelf ook al aan die fondsen heeft gegeven.

UNHCR krijgt er een fors bedrag bij. We spreken in ons voorstel van zo'n 13 miljoen. UN Women is uitermate belangrijk. Dat is duidelijk voor iedereen die in die kampen is geweest en heeft gezien dat heel veel vrouwen zonder man daar aankomen, maar wel met veel kinderen. Het is belangrijk dat die bescherming kunnen genieten, zeker in een kamp met 80.000 mensen. Die organisatie krijgt er ook wat bij, als het aan ons ligt. UNICEF ten slotte is ook van uitermate groot belang voor het geven van onderwijs.

De voorzitter:

Ik neem aan dat het amendement wordt rondgestuurd?

De heer Ten Broeke (VVD):

Het amendement wordt straks rondgestuurd, maar wel pas na de eerste termijn. Dat is gebruikelijk, zoals ik al aangaf. Ik hoor de voorzitter zeggen dat dit niet hoeft. In ieder geval is dat bij ons zo, zeg ik in de richting van de heer Van der Staaij. Ik vind het een beetje moeilijk om zowel met de voorzitter als met de interruptant te spreken, maar ik doe mijn best.

De voorzitter:

Ik vraag het met het oog op de techniek. Het is altijd handig als het amendement van tevoren wordt rondgestuurd, want dan kunnen ook anderen daar gerichte vragen over stellen.

De heer Ten Broeke (VVD):

We doen eerst het voorstel, dan krijgt de Kamer het amendement onder ogen en er is ook nog een tweede termijn.

De heer Grashoff (GroenLinks):

De heer Ten Broeke geeft nu aan waar het geld heengaat. Mijn vraag was echter waar het geld van afgaat en daar heeft hij nog geen antwoord op gegeven.

De heer Ten Broeke (VVD):

Er zijn een aantal minnen en die zitten bij UNAP, UNESCO en UNDP. Met name UNDP heeft een heel slechte beoordeling gekregen. Daar hebben wij consequenties uit getrokken. Het mes snijdt dus aan twee kanten. VN-fondsen die niet of onvoldoende presteren, moeten ook weten dat dit consequenties kan hebben, zeker bij grote donoren als Nederland. We zien deze fondsen namelijk ook als een uiting van ons buitenlands beleid en als instrumentarium daarvoor. Omdat we van mening zijn dat vluchtelingenopvang in de regio topprioriteit moet zijn, gaat het geld naar de drie doelen die ik net noemde.

De heer Sjoerdsma (D66):

De heer Ten Broeke heeft volledig gelijk als hij stelt dat dit een uitdaging is waar je eigenlijk geen partijpolitiek bij zou moeten bedrijven en die wij met alle politieke partijen aan moeten gaan. De uitspraak van de VVD-woordvoerder dat wij dit aankunnen, vind ik een verademing. Ik denk dat dat een stap vooruit is. Ik heb in navolging van eerdere sprekers echter nog wel wat vragen voor de heer Ten Broeke. Die 35 miljoen erbij is een welkom geldbedrag. Het wordt gevonden binnen de begroting. Hoe verhoudt zich dat tot de bezuinigingen die de coalitie doorvoert op de begroting volgend jaar op zowel noodhulp als structurele ontwikkelingssamenwerking?

De heer Ten Broeke (VVD):

Als ik zeg dat we het aankunnen, dan heb ik het over de opvang in de regio. We kunnen het aan om in de regio op te vangen. Ik zal u daar straks ook een voorbeeld van geven. Waar ik enorme afstand van neem, is de uitspraak dat we het hier in Europa aankunnen. Dat heb ik net gedaan door mevrouw Merkel aan te halen en daar de uitspraak van voormalig bondskanselier Schmidt tegenover te stellen. Het zou mij een lief ding waard zijn als D66 dat ook voor haar rekening zou willen nemen. Volgens mij ligt daar een enorm verschil van inzicht tussen de heer Sjoerdsma en mijzelf.

De voorzitter:

Ik geef het woord aan de heer Sjoerdsma.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ik wacht nog op antwoord.

De heer Ten Broeke (VVD):

Bedoelt u antwoord op de vraag over de bezuinigingen?

De heer Sjoerdsma (D66):

De vraag herhaal ik graag. Het gaat erom wat we bereiken met ons geld. Dat is cruciaal. Dan concludeer ik dat 35 miljoen erbij welkom is, maar dat dit wel in schril contrast staat met een bezuiniging van 160 miljoen op noodhulp en 750 miljoen op ontwikkelingssamenwerking.

De heer Ten Broeke (VVD):

Ik heb daar volgens mij net ook al antwoord op gegeven bij de vraag van de heer Voordewind. Ik wil het wel herhalen. Ik wil juist af van de noodhulp als het gaat om vluchtelingenopvang. Het moet structureel. De heer Sjoerdsma was met mij twee jaar geleden in de Beka'avallei en toen spraken we ook daar de UNHCR. We hoorden toen allebei — hij herinnert het zich vast nog wel want we hebben het er vaker over gehad — dat er gezegd werd: stop met die ad-hochulp. Natuurlijk, er is altijd meer nodig. We hebben toen niet heel veel meer gedaan, althans niet in de omvang zoals de coalitie het vandaag aanbiedt, maar toen al werd mij duidelijk dat we de VN waar het gaat om de vluchtelingenopvang geen groter plezier kunnen doen dan door het juist via deze fondsen op te lossen en door ze via deze fondsen structurele armslag te geven.

De heer Sjoerdsma (D66):

Met dat structurele ben ik het 100% eens, want dat was ook mijn conclusie van ons gezamenlijk bezoek aan Libanon destijds; we moeten met die landen een structureel partnerschap aangaan dat verder reikt dan slechts 35 miljoen en waarmee we structureel werken aan hun onderwijs en infrastructuur. Ik heb daartoe overigens ook voorstellen gedaan. Ik zal niet zeggen wat uw partij toen heeft gestemd maar dat was in ieder niet voor.

De heer Ten Broeke (VVD):

Nee.

De heer Sjoerdsma (D66):

Dus ik zou zeggen: een mooi begin, maar laten we dan ook een stap verdergaan. Laten we dan kijken hoe we die partnerschappen nog breder kunnen invullen dan we nu al doen, niet alleen met het geld dat u nu al uitgeeft, maar ook op het gebied van handel, leningen et cetera. Ik nodig u daartoe dan ook uit.

De heer Ten Broeke (VVD):

Al die elementen zitten hierin, maar wat de heer Sjoerdsma graag wil is het ontwikkelingsprogramma weer uitbreiden; hij wil weer nieuwe partnerlanden toevoegen. Kijk, dat "meer, meer, meer" kennen we wel. Waar het hier om gaat, is dat je meer doet binnen de mogelijkheden die je hebt in het kader van de prioriteiten die je stelt. De prioriteit is hierbij: vluchtelingenopvang en stabiliteit in de regio. Daarvoor gaan we nu een fors bedrag, volgens mij het tienvoudige van wat er de afgelopen jaren binnen de begroting van Buitenlandse Zaken is verschoven, die kant op schuiven. Ik hoop en ik reken dan ook op de steun van de heer Sjoerdsma hiervoor.

De heer Van der Staaij (SGP):

Dat klinkt ook in mijn oren als een goede en belangrijke stap om de opvang in de regio verder te versterken. Ik heb wel een meer technische vraag over de vormgeving. Ik denk dat het in zijn algemeenheid de voorkeur verdient om plannen die uitmonden in amendementen voor het debat kenbaar te maken, zodat we er even rustig naar kunnen kijken en niet allerlei informatieve vragen tijdens het debat hoeven te stellen. Ik begrijp dat het amendement snel zal worden ingediend. Is er nog een meer omvattend plan dat wij ook kunnen krijgen? Er is nu namelijk een paar keer over het plan gesproken.

De heer Ten Broeke (VVD):

Volgens mij is het een heel eenvoudige benadering. Voor de regionale opvang gaan we drie fondsen plussen. Wij hebben het amendement overigens al klaar liggen. Het kan elk moment deze kant op worden gestuurd en ik zal nagaan of ik het nog tijdens de eerste termijn kan indienen. Ik heb er zelf een voorkeur voor om het plan eerst met de Kamer te bespreken. Ik heb de elementen daarvan aangegeven. Het amendement zal zo snel mogelijk worden ingediend, zodat de leden het ook kunnen lezen.

De heer De Roon (PVV):

Ik begrijp dat de heer Ten Broeke van de VVD en de heer Servaes van de PvdA willen snijden in fondsen voor doeleinden van de Verenigde Naties. Dat klinkt mij natuurlijk als muziek in de oren, maar de rest van het verhaal is gewoon waardeloos. Ik constateer dat Nederland inmiddels al zo'n 159 miljoen heeft uitgegeven aan de opvang van vluchtelingen. De heer Ten Broeke en de heer Servaes houden nu het geweldig opgeblazen verhaal dat zij nog eens 35 miljoen willen uitgeven, maar het is en blijft een druppel op een gloeiende plaat. Dat weten deze twee heren ook. Ik heb hen vanochtend op televisie namelijk horen zeggen: uiteraard hopen wij dat andere landen dit voorbeeld volgen. Zij kunnen wel van alles hopen, maar op hoop kun je geen beleid vestigen. Het koesteren van hoop is geen beleid.

De voorzitter:

Mijnheer Ten Broeke.

De heer De Roon (PVV):

Ik vraag de heer Ten Broeke dan ook of hij al langs is geweest in de hoofdsteden van de landen die al deze ellende hebben veroorzaakt en opgeblazen: Riyad, Abu Dhabi, Manama, Doha, Teheran. Is hij daar al langs geweest om te vragen of zij ook gigantische bijdragen gaan leveren aan de plannen die hij ons nu voorschotelt?

De heer Ten Broeke (VVD):

In de eerste plaats wil ik de heer De Roon zeggen dat ik, als hij betere plannen heeft met nog meer geld voor de regionale opvang, die graag vandaag te horen krijg. Ik heb van de PVV op dat vlak eigenlijk nog nooit iets vernomen.

In de tweede plaats wil ik graag bij die hoofdsteden langsgaan, maar de PVV maakt het ons altijd weer onmogelijk om veel invloed te kunnen uitoefenen op die landen om ze tot bepaalde zaken te verleiden, omdat deze landen voortdurend worden belaagd door de PVV met een benadering die het niet altijd makkelijker maakt om hen hierop aan te spreken. We moeten wel prioriteiten aanbrengen; dat geldt ook voor u, mijnheer De Roon.

De heer De Roon noemde Riyad. Als het om de UNHCR gaat, kunnen we Saudi-Arabië niet direct veel verwijten, want dat land staat in de top tien. Hetzelfde geldt volgens mij voor Koeweit, een ander land waar de heer De Roon nogal eens kritiek op heeft. Misschien kan hij dus wat andere voorbeelden geven.

De voorzitter:

Mijnheer De Roon, tot slot; een korte interruptie.

De heer De Roon (PVV):

Ik zal toch moeten reageren op wat de heer Ten Broeke nu zegt. Mijn reactie is dat de landen die de heer Ten Broeke noemt — dit geldt met name voor Saudi-Arabië — misschien wel wat doen, maar dat dit blijkbaar heel veel te weinig is. Dat zou aanzienlijk meer moeten zijn, als we dit rare plan van de leden Ten Broeke en Servaes al zouden willen uitvoeren. Dan zal er van die kant heel veel geld bij moeten komen. Dat is kennelijk niet gevraagd.

De voorzitter:

Dank u wel.

De heer De Roon (PVV):

Dat is dus het koesteren van hoop en geen reëel beleid. De heer Ten Broeke vroeg wat het plan van de PVV is. Dat weet hij natuurlijk wel: grenzen dicht. De grenzen moeten dicht en moeten gecontroleerd worden. Dat zal mensen er namelijk van weerhouden om deze kant op te komen. Zolang zij nog de hoop kunnen koesteren dat zij hier binnenkomen, zullen zij blijven komen.

De voorzitter:

Dank u wel.

De heer De Roon (PVV):

Ook al gaan die 35 miljoen van de heer Ten Broeke richting Libanon, dat zal geen bal helpen. Ze blijven komen.

De voorzitter:

Mijnheer De Roon, u hebt zelf nog een termijn.

De heer Ten Broeke (VVD):

Dit was een tamelijk grenzeloze interruptie.

Hoop is misschien geen beleid, maar een gebrek aan feitenkennis helpt ons al helemaal niet verder. De heer De Roon heeft altijd veel kritiek op Saudi-Arabië. Op dat land is veel kritiek mogelijk, maar het staat boven Nederland als het gaat om de uitgaven. Dus wat dat betreft, zit de heer De Roon er gewoon naast. Hij zegt dat de grenzen dicht moeten. Ik kom zelf uit de grensstreek. Wij moeten misschien maar eens een wandeling maken, want ik kan hem laten zien waar je overal de grens kunt oversteken zonder een grenspost tegen te komen. Je moet het dus op een slimme manier doen. Je moet het doen met mobiele grenscontroles. Dat is precies wat dit kabinet doet. Je moet de marechaussee inzetten. Dat is ook precies wat dit kabinet doet. Wie op de wijze waarop de PVV dat wil de grenzen denkt te kunnen sluiten, sluit vooral zijn of haar ogen en sluit onze export. De enige die stilstaan, zijn vrachtwagens vol met bloemen, aardappelen en andere zaken, waar de heer De Roon en ik belastinggeld van innen, dat we hier vervolgens weer uitgeven.

De voorzitter:

Gaat u verder. En ik verzoek om niet uit te lokken.

De heer Ten Broeke (VVD):

De VVD staat bij zo'n begrotingsbehandeling als die van vandaag ook stil bij het karakter van ons buitenlands beleid. Wij zijn voor een realistisch buitenlands beleid. Dat betekent onder andere dat we, zoals mijn fractievoorzitter eerder dit jaar heeft geschreven, de wereld kunnen indelen in "vrienden", "ongemakkelijke vrienden", "vijanden" en "tegenstanders". Het zijn geen exclusieve categorieën, maar het maakt wel een heleboel duidelijk. De lastige categorie van "ongemakkelijke vrienden" is de categorie die we hier het meest bespreken. Over de rest zijn we het namelijk heel snel eens.

Ongemakkelijke vrienden stellen ons namelijk voor ongemakkelijke keuzes. Het probleem met aanhangers van wat men doorgaans de getuigenispolitiek noemt — als het om Saudi-Arabië gaat, is dat bijvoorbeeld de heer De Roon — is dat ze vreselijk bang zijn om het belang van onze strategische partnerschappen met deze ongemakkelijke vrienden te benoemen. Ze zijn stevast tegen het leveren van radartechnologie aan Egypte, terwijl er geen demonstrant op het Tahrirplein maar wel terroristen in de Sinai mee kunnen worden bestreden. Maar dat doet er dan niet toe. Ze zijn ook tegen het leveren van tanks aan Indonesië, al kan dat wapentuig niet eens aan land in Nieuw-Guinea en werden de tanks alsnog geleverd door onze Duitse burens. Ze pleiten ook liever voor genderspecialisten naar de Koerden dan bewapening. Ze zijn doodsbang om vuile handen te maken. Ze houden het liefst een brandschoon geweten en een onbevleete ziel.

Een mooi voorbeeld daarvan was er vorige week, toen Amnesty International ons wederom aansprak op Saudi-Arabië. Van deze organisatie moeten we namelijk de bloggers bevrijden, processen bijwonen, standrechtelijke executies tegenhouden, homorechten aan de orde stellen en vrouwen achter het stuur plaatsen. En in Jemen moeten we eigenlijk ook nog even de hele Saudische oorlogskoers veranderen.

Met al die punten kan ik het in zichzelf nog wel eens zijn. Maar als onze Koning naar Saudi-Arabië afreist om de begrafenis van Koning Abdullah bij te wonen, dan voelen die partijen zich ineens ongemakkelijk en is het beter als onze Koning een griepje voorwendt, zoals fractieleider Pechtold van D66 zei. Ik weet niet of we dan Saudi-Arabië tot meer kunnen aansporen, zoals de heer De Roon net bepleitte.

Hoewel ik het ook met heel veel van deze mensenrechteninspanningen eens ben, denk ik dus dat het zo niet werkt. Voor de VVD geldt dat we niet de mensenrechten laten bepalen met wie we relaties onderhouden, maar dat we binnen die relaties landen onderhouden over de mensenrechten. De VVD is tegen getuigenispolitiek zonder machtsmiddelen, waarbij wel een groot resultaat wordt geëist, maar dat over het algemeen niet kan worden behaald. Zeg maar de getuigenis van de grachtengordel. En ik zie de heer Grashoff van GroenLinks naar de interruptiemicrofoon komen!

De heer Grashoff (GroenLinks):

Dat je binnen relaties mensenrechten aan de orde stelt, is bij uitstek een GroenLinksinzet die wij consequent uitdragen. Ik denk dat wij dat iets consequenter doen dan de heer Ten Broeke. Maar laten we ook even bekijken wat ons bindt en wat ons scheidt. Vindt de heer Ten Broeke dat dat bijvoorbeeld in Saudi-Arabië in voldoende mate gebeurt? Ik heb er namelijk niet zo veel van gehoord.

De heer Ten Broeke (VVD):

Nederland is een van de meest actieve landen als het gaat om een aantal van die elementen die net zijn genoemd. Ik noem bijvoorbeeld het volgen van de rechtszaken tegen de bloggers. Nederland heeft regelmatig over Raif Badawi gesproken. De Nederlandse mensenrechtenambassadeur is een van de weinigen die daar ook consequent langsgaat. Nederland heeft een enorme inzet gehad in de VN-Mensenrechtenraad als het gaat om Jemen. Dus ja, mijnheer Grashoff, volgens mij spreken we binnen de relatie met deze ongemakkelijke vriend, hen regelmatig aan over de mensenrechten.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Ik denk dat het punt van discussie bij uitstek is of dat in voldoende mate gebeurt en of het al voldoende indringend gebeurt. Ik denk dat het heel belangrijk is om onze minister aan te sporen om dat meer en consequenter te doen dan tot nu het geval is geweest. Het zou mooi zijn als de heer Ten Broeke en ik daarin wat meer gezamenlijk zouden kunnen optrekken. Als ik de heer Ten Broeke goed begrijp, is hij het eigenlijk ten principale met mij eens dat die inzet er zou moeten zijn.

De voorzitter:

Een korte reactie, mijnheer Ten Broeke.

De heer Ten Broeke (VVD):

Ik kom daar straks op. We zijn het niet zo oneens over de inzet. We zijn het heel erg oneens over de wijze waarop je dat het meest effectief doet. Als de heer Grashoff zegt dat het allemaal meer en harder en vaker moet, zeg ik: tot je dienst! Mijn vraag aan de heer Grashoff is dan welke machtsmiddelen wij hebben om dat af te dwingen. Zit daar dan ook nog een prioritering in?

De voorzitter:

Dat kunt u straks vragen als de heer Grashoff achter het kathedraal staat.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Ja, voorzitter, maar dit heet uitlokken.

De voorzitter:

Nee. En ik wil toch even een beroep op u doen.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Voorzitter, volgens mij is dit uitlokking.

De voorzitter:

U krijgt zo het woord. Even rustig. Ik zie dat iedereen het een uitlokking vindt. Ik wil toch een beroep op u doen om de interrupties kort te houden. De heer Ten Broeke is pas de tweede spreker. Voordat

we schorsen voor de lunch, wil ik nog twee sprekers het woord geven. Ik waarschuw u maar even. Ook voor u, mijnheer Ten Broeke, geldt dat als het gaat om antwoord geven, dat antwoord kort en krachtig moet zijn. Mijnheer Grashoff, geeft u eens een goed voorbeeld.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Met alle respect, maar ik ervaar dit debat tot nu toe niet als bolstaand van de enorm lange en uitgebreide interrupties.

De voorzitter:

Maar ik wel.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Ik begrijp dus niet precies of de planning dan misschien helemaal in orde is.

De voorzitter:

Ik wel.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Ik niet. De heer Ten Broeke stelt eigenlijk de wedervraag of het altijd alleen maar meer moet zijn. De essentie is dat wij vinden dat het te weinig gebeurt. Ik wil graag de discussie aan over waar dan de prioriteiten zouden moeten liggen en op welke manier dat op een zinvolle manier zou kunnen. Ik zou het buitengewoon plezierig vinden als de minister daar wat uitgebreider op zou kunnen ingaan. Wij hebben er bijvoorbeeld bij het bezoek aan Saudi-Arabië te weinig van gemerkt. In een land als Saudi-Arabië zou je dit toch wel iets prominenter aan de orde mogen stellen.

De voorzitter:

Dit was ook een lange interruptie. Voor de goede orde: de heer Ten Broeke staat hier nu bijna een uur en hij heeft pas 15 minuten van zijn spreektijd gebruikt. Over lange interrupties gesproken!

De heer Ten Broeke (VVD):

Ik wist niet dat ik daartoe in staat was; dat is bijzonder. Volgens mij zijn er in dit huis eigenlijk geen grote verschillen over het belang van de mensenrechten. Wij delen daarover allen dezelfde opvatting. Dat is maar goed ook, want we hebben dezelfde Grondwet.

Wat heel vaak in Nederland gebeurt, is dat debatten over mensenrechten verworden tot debatten over wie het meest deugt. De VVD zegt nu dat een politiek van deugen niet hetzelfde is als een politiek van keuzes durven maken. Ik had net dat debatje met de heer De Roon. Hij wil dat we Saudi-Arabië aanspreken op het feit dat ze meer zouden moeten betalen voor de opvang van vluchtelingen. Prima, dat wil ik graag doen. We kunnen echter niet Saudi-Arabië op tien punten aanspreken, maar tegelijkertijd onze economische relatie met hen niet willen onderhouden, een wapenembargo afspreken en Saudi-Arabië voortdurend in het beklagdenbankje zetten. In een realistisch buitenlands beleid zal je helaas — dat zeg ik erbij — keuzes moeten maken. Dat zijn ongemakkelijke keuzes.

De heer Van Bommel (SP):

Mijn vraag gaat ook over Saudi-Arabië en over de keuzes die internationaal worden gemaakt. Ik weet dat de heer Ten Broeke geen vriend is van Amnesty International. Als hij in zijn bijdrage opsomt wat er allemaal zou moeten van Amnesty International met betrekking tot het volgen van processen, het vrij krijgen van bloggers en de positie van vrouwen in Saudi-Arabië, moet ik aan dat lijstje dan de conclusie verbinden dat dit van de VVD allemaal niet hoeft? Zijn dat dan de punten waarover we onze schouders ophalen? Ik ben juist blij dat de Nederlandse regering in hoge mate probeert om aan dat lijstje van Amnesty International dat de heer Ten Broeke net opsomde, wel aandacht te besteden.

De heer Ten Broeke (VVD):

Ik heb net gezegd dat dit debat eigenlijk niet gaat over het belang van de mensenrechten, maar vooral over wie het meeste deugt. De heer Van Bommel geeft daar nu een mooie illustratie van. Ik

ben heel erg voor Amnesty; ik ben er zelfs lange tijd lid van geweest. De reden dat ik het nu niet meer ben, heeft niets te maken met het feit dat ik ze deze ... Daarom durf ik ze ook met gerust hart aan te halen. Ik had deze week een discussie met een van de medewerkers van Amnesty: jullie vragen me dit en dat te doen, jullie hebben nu een lijst van vijf punten, maar kunnen jullie me ook nog aangeven hoe jullie denken dat ik dat kan bereiken? Raif Badawi heeft er toch het meeste aan dat we dat dan ook bereiken? Het bereiken van de voedseltransporten voor vluchtelingen in Jemen moeten we toch ook op een of andere manier voor elkaar zien te krijgen?

De voorzitter:

Mijnheer Ten Broeke, ook voor u geldt: een bondig antwoord.

De heer Van Bommel (SP):

Voortbordurend op de bijdrage van de heer Ten Broeke, hij zegt ook ten aanzien van Saudi-Arabië: ik kan het niet allemaal doen, we moeten keuzes maken. Wat kiest hij dan om niet te doen?

De heer Ten Broeke (VVD):

Dat is de ongemakkelijke keuze die dan voorligt. Op dit moment zou mijn keuze zijn om alles op alles te zetten om aan de humanitaire noodsituatie in Jemen maximaal voorrang te geven. Zeker Saudi-Arabië heeft, samen met andere landen, heeft meer dan gemiddelde invloed op de toegang van humanitaire goederen naar diegenen die op dit moment in Jemen slachtoffer worden van deze oorlog. Daar zou mijn prioriteit op dit moment liggen. Dan zie ik wel allemaal ongemak in de zaal, maar dat komt doordat u geen keuzes wilt maken.

De voorzitter:

Dit kan niet, mijnheer Ten Broeke. Ik begrijp dat de heer Van Bommel naar de interruptiemicrofoon loopt.

De heer Van Bommel (SP):

Nu zegt de heer Ten Broeke dat wij geen keuzes maken. Ik vraag hem welke keuze hij zelf maakt, omdat hij zegt: sommige dingen wel en sommige dingen niet. En nu krijgen wij het verwijt dat wij geen keuzes maken. Ik vraag hem welke keuze hij maakt ten aanzien van Saudi-Arabië.

De heer Ten Broeke (VVD):

Dat heb ik u net aangegeven.

De heer Van Bommel (SP):

Welke dingen wilt u niet doen van het lijstje dat u zelf opsomt? Dat was de vraag.

De voorzitter:

Ik stel voor dat u verdergaat, mijnheer Ten Broeke.

De heer Ten Broeke (VVD):

Saudi-Arabië is niet het enige voorbeeld. Een ander tekenend voorbeeld zagen wij recentelijk in China. Onze Koning ging naar China. Dat wil zeggen, hij ging daar eerst op vakantie heen met zijn dochters en o, o, o, daar ging de reputatie van Nederlands als gidsland. De Koning op vakantie, dat maakte toch dat hij direct zijn gezag zou zijn kwijtgeraakt, nog voordat hij de leider van de onvrije wereld had ontmoet. Het Vredespaleis hoefde nog net niet te worden ontmanteld. Maar wat gebeurde er? De Koning revancheerde zich op zijn criticasters en gebruikte in aanwezigheid van president Xi — hou u vast — het woord "mensenrechten", en daarna nog een keer. In de grachtengordel kon je de kurken horen knallen. De ontlading was totaal. Eindelijk weer de moral high ground. Weggespoeld was dat biertje met Poetin, want het was gezegd.

Ik zei het al, in dit huis bestaan geen meningsverschillen over het belang van mensenrechten. Het gaat er altijd weer over of je deugt, en dat we keuzes moeten maken. Ik heb net aan de heer Van Bommel laten zien dat ik die keus durf te maken.

Neem het debat over de energieafhankelijkheid, ook zo'n debat waarin het moeilijk is om keuzes te maken. Wij willen hier geen schaliegas, geen Russisch gas, geen Gronings gas. We willen geen kerncentrales, geen kolencentrales. Sommigen van ons willen geen windmolens op land, anderen geen windmolens op zee. Maar we willen allemaal wel een kwartiertje douchen.

Neem militaire interventies. Wij willen onze straaljagers niet vernieuwen maar we moeten wel overal no-flyzones afdwingen. Totdat we erachter komen dat je daarmee eerst stellingen moet bombarderen. Want dat deugt natuurlijk niet.

De VVD gelooft in een realistisch buitenlands beleid. Realistisch betekent ook dat het beleid niet altijd consequent kan zijn. Het gaat, mijnheer Grashoff, telkens om het vinden van oplossingen die het beste aansluiten bij onze belangen en de marges van het mogelijke.

Neem een voorbeeld van een actueel dossier in het Europees buitenlands beleid waarvan de VVD wel denkt dat daar consistentie gewenst is. Ik heb het over de consumentenvoorlichting. De VVD gelooft in eerlijke en transparante consumentenvoorlichting, ook als het gaat om de herkomst van producten in onze schappen. De Europese Commissie heeft vorige week aangekondigd snel richtsnoeren inzake de etikettering van Israëlische producten te zullen publiceren. Ik heb eens bekeken over welke conflictgebieden de Europese Commissie de afgelopen tijd persberichten heeft gepubliceerd. Ik stel voor dat de regering nu werk gaat maken van het correct etiketteren van producten, afkomstig uit al deze gebieden. Want de consument heeft recht om te weten dat sommige tomaten uit de bezette Westelijke Sahara komen en niet uit Marokko. De heer Van Bommel is dat met mij eens. Dat sommige halloumikazen uit bezet Cyprus komen en niet uit Turkije. Dat die mooie wollen trui van Hans Spekman uit Tibet komt en niet uit China. Dat die fles wodka uit de Krim komt en niet uit Rusland. En binnenkort misschien wel de cava uit Catalonië en niet uit Spanje. Ik vraag de minister om in Europees verband te pleiten voor richtsnoeren voor producten uit alle conflictgebieden, in elk geval uit alle gebieden die bezet, illegaal geannexeerd of anderszins omstreden zijn, want — zoals de minister zelf correct heeft aangegeven — consumenten hebben het recht om een geïnformeerde keuze te maken bij de aanschaf van hun producten. Dus hebben zij er recht op te weten of een product uit een bezet, omstreden gebied afkomstig is, zoals zij volgens de minister ook het recht hebben om te weten of de wijn uit de Golanhoogte komt; l'chaim.

Nederland kan niet alles, de EU kan niet alles, maar sommige dingen kunnen we wel en die kunnen wij ook beter. Vandaag is een uitgelezen mogelijkheid om in het kader van de begroting Buitenlandse Zaken voor het jaar 2016 die keuze te maken, te prioriteren en op de grootste uitdaging voor Nederland en het Europees continent een begin van een antwoord te geven. Ik heb aangegeven wat de prioriteiten en keuzen van de VVD zijn en wat wij samen met de PvdA ondernemen om meer te doen dan alleen maar het benoemen van het vluchtelingenvraagstuk. Ik vraag de minister en andere partijen in deze Kamer zich hierbij aan te sluiten.

De heer Van Bommel (SP):

Fijn dat ik de heer Ten Broeke aan het eind van de evaluatie van het buitenlandbeleid van politieke partijen in Nederland en ook een beetje van dat van de regering nog een vraag kan stellen. Het gaat mij vooral over het laatste deel van zijn betoog, voordat hij aan de afsluiting toekwam.

Ik ben het met de heer Ten Broeke eens. Ik wil hem graag steunen. De SP pleit er al langer voor dat ook van producten uit de Westelijke Sahara, maar ook uit andere gebieden, waar in ieder geval volgens de VN sprake is van bezetting, onderdrukking of iets anders, een juiste labeling komt. Ik vraag de heer Ten Broeke of hij met een concreet voorstel op dit punt komt. Ik zou dat graag samen met hem indienen. Ik weet dat de Nederlandse regering ernaar neigt om dat ook nog te gaan uitvoeren. Het sluit een beetje aan bij het bestaande beleid, maar ik denk dat wij samen voor een meerderheid kunnen zorgen. Komt er nog een concreet voorstel?

De heer Ten Broeke (VVD):

Het antwoord is nee.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Door de opsomming geeft de VVD al aan hoe ridicuul dit plan is, want de Europese Commissie gaat dit natuurlijk niet doen. Als niet gebeurt wat de heer Ten Broeke voorstelt, dan is de simpele vraag wat hij gaat doen om deze maatregel via de minister ongedaan te maken.

De heer Ten Broeke (VVD):

Niets. Wij hebben die maatregel altijd gezien in het kader van de consumentenvoorlichting. Ik heb er altijd bij gezegd dat ik dit geen bijdrage aan het vredesproces vind en dat men wat dat betreft in zekere zin vooruitloopt op de definitieve grenzen die bij onderhandelingen moeten worden vastgesteld. Er zijn dus de nodige nadelen maar de fundamentele redenering dat het hier gaat om consumentenvoorlichting is juist. Dat kan ik niet ontkennen en daar kan ik niet tegen zijn.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Dan zijn die ridiculisering en de opsomming van zojuist een beetje gratis. De heer Ten Broeke geeft het kabinet een opdracht, maar hij zegt er tegelijkertijd bij: maak je geen zorgen, want ik ga toch niet bijten. Ik zal niets doen als die andere gebieden ook niet geëtiketteerd worden. Wat is zijn opmerking dan nog waard?

De heer Ten Broeke (VVD):

Laten wij kijken hoever wij komen. Ik ben voor eerlijke consumentenvoorlichting. Als dat via etikettering kan — voor één gebied kan het in ieder geval — kan het misschien voor meer gebieden.

De heer Van der Staaij (SGP):

Als ironie vond ik het verhaal van de heer Ten Broeke sterk, maar als duiding van de werkelijkheid vond ik het zwakker. Meent hij werkelijk dat het de intentie van deze maatregelen is om consumentenvoorlichting te verstrekken?

De heer Ten Broeke (VVD):

Ik wens daarvan uit te gaan.

De heer Van der Staaij (SGP):

Verrast het de heer Ten Broeke niet dat zo weinig consumenten van zich laten horen en dat er aan de andere kant zo veel drang van organisaties is om vanwege politieke redenen te zeggen: hoe kunnen wij een boost, een duwtje geven aan meer acties in de sfeer van boycot en Israël dwarszitten in plaats van op een goede manier Palestijnen te helpen?

De heer Ten Broeke (VVD):

Ik heb de bezwaren daarvan al genoemd. Daarom ben ik ook erg voor non-discriminatie. Overigens is er wel om gevraagd door consumentengroepen en producenten, maar laten we dit vooral in het domein houden waar het thuishoort. Dat is niet het Midden-Oostenvredeproces, maar de consumentenvoorlichting.

De heer Knops (CDA):

Voorzitter. Allereerst wil ik namens mijn fractie medeleven uitspreken aan de slachtoffers en nabestaanden van de aanslagen in Parijs, de aanslagen eerder in Libanon en de aanslagen die daaraan voorafgingen. Duidelijk is dat deze aanslagen alleen zijn gepleegd om terreur te zaaien en in dit geval ook nog tegen volstrekt onschuldige burgers. De vraag hierna is welke politieke consequenties worden genomen. Natuurlijk is daar morgen een debat over, maar ook vandaag komt het aan de orde. De vraag is hoe wij — onze regering — de Nederlandse burgers beschermen tegen de terroristen van Islamitische Staat.

Er staat veel op het spel, namelijk onze rechtsstaat en onze vrijheid, en de reflex is navenant. Sommigen roepen dat alle grenzen dicht moeten en anderen hebben bijvoorbeeld vorige week nog bij de begrotingsbehandeling van Defensie gevraagd waarom we meer in veiligheid moeten investeren, omdat extra geld voor veiligheid en Defensie niet de oplossing is.

Onze premier verklaart in oorlog te zijn. Hij verblijft op dit moment in het buitenland. Ik vraag mij af in wat voor een oorlog wij dan zitten als de premier in het buitenland verkeert, maar goed. Als inderdaad waar is wat de premier zegt, namelijk dat wij in oorlog zijn, zou dat ook vergezeld moeten gaan met de bijbehorende maatregelen. Dan moet alles op alles worden gezet om die veiligheid van onze burgers te beschermen.

Veranderingen en dreigingen in de wereld nemen zienderogen toe. De reactie van het kabinet is dat het ingewikkeld is en dat het eigenlijk nog geen positie wil kiezen.

De heer Van Bommel (SP):

Ik dacht dat we dit debatje over oorlog al achter ons hadden. Ik heb er ook een vraag over gesteld, maar wat is dan de opvatting van het CDA? De heer Knops stelt terecht — ik ga er althans van uit dat dit het geval is — dat de minister-president in het buitenland is. Hij is vertrokken na de aanslagen en na zijn opmerkingen over de oorlog. Is Nederland wat de CDA-fractie betreft in oorlog?

De heer Knops (CDA):

Ik noem het en ik ga er zo in mijn bijdrage ook nog op in, maar ik begrijp van de voorzitter dat ik een kort antwoord mag geven op de vraag van de heer Van Bommel.

De voorzitter:

U vraagt naar zijn visie, maar de heer Knops is zijn betoog net begonnen.

De heer Knops (CDA):

Misschien is het goed dat de heer Van Bommel de vraag even ophoudt. Ik wil hem met alle plezier beantwoorden, maar voor een deel ...

De voorzitter:

Kunt u dat opbrengen, mijnheer Van Bommel?

De heer Van Bommel (SP):

Jawel, ik kan heel veel opbrengen. Dat is bijna grenzeloos, maar de heer Knops begint ermee richting het kabinet. Dan ligt het op tafel en blijft het boven de markt hangen. Ik zou ook wel zo'n cliffhanger willen bij mijn debat. Maar dan wil ik ook graag dat de heer Knops ...

De voorzitter:

Ik stel voor dat de heer Knops verder gaat met zijn inbreng. Als hij er straks niet op ingaat, mag u een vraag stellen.

De heer Knops (CDA):

Het is natuurlijk niet vreemd dat ik over Parijs begon. Dat deed de heer Van Bommel ook. Terecht, want ik vind het heel goed dat wij daar aandacht aan besteden. Ieder kiest daarvoor zijn eigen woorden, zo zeg ik zeker in de richting van de heer Van Bommel. Ik kom er zo nog op terug.

De wereld is veranderd. Na de val van de Berlijnse Muur dachten we dat de vrede was uitgebroken. Dat tijdperk eindigde bij 9/11. Daarna kwam er een economische crisis, een Arabische Lente, chaos, instabiliteit en het conflictpotentieel nam hals over kop toe. De minister van Buitenlandse Zaken spreekt terecht over tektonische platen die aan het verschuiven zijn. Economische, politieke en militaire macht verschuift en we gaan steeds meer toe naar een multipolaire wereld. In plaats van Fukuyama's Einde van de geschiedenis zien we een terugkeer naar de geschiedenis. Er is sprake van opkomend nationalisme, van autocratieën en we zien de opmars van de radicale islam die teruggrijpt naar de middeleeuwen. Irak, Syrië, Jemen en delen van Afghanistan zijn weer in handen van de taliban gevallen.

Er is sprake van grensoverschrijdende effecten zoals terrorisme met grote migratiestromen. Panelen verschuiven, regimes vallen om en de gehele geopolitieke landkaart van het Midden-Oosten schudt op zijn grondvesten. Juist in zo'n tijdperk, dat voorlopig niet omkeerbaar lijkt, heb je geen andere keuze dan juist actiever te worden op buitenlands terrein en dan liefst binnen de Europese Unie, zo zeg ik erbij. Dat betekent: meer investeren in veiligheid, meer investeren in ontwikkeling en meer investeren in diplomatie. Dat moet, niet omdat het een van de beleidsopties is, maar omdat het pure noodzaak is.

Neem nu Syrië. Terwijl Hollande de oorlog verklaart aan IS, Rutte hem dat nazegt, en de Franse luchtmacht bombardementen op het zenuwcentrum van IS in Raqqa uitvoert, blijft het kabinet aarzelen over de inzet van F-16's boven Syrië en komen er steeds nieuwe argumenten op tafel om geen besluit te nemen. In het interruptiedebat met de heer Ten Broeke werd het al duidelijk: de coalitie is op dit punt verdeeld. De minister van Defensie zegt: we kunnen niet wachten tot sint-juttemis en we moeten snel een besluit nemen. De minister van Buitenlandse Zaken neemt echter alle tijd. De premier verklaarde dat Nederland in oorlog is met IS. Hoelang blijft de minister van Buitenlandse Zaken dan nog aarzelen? In juli volgend jaar worden we al afgelost door de Belgen. Ik hoor graag een reactie van de minister op dit punt, ook in het licht van de uitspraken van de premier.

Intussen gaat de terreur door. Dat bleek ook gisteren bij de ontvangst van de Syrisch-orthodoxe bisschop van Homs en Hama door collega Omtzigt. In een indringende bijeenkomst riep de bisschop

op tot hulp voor bedreigde christenen. ISIS staat op nog geen tien kilometer van het christelijke stadje Sadad. Opnieuw, opnieuw dreigt genocide. Wat is de reactie van het kabinet?

Internationale hulp die via ngo's verloopt, bereikt de kwetsbare minderheden nauwelijks. Is de minister bereid om, samen met zijn collega voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, net als Duitsland een structureel humanitair en ontwikkelingsprogramma voor Armeense ontheemden en vluchtelingen uit Syrië en Irak op te zetten?

De heer Van Bommel (SP):

Was dit het deel van het betoog van de heer Knops over de oorlog?

De heer Knops (CDA):

Er komt nog meer.

De heer Van Bommel (SP):

Was dit wat de heer Knops wilde zeggen over het gebruik van de term "oorlog" en de duiding daarvan? Hij noemde de Franse president Hollande en zei dat wat de president had gezegd, door Rutte werd herhaald. Hij zei: de minister van Buitenlandse Zaken doet niets. Was het dat, wat de heer Knops hierover wilde zeggen?

De heer Knops (CDA):

Nee, dit was het niet. Ik heb geparafraseerd en geciteerd. Ik zou zeggen, voorzitter, laat de heer Van Bommel zijn vraag maar stellen, want anders moet hij nog drie keer naar de interruptiemicrofoon komen.

De heer Van Bommel (SP):

Dat doe ik met alle plezier, ook desondanks. Aan het begin van zijn betoog nam de heer Knops de minister-president eigenlijk de maat door te zeggen: hij gaat nota bene naar het buitenland terwijl hij eerder zei: het is oorlog. Later in zijn betoog nuanceerde de heer Knops dat, toen hij het had over: in oorlog met ISIS. Daarmee verwijst hij naar Irak en Syrië. Wat is het nu wat het CDA betreft? De heer Knops kan toch niet de minister-president iets verwijten, om vervolgens eigenlijk gewoon aan te sluiten bij de positie van de Nederlandse regering? Dat zou toch raar zijn?

De heer Knops (CDA):

Ik begrijp de vraag van de heer Van Bommel wel. De minister-president heeft de woorden gebruikt die hij heeft gebruikt. Het zijn niet de woorden van het CDA geweest. Op die woorden heb ik gereageerd. Mijn vraag nu, en in het debat van morgen, is de volgende. Wat zijn de implicaties van deze woorden van de minister-president voor het handelen van het kabinet? Dat is volgens mij een volstrekt terechte vraag. Ik stel die vraag nu ook aan de minister van Buitenlandse Zaken. Ongetwijfeld komt die vraag morgen ook op tafel als wij debatteren met de premier. De woorden die de premier gebruikte, zijn grote woorden. Dat zal de heer Van Bommel met mij eens zijn. Wat zijn de consequenties voor het beleid die het kabinet aan die woorden verbindt?

De heer Van Bommel (SP):

Het zijn inderdaad grote woorden. Ik ben het er niet mee eens. Ik denk dat Nederland niet in oorlog is. Wij leveren wel een bijdrage aan de oorlog in Irak. Dat is iets anders. Als ik het wel met de woorden van de minister-president eens zou zijn, zou ik nu, net als de heer Knops, gehekeld hebben dat de minister-president het land verlaat terwijl Nederland in oorlog is. Sluit de heer Knops dus eigenlijk aan bij wat de minister van Buitenlandse Zaken hierover zei, namelijk dat de term "oorlog", gebruikt naar aanleiding van het gebeuren in Parijs, vooral symbolisch moet worden begrepen? Is dat dan de opvatting van de heer Knops?

De heer Knops (CDA):

Mij wordt nu gevraagd om een positie te kiezen tussen bewindslieden van het kabinet. De premier, de vicepremier; ze hebben allemaal stellingen ingenomen. Dat zal morgen besproken worden. Mijn verhaal hierover is heel simpel: als je spreekt van oorlog, horen daar bepaalde consequenties bij. Het is niet te ontkennen dat wij een strijd voeren tegen IS. Dat doen we niet sinds afgelopen weekend, zeg ik tegen de heer Van Bommel, want dat deden we volgens mij daarvoor ook al. Als die woorden gebezigd worden, roept dat natuurlijk ook in het parlement de vraag op, wat dat dan betekent. Bij

mijn fractie roept dat in ieder geval wel die vraag op. Betekent dat, dat Nederland meer inzet zal gaan plegen en actiever betrokken zal worden, of dat het andere keuzes maakt? Dat blijft nu allemaal boven de markt hangen. Verschillende kabinetsleden hebben zich daarover verschillend geuit. Het lijkt mij goed als daarover snel helderheid komt.

Onze fractie heeft eerder gepleit voor safe havens in Irak, Syrië en Libië. Op dit moment is het in Syrië natuurlijk buitengewoon lastig om die te creëren. Welke mogelijkheden ziet de minister om, net zoals de Duitsers, in Afghanistan meer veiligheid te creëren voor vluchtelingen, ook omdat de NAVO daar nog zit en wij zien dat steeds meer mensen uit Afghanistan deze kant op komen? Het streven naar safe havens, het streven naar het creëren van veilige gebieden, moeten wij niet loslaten. Een politieke oplossing voor Syrië is noodzakelijk, maar helaas nog steeds ver weg, ondanks de stappen die zijn gezet. Zolang dat zo is, zal IS bestreden moeten worden, het liefst samen met de Russen, die — de panelen schuiven continu — nu ineens aan een andere kant lijken te staan. Ziet de minister hiertoe eveneens mogelijkheden?

Dubieus is ook de rol van de schatrijke Arabische Golfstaten, zoals al eerder is gezegd. Zij sponsoren de jihad in Syrië, maar willen niet voor de gevolgen opdraaien, namelijk de opvang van de vluchtelingen als gevolg daarvan. Saudi-Arabië heeft 100.000 lege tenten klaarstaan, met airconditioning en al, om vluchtelingen te huisvesten. Maar wat doet men? De grens dichthouden, zodat de stromen naar het Westen gaan. Vervolgens biedt men aan om 200 moskeeën in Duitsland te bouwen. Dat kan toch niet de bedoeling zijn? Onze fractie wil dat er druk wordt uitgeoefend op die lidstaten om hun verantwoordelijkheid te nemen. Op dit moment doet Europa dat te weinig. Europa laat zich juist onder druk zetten.

De heer Servaes (PvdA):

Steun voor de heer Knops op dat laatste punt. Ik probeer een beetje in te schatten waar hij is in zijn betoog.

De heer Knops (CDA):

Halverwege.

De heer Servaes (PvdA):

Ja, halverwege, maar goed.

De voorzitter:

Hij heeft nog vijf minuten.

De heer Servaes (PvdA):

Kijk eens, dan ga ik hem een beetje helpen. Ik heb een vraag over die safe havens. De heer Knops concludeert terecht dat het creëren van veilige havens in Syrië op dit moment moeilijk, zo niet onmogelijk is. Dat verhoudt zich echter lastig tot het pleidooi dat zijn fractievoorzitter continu houdt om grondtroepen te sturen naar Syrië. Kan de heer Knops uitleggen hoe die twee zaken zich precies tot elkaar verhouden?

De heer Knops (CDA):

Goede vraag. Ik heb gezegd dat het moeilijk is, niet onmogelijk, maar dat wij ernaar moeten blijven streven. De heer Servaes kan dat niet met mij oneens zijn. In ultimo — dat heeft mijn fractievoorzitter gezegd — betekent dat dat je ook als Nederland — niet alleen als Nederland — bereid moet zijn om de omstandigheden te creëren waaronder safe havens ook echt safe havens kunnen zijn. Dat betekent inderdaad dat je ook bereid moet zijn — dan moeten de omstandigheden wel goed zijn — om grondtroepen te sturen.

De heer Servaes (PvdA):

Dat betekent dus twee dingen. Het CDA pleit nu dus helemaal niet voor het sturen van grondtroepen. Het bepleit dus niets meer dan het kabinet nu doet. Dat is een belangrijke constatering. Als je al goede omstandigheden wilt creëren, moet de heer Knops het toch met mij eens zijn dat je een politieke oplossing voor de burgeroorlog in Syrië nodig hebt? Immers, zonder die politieke oplossing is het onmogelijk om veilige havens te creëren.

De heer Knops (CDA):

De heer Servaes gaat nu wel heel snel door te zeggen dat dit hetzelfde is als wat het kabinet wil. Dat is niet het geval. In tegenstelling tot het kabinet, dat elke keer zegt dat we politieke oplossingen moeten creëren omdat we anders niks kunnen doen, wat een soort volgtijdelijkheid in zich heeft, hebben wij ervoor gepleit dat er ook situaties mogelijk zijn waarin je dat wel moet doen. Je kunt niet alleen maar wachten, zeg ik tegen de heer Servaes, tot die politieke oplossing er is. Immers, ondertussen gaat de strijd op de grond gewoon door. IS ontwikkelt zich en wordt nauwelijks teruggedrongen. Waar ligt dat aan? Omdat het Westen niet eensgezind daarin acteert. Je kunt natuurlijk de positie kiezen dat je eerst al die zekerheden wilt hebben en je pas daarna optreedt, maar dat is niet wat de CDA-fractie wil. Ik zeg er meteen bij dat we niet halsoverkop daarnaartoe willen zonder een groter plan. Maar de politieke bereidheid om in zijn algemeenheid ook daar en niet alleen hier in Nederland te willen optreden — zo zeg ik ook tegen andere fracties — om daar voor stabiliteit te zorgen, zou iets moeten zijn wat zowel de PvdA als onze fractie heeft.

De heer Servaes (PvdA):

Ik stel een heel duidelijke vraag aan het CDA over de kern van het betoog van deze partij, die zegt dat we daarnaartoe moeten met mensen. Ik hoor gewoon niet eens het begin van een voorstel hoe dat eruit komt te zien.

De heer Knops (CDA):

Ik vind ook echt dat de heer Servaes het veel te simpel zegt door te zeggen "wij moeten daarnaartoe". Dat hebben we zo helemaal niet gezegd. We hebben gezegd: we moeten bereid zijn, ook als Nederland, om niet te denken dat het probleem zich daar vanzelf oplost als wij met z'n allen hier blijven en alleen bommen gooien; dat zal uiteindelijk niet de oplossing kunnen zijn. Ik ben het met de heer Servaes eens dat er een politieke oplossing moet komen, maar die kan soms ook onder druk tot stand komen. Die druk houdt in dat je militair ingrijpt waar nodig en dat je wat doet aan de omstandigheden waarin al die mensen daar verkeren, waardoor mensen richting Europa komen. Je kunt dan honderd keer zeggen wat allemaal niet kan. Die positie kun je kiezen, maar je kunt ook zeggen: als zich een mogelijkheid voordoet, moet je alles op alles zetten om dat mogelijk te maken. Ik snap de vraag; het is een terechte vraag. Ik ga nu niet zeggen: we moeten daarnaartoe en we gaan morgen met zoveel mensen erheen. Dat ga ik hier niet zeggen. Natuurlijk niet.

De heer Sjoerdsma (D66):

Maar dat zegt de fractievoorzitter van het CDA wel. Gisteren nog zei hij — dat was kritiek op het kabinet, dezelfde kritiek die de heer Knops nu heeft — dat de premier, het kabinet ons in oorlog

verklaren. Volgens de fractievoorzitter van het CDA horen daar ook daden bij. Een van de daden die hij noemde, was het sturen van Nederlandse grondtroepen. Nu zegt de heer Knops: nee, maar dat is een idee, een mogelijkheid, een intentie. Wat moet het kabinet volgens de heer Knops dan nog meer doen aan daden?

De heer Knops (CDA):

Waar mijn fractievoorzitter en ikzelf terecht op wijzen, is dat de premier woorden bezigt, maar dat er geen consequenties uit voortvloeien. Dat hebben wij niet gisteren gezegd, maar al eerder. De heer Sjoerdsma heeft gezien dat het conflict zich ontwikkelt. We hebben al eerder gezegd dat we bereid moeten zijn — dat is een mentale kwestie, ook in het parlement — om daar troepen naartoe te sturen. De heer Sjoerdsma moet niet denken dat wij dat alleen als Nederland doen. Ik zeg het nogmaals: we zullen dat in internationaal verband moeten doen. We hebben al eerder onze steun uitgesproken voor de trainers, het idee van de peshmerga, waarbij we actief zijn in Irak. Dat zullen we ook op andere plekken moeten doen. Als we ultimo — Europa, maar ook wij als Nederland, aangezien we hier debatteren in het Nederlandse parlement — niet daartoe bereid zijn, dan missen we de mogelijkheden om IS effectief te bestrijden en tegelijk opvang te bieden voor mensen die deze bescherming nodig hebben.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ik denk dat het in dit geval toch meer het CDA is dat geen consequenties verbindt aan de woorden. Ik noem dan maar even een paar andere voorstellen die het CDA heeft gedaan. Er zouden niet alleen safe havens moeten komen in Syrië, maar ook in Libië en Irak. Daartoe zouden we ook bereid moeten zijn. Ik ben ook bereid tot het uiterste te gaan om mensen te redden, maar dat is niet wat de fractievoorzitter van het CDA heeft gezegd. Het zou de heer Knops sieren om daar preciezer in te zijn. De fractievoorzitter van het CDA deed concrete voorstellen en wilde feitelijk dat het kabinet daaraan gevolgen zou gaan geven. Nu het ingewikkelder wordt en de situatie ingewikkelder blijkt te zijn dan het CDA had gedacht en de collega's vragen hoe het dan precies moet in het wespennest van Syrië — dat is een heel terechte vraag — zegt de heer Knops dat hij dat eigenlijk niet weet. Daarmee schept hij valse hoop voor de mensen die dolgraag iets zouden doen maar niet weten hoe.

De heer Knops (CDA):

Dit is echt totale onzin; het spijt mij dat ik het moet zeggen. Ik krijg net het verwijt dat ik niet de leunstoelgeneraal moet spelen en dat ik hier de missie moet uittekenen waar we naartoe gaan. Dat verwijt kreeg ik ook van de fractie van D66: dat zouden we niet mogen doen in het parlement.

Vervolgens geven wij een doel aan waaraan het kabinet nog niet eens wilde denken. Voor de duidelijkheid zeg ik erbij dat het geen letterlijk doel is, maar een politiek doel. Ik zag dat de heer Sjoerdsma mij niet begreep, dus ik preciseer het even. Dit kabinet komt nog niet eens tot het besluit om in Syrië in te grijpen. Dat is natuurlijk ook onze reactie. Ik heb zojuist ook in een interruptiedebat met de heer Ten Broeke aangegeven dat er heel veel gepraat wordt en dat we moeten wachten op een politieke oplossing, maar elke dag dat er hier wordt gezegd dat we moeten praten en dat we moeten wachten op een politieke oplossing, worden daar mensen slachtoffer van dingen waarover wij hier misschien het liefst niet willen praten maar die wel gebeuren.

De heer Van Bommel (SP):

Als je roept "safe havens, safe havens", doe je in feite een voorstel tot militair ingrijpen. De heer Knops weet immers net zo goed als ieder ander hier dat safe havens alleen kunnen als er bescherming is vanuit de lucht en op de grond via een no-flyzone en luchtacties. Vraagt u de Nederlandse regering nu concreet dat zij dit in internationaal verband gaat voorstellen of niet?

De heer Knops (CDA):

Dit wordt een heel bijzonder debat. De ene keer word ik aangevallen omdat ik concrete voorstellen doe, de andere keer word ik daardoor gezien als leunstoelgeneraal en nu komt de heer Van Bommel weer met een voorstel. Ik vraag aan de minister van Buitenlandse Zaken wat ik hem heb gevraagd, namelijk: hoe beoordeelt hij de uitspraken van de minister-president en welke consequenties verbindt hij daaraan? Naar het oordeel van onze fractie kun je niet aan de ene kant zeggen dat we in oorlog zijn en aan de andere kant dat we alleen praten over een politieke oplossing. Dat kan volgens mij niet de waarheid zijn.

De heer Van Bommel (SP):

Volgens mij was dit een reactie op een eerdere interruptie. Ik vraag naar de safe havens van het CDA. Het CDA is in de Tweede Kamer de enige partij die met het concrete voorstel voor safe havens komt. Daar is militair optreden aan gekoppeld. U stelt dat niet voor in een motie waar de Kamer ja of nee tegen kan zeggen. Vraagt u de regering dan op z'n minst om dat internationaal voor te stellen. Anders blijkt dit immers echt alleen voor binnenlandse consumptie te zijn.

De heer Knops (CDA):

Dat is dus nadrukkelijk niet het geval, want ik sta hier geen proefballonnetjes op te laten. Ik weet natuurlijk ook dat er een aantal militaire voorwaarden zijn voordat je een safe haven kunt inrichten; uiteraard, want dat gaat niet zomaar. Je kunt niet zeggen dat we besluiten tot het inrichten van een safe haven zonder dat de militaire voorwaarden daarvoor zijn geschapen. Dat is dan ook precies het voorstel dat wij hebben gedaan: kabinet, kijk daarnaar; denk erover na of dat kan. Dit kabinet komt echter nog niet eens tot een besluit over al dan niet bombarderen in Syrië.

De heer Ten Broeke (VVD):

Is de heer Knops het niet een klein beetje met mij eens dat hij hier stoer staat te verkondigen dat hij grondtroepen wil inzetten in een oorlog die de hel van Dante nog ongeveer naar de kroon steekt en dat hij de coalitie verwijt dat zij exact doet wat haar grondwettelijke taak is, namelijk wel de analyse maken maar aan de regering overlaten welke keuze zij maakt? De heer Knops doet een veel verdergaand voorstel en komt op hetzelfde uit. Ik wil hem dus in overweging geven om te reflecteren op de vraag die hij mij zojuist stelde. Die vraag betreft de achtergrond van het feit dat de heer Knops over de inzet van grondtroepen spreekt.

De heer Knops (CDA):

Dat zou betekenen dat ik, als het kabinet zelf caveats afkondigt over zijn eigen plannen — namelijk: wel in Irak, niet in Syrië — daar volgens de heer Ten Broeke blijkbaar niet over mag praten. Volgens mij mag je hier in de Kamer overal over praten; dat doe ik nu ook. Ik heb niet gezegd dat er morgen troepen gezonden moeten worden. Ik heb gezegd dat wij vinden dat het concept van de safe havens nader bekeken moet worden, want je kunt een conflict niet alleen vanuit de lucht winnen en je kunt dat ook niet alleen politiek voor elkaar krijgen. Dat zal de heer Ten Broeke met mij eens zijn. Als wij zouden besluiten wat sommigen in deze Kamer willen, namelijk ook niet bombarderen in Irak — ik noem maar even een voorbeeld — zijn wij het toch heel snel met elkaar eens dat dat een vrijhaven zou bieden voor alles wat terrorisme is en wat IS is? Dat kan toch niet de bedoeling zijn, mijnheer Ten Broeke? Dan is het toch logisch dat wij erover nadenken welke mogelijkheden er nog meer zijn om de problemen daar aan te pakken? Daar hoort dit dus gewoon bij.

De voorzitter:

De heer Ten Broeke, tot slot.

De heer Ten Broeke (VVD):

De heer Knops is oud-militair. Ik acht de heer Knops buitengewoon hoog op het punt van de militaire inschattingen. Hij heeft zelf in Irak gediend, waar we no-flyzones hebben gehad. Hij weet als geen ander wat er nodig is om no-flyzones af te dwingen en om zelfs grondtroepen in te zetten voor safe havens. Ik zou zijn fractievoorzitter het boek van de heer Voorhoeve in overweging willen geven. Daar zijn gigantische aannames voor nodig. Daar moet je enorm diep over nadenken. Dan is die bewering wel heel gemakkelijk als u niets anders doet dan wat andere fracties hier ook doen, namelijk de analyse maken en vervolgens aan het kabinet vragen om met die analyse iets te doen.

De heer Knops (CDA):

Dat is precies wat ik vraag. Het feit dat ik erover spreek, dat ik het noem, is blijkbaar heel beladen. Er komen nu allerlei reacties los over safe havens als Srebrenica en noem maar op. De heer Ten Broeke weet net zo goed als ik dat daar een aantal basisvoorwaarden niet zijn ingevuld. Ik ben buitengewoon voorzichtig om dit in te zetten. Het gaat mij om de vraag die daarachter ligt: of wij in Nederland ultimo bereid zijn om die stap te zetten. Ik ben van mening dat zo'n belangrijk onderwerp dat een aandeel kan leveren aan een oplossing, hier besproken dient te worden. Uiteraard is daarvoor een aantal politieke en militaire voorwaarden nodig.

De heer Ten Broeke (VVD):

Zou de heer Knops de Kamer kunnen meenemen langs de overwegingen die gisteren aan zijn fractievoorzitter zijn ontsnapt, want ik vind het interessant te horen hoe hij meent op die grondtroepen te kunnen uitkomen? Dat is naar mijn mening een buitengewoon vergaande consequentie.

De heer Knops (CDA):

Het is een vergaande consequentie en die roept veel emoties op. Ik begrijp dat. Ik zeg ook niet dat het kabinet dit morgen moet gaan doen, maar ik vraag het wel om dit mee te nemen; wij besluiten er uiteindelijk over. Ik geef het kabinet dit signaal mee, omdat het voor de totale oplossing voor dit gebied een concept is dat kan werken, mits het goed wordt uitgevoerd. De heer Ten Broeke en anderen hebben gevraagd waar en hoe dit precies moet gebeuren. Ik ga, ondanks mijn achtergrond, hier geen positie innemen, de leunstoelgeneraal uithangen of aanwijzen hoe het moet. Ik vind wel dat het concept en het denken daarover moeten doorgaan. Het kabinet moet er, ook in

internationaal verband, op inzetten om dit mogelijk te maken. Wij spreken nu in het Nederlandse parlement, maar Nederland doet dit soort dingen nooit alleen, net zo min als Nederlandse F-16's even Raqqa gaan bombarderen.

De voorzitter:

Ik stel voor dat u verdergaat met uw betoog.

De heer Knops (CDA):

Dan de binnenlandse gevolgen. De AIVD waarschuwt voor salafisme. De vraag is wat het kabinet hiermee doet. De motie-Potters is duidelijk: het kabinet moet explicieter afstand nemen van jihadi en politiek salafisme. Wat doet de minister van Buitenlandse Zaken daarmee? De buitenlandse financiering van salafistische moskeeën uit onvrije landen moet aan banden worden gelegd. Ook Frankrijk zou inmiddels hebben besloten om de geldstroom uit Saudi-Arabië en Qatar te willen aanpakken. Wij vinden dat volstrekt begrijpelijk en terecht. Is de minister daar ook toe bereid? Is hij bereid een lijst op te stellen van onvrije landen en het gesprek met die landen aan te gaan?

De CDA-fractie steunt de versterking van de diplomatie. Juist in deze tijd is meer diplomatieke capaciteit nodig. Ik verwijs in dit verband naar de motie-Van Ojik. De ontwikkelingen vragen echter om meer; zij vragen om visie, daadkracht en een robuuster buitenlands beleid. De minister heeft bij zijn aantreden aangekondigd dat hij scherp aan de wind zou zeilen. Hij kon natuurlijk niet voorspellen wat daarna allemaal zou gebeuren, maar ik vraag hem in het licht van de huidige situatie nog eens te reflecteren op die uitspraak. Mijn fractie is van mening dat Nederland een assertiever en zelfbewuster buitenlands beleid zou moeten voeren. Niet omdat dit een keuze is, maar omdat dit keihard noodzakelijk is. Anderen bepalen inmiddels meer de wereldorde en er is sprake van een multipolaire wereld. De VN staan onder grote druk; dit is al eerder besproken in het debat. Het hoofd van de VN-Mensenrechtenraad is een Saudiër, en Burundi, lid van diezelfde Mensenrechtenraad, staat inmiddels op de rand van een burgeroorlog. Wat is dan de reactie van de VN?

De door velen ook in deze Kamer eerder bejubelde Arabische Lente is ontaard in regelrechte chaos. Niet omdat het Westen hiervoor verantwoordelijk is, maar omdat er in de meeste van deze landen intolerante regimes ontstaan, andersdenkenden en christenen op grote schaal worden vermoord en regelrechte proxyoorlogen het gevolg zijn. Mijn fractie roept de minister op om explicieter stelling te nemen en te handelen tegen de epidemie van geweld door IS en aanverwante terreurorganisaties. Erken dat de radicale islam een totalitaire gewelddadige ideologie is die de grootste bedreiging vormt voor het vrije Westen. Wat het communisme was in de Koude Oorlog, is de radicale islam nu.

Na Parijs is het de vraag of Europa nu meer voor haar veiligheid zal opkomen. Nog steeds zijn de Verenigde Staten voor een groot deel verantwoordelijk voor de Europese veiligheid. De trans-Atlantische kloof is groter geworden. De afspraken van Wales worden niet nagekomen; dit is vorige week ook aan de orde gesteld. Wat vindt de minister van Buitenlandse Zaken hiervan, mede in het licht van de uitspraken van de premier?

De inzetbaarheid staat zwaar onder druk. De heer Ten Broeke sprak net over meer marechaussee. Ik ben dat helemaal met hem eens, maar waar is het geld dat daarbij hoort? Er is te weinig geleverd. Ik heb weer bericht gekregen van Defensie dat zo veel zaken met een paar mensen moeten worden afgehandeld. Het kan niet meer; de marechaussee staat onder grote druk. De EU is een payer, maar geen player. Ze is goed in soft power, goed voor de handel en investeringen, geeft veel ontwikkelingshulp en nabuurschapsgelden — als het aan deze coalitie ligt, komen er nog wat bij — maar uiteindelijk is ook een robuuster GVDB nodig. De nieuwe Hoge Commissaris neemt gerust tot volgend jaar de tijd, maar wij vinden dat het sneller moet. Zelfs de vicepresident van de Europese Commissie, de heer Timmermans, gelooft het niet meer helemaal. Hoe ziet de minister van Buitenlandse Zaken de recente uitspraak van de voormalige minister van Buitenlandse Zaken in het licht van de toekomst van Europa?

In Turkije wordt de rechtsstaat stap voor stap afgebroken en de persvrijheid aan banden gelegd. Klopt het dat de Turkse staat in drie weken tijd twee televisiezenders heeft overgenomen, twee kranten en maar liefst zeventien tv-zenders heeft gesloten en meerdere journalisten heeft gearresteerd? Hoe beoordeelt de minister de misstanden die de OVSE waargenomen heeft bij de recente verkiezingen? Wat is er over van de democratie? Er zijn steeds meer aanwijzingen voor steun van Turkije aan jihadisten in Syrië. Wapens, munitie, strijders: we hebben er tal van Kamervragen over gesteld en ik moet eerlijk zeggen dat ik teleurgesteld ben in de antwoorden van de minister. Er is niet eens een begin van een antwoord, behalve dat de minister niet weet of het zo is. Turkije is een bondgenoot en tegelijkertijd staat het land aan de kant van de tegenpartij. Dat kan niet waar zijn. Turkije zet twee kranen wagenwijd open: voor jihadisten naar Syrië en terug en voor migrantenstromen naar Europa. En wij mogen dweilen. Ik denk niet dat dit goed partnerschap is.

Het Israëlisch-Palestijns conflict. Het is zorgelijk dat het MOVP, het Midden-Oosten Vredesproces, is vastgelopen. De nieuwe spiraal van geweld moet doorbroken worden: terug naar de onderhandelingstafel dus. Daar spreken wij beide partijen op aan, Israël voor wat betreft de nederzettingen, maar ook de Palestijnse Autoriteit. Onze fractie is een voorstander van een grotere rol voor de EU. Hoe staat het met de strategie van Mogherini?

Tot slot sluit ik mij aan bij de woorden van de heer Van Bommel over de Stichting Epafras. Die is gekort op subsidie, maar doet belangrijk werk. Ik vraag de minister om nog eens goed te kijken of er mogelijkheden zijn voor een nieuwe opzet van financiering van deze stichting.

De heer Servaes (PvdA):

Voorzitter. Een voetbalwedstrijd, een restaurant en een concert: hoe ziek moet je zijn om mensen om het leven te brengen, die van deze simpele, mooie dingen in het leven genieten? Hoe verknipt moet je zijn als je een vliegtuig vol onschuldige Russische toeristen in de lucht uiteen laat spatten? Hoe haatdragend moet je zijn als je een bom laat afgaan, middenin Beiroet, hoofdstad van het land dat meer dan welk ander land zo gastvrij onderdak biedt aan Syrische vluchtelingen? Het zijn vragen waarop we opnieuw een antwoord proberen te vinden. We vragen ons ook af hoe veilig we in ons eigen land, in onze eigen stad en in onze eigen buurt zijn. En we vragen ons af hoe we een einde kunnen maken aan het hyperextremisme van ISIS en gelijksoortige fanatici. Tegenover barbarij kun je alleen beschaving stellen, zegt de een. We moeten ze uitroeien met wortel en tak, zegt de ander. Wij, politici en buitenlandwoordvoerders, worden geacht te kiezen. Is de Partij van de Arbeid nu ineens wel voor het bombarderen boven Syrië, vragen journalisten mij nog geen 24 uur na de aanslag. Natuurlijk voel ik na Parijs de woede die iedereen voelt. Net als anderen wil ik iets doen, meer dan alleen maar uiting geven aan die woede. Een keuze tussen de volgende "war on terror" verklaren, en vooral doorgaan met ons leven leiden, is een valse. We moeten de juiste combinatie zien te vinden. We moeten pal staan voor de verlichtingsidealen van Voltaire, maar ook de strijdvaardigheid hebben van De Gaulle. We moeten de koelheid hebben om de juiste analyses te maken, het geopolitieke schaakspel goed te spelen en tegelijkertijd de bereidheid om, mits de stukken goed staan, de strijd aan te gaan. Als er na het drama in Parijs überhaupt nog een silver lining te vinden is, is het wellicht dat het gevoel van urgentie bij de wereldmachten. De politieke wil bij regionale spelers is gegroeid. Eindelijk lijken de VS en Rusland, Turkije, Iran en Saudi-Arabië naar elkaar toe te groeien. Te langzaam en voorlopig nog vooral in woorden, zonder de garantie dat het tot een echt akkoord voor de toekomst van Syrië zal leiden, maar de beweging is onmiskenbaar en moet ten volle ondersteund worden. Ik hoor graag van de minister hoe hij die laatste ontwikkelingen duidt en hoe hij de kansen op een politieke doorbraak inschat.

Parijs kwam als een schok, maar niet als een verrassing. De wereld verandert razendsnel, met nieuwe dreigingen aan de grenzen van Europa. We leven in een wereld waarin de samenwerking die zo zorgvuldig door onze ouders en grootouders werd opgebouwd, onder druk staat. Het is een wereld die ons via traditionele en social media realtime confronteert met de rauwe ellende van oorlog, met onderdrukking, met ongekende vluchtelingenstromen. In die wereld, in deze tijd, kun je twee dingen doen: terugvallen op nationale reflexen of inzetten op een veel actievere en door waarden gedreven buitenlandbeleid. Het mag duidelijk zijn dat de Partij van de Arbeid voor dat laatste kiest. Er moet een flinke schep ambitie bovenop. Samen met anderen moeten we extra inzet tonen op het hele spectrum van het buitenlandbeleid: diplomatie, defensie, hulp en handel. Daarbij moeten we niet alleen de symptomen bestrijden, maar ook de grondoorzaken van de diverse crises adresseren. We

moeten niet vertrouwen op de schijnstabiliteit van autoritaire leiders, maar we moeten de bereidheid opbrengen om te investeren in perspectief voor mensen en in de veerkracht van samenlevingen. Dat doen we vanuit de kerngedachte dat, als het goed gaat met de wereld om ons heen, het ook goed gaat met ons; en andersom helaas ook. Dit moet een buitenlandbeleid zijn van waarden en van daden, en een afgewogen combinatie van realpolitik en ideaalpolitiek, met het hart en het hoofd.

Wil de EU invloed uitoefenen in de wereld, dan zal zij zich eerst een verantwoordelijke macht in onze directe omgeving moeten tonen. Dit zei Federica Mogherini kort na haar aantreden als Hoge Vertegenwoordiger van de Europese Unie. Ik ben dat met haar eens. Wij zijn in de ban van de ring: van de ring van conflict en instabiliteit aan de Europese buitengrenzen; van de enorme migratiestromen als resultaat daarvan, waarmee we nu te maken hebben; van de wankelende wapenstilstand in Oekraïne; van de strijd tegen ISIS; van het machtsvacuüm in Libië; maar ook — en laten we die niet vergeten — van de oorlog in Jemen, van de strijd in Mali en van de onderdrukking in Eritrea. Dat zijn complexe conflicten met vaak nog veel complexere achtergronden. Ze vragen om een veel actiever buitenlandbeleid, dat zich primair concentreert op de nabijgelegen regio's, en op een inzet op alle terreinen van het buitenlandbeleid tegelijkertijd en in onderlinge samenhang. De PvdA verwelkomt de extra diplomatieke capaciteit die dankzij de uitvoering van de motie-Van Ojik met name wordt ingezet in Oost-Europa, het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Het valt ook niet uit te sluiten dat er vaker dan voorheen een beroep zal worden gedaan op onze bereidheid om ook militair in die regio's bij te dragen. Wij zijn al een grote donor, maar er is meer steun nodig voor de landen in de frontlinie die te maken hebben met migratiestromen of het risico op destabilisering door extremisten. Collega Ten Broeke sprak al over een verschuiving binnen onze bijdragen aan de VN-fondsen naar extra steun voor vluchtelingen in het algemeen, en naar vrouwen en kinderen in het bijzonder. Samen doen wij een voorstel voor een verschuiving binnen de VN-fondsen ten gunste van precies die zaken. Net als hij pleit ik voor het aanbieden van zachte leningen, soft loans, en voor handelspreferenties aan middeninkomenslanden als Libanon en Jordanië, om hen te helpen bij de aanpassing van hun economische structuur. Ik realiseer me dat deze zaken op het scheidsvlak liggen van Buitenlandse Zaken en BuHa-OS, waarover volgende week zal worden gesproken. Juist deze minister, met zijn achtergrond, zou echter in staat moeten zijn om op deze voorstellen te reageren.

De Nobelprijs voor de Vrede wordt dit jaar uitgereikt aan het Nationale Dialoogkwartet uit Tunesië, dat een cruciale rol speelde bij de democratische transitie van dat land. Dit is een terechte erkenning voor Tunesië, maar ook voor de belangrijke bijdrage die de civil society kan verlenen. We zien helaas ook dat de Arabische Lente, die precies vijf jaar geleden begon in datzelfde Tunesië, elders in de regio veel minder succes heeft gehad, vaak waar maatschappelijke organisaties geen of veel minder ruimte hebben gekregen. Ook goed georganiseerde politieke partijen en vrije media spelen een sleutelrol bij succes of falen — kijk hiervoor naar Egypte — en bij conflict of stabiliteit. Deze lessen kunnen ook uit de recente rapporten van zowel de AIV als de IOB worden getrokken.

De PvdA pleit er vandaag voor om met meer urgentie en extra ambitie in te zetten op de versterking van de maatschappelijke veerkracht van landen in de ring rond Europa, met het type projecten waarmee ons land in het kader van de diverse Matraprogramma's zo veel ervaring heeft opgedaan, maar ook op basis van de lessen die recente evaluaties ons bieden. Wij stellen voor om het huidige Matraprogramma op te plussen, meer ambitie te geven en om te zetten in een fonds voor regionaal partnerschap. Het gaat om een nieuw en ambitieuzer fonds voor steun aan democratische ontwikkeling, maatschappelijke initiatieven, rechtsstaatontwikkeling en institutionele versterking in de ring rond Europa. De huidige Matraprogramma's gaan hierin op, maar er zullen meer middelen zijn. Er zal meer nadruk liggen op de onafhankelijke rol van de ngo's, die in veel landen steeds zwaarder onder druk staat, maar ook op trainingen en assistentie van regering tot regering. Ik vraag de minister om dit voorstel voor een Nederlands fonds en regionale partnerschappen, dat ook door de VVD-fractie gesteund wordt, te bestuderen. Ik meen dat het amendement inmiddels is rondgestuurd. Ik heb namelijk begrepen dat collega's dat graag tijdig wilden ontvangen. Ik kom in de tweede termijn ook nog met een motie op dit punt.

In een tijd dat de realpolitik de ideaalpolitiek dreigt te overvleugelen, pleit de PvdA ervoor dat de strijd voor mensenrechten de hoeksteen blijft van het Nederlandse buitenlandbeleid. Gelukkig zien we een aantal positieve ontwikkelingen op dat punt. Ik noem er drie.

Ten eerste zijn we blij dat ons voorstel om het Mensenrechtenfonds op te hogen, dat we eerder dit jaar deden bij het notaoverleg mensenrechten, nu in de BZ-begroting is gehonoreerd. Veel dank daarvoor.

Ten tweede spreek ik mijn waardering uit voor de inzet van de minister voor een onderzoek naar oorlogsmisdaden in Jemen. Hoe teleurstellend de afloop van dat traject ook was, het is goed dat deze minister zijn nek durfde uit te steken. Ik vond zijn opmerking in het overleg van een week of twee geleden ook bemoedigend, namelijk dat zo'n actie niet ten koste gaat van onze politieke slagkracht, van onze belangen, maar er juist voor zorgt dat je gehoord wordt en meer mogelijkheden krijgt.

Als derde noem ik graag de koning. Hij kwam net ook al even aan bod. Vorig jaar plaatsten wij nog vraagtekens bij zijn biertje met Poetin in Sotsji, maar de wijze waarop hij in China de mensenrechten benoemde, verdient een compliment. Zo kan het dus ook en dat zien we graag. Dat heeft niets te maken met deugen of niet deugen, maar met het gebruikmaken van de bestaande mogelijkheden. Die zijn nu benut. Het zou goed zijn als die vaker op die manier benut worden.

Wij blijven wel scherp op de standvastigheid op een aantal lastige dossiers waarin geopolitieke en economische belangen enerzijds en belangrijke waarden en principes anderzijds elkaar raken. Dat die

twee af en toe botsen, is natuurlijk geen nieuws. Het is wel zaak heel duidelijk je grenzen aan te geven en pal te staan voor de kwesties die er echt toe doen.

Ook hierbij noem ik er drie. Als eerste noem ik Saudi-Arabië. De rol die dit land speelt in de regionale proxy wars is al even bedenkelijk als de mensenrechtenschendingen in het land zelf. De tot zweepslagen veroordeelde blogger Badawi staat symbool voor zo veel andere, veel minder bekende slachtoffers. De EU is nu wel aanwezig bij rechtszaken, maar deelt de bevindingen van die rechtszaken niet met de beklaagde of zijn advocaten, laat staan dat zij de Saudische autoriteiten ermee confronteert. Amnesty International schrijft hierover in het recente rapport Spreken is zilver, zwijgen is fout. Ik vraag de minister waarom dit niet gebeurt. Waarom stellen we deze zaken niet aan de orde, nu we ze monitoren? Wat is de reactie van de minister op de bevindingen van dit Amnestyrapport?

Daarnaast noem ik de situatie in Wit-Rusland, waar president Loekasjenko onlangs voor de vijfde keer werd herkozen. Hij liet weliswaar een aantal politieke gevangenen vrij, maar deze mochten zich vervolgens niet verkiesbaar stellen. Ook plaatsen verkiezingswaarnemers vraagtekens bij de wijze waarop de stemmen geteld werden. Wat was de reactie van de internationale gemeenschap? Het opschorten van sancties voor een aantal Wit-Russen die dicht bij het regime staan. Wat is dat voor een politiek signaal? Ik begrijp best dat Minsk een interessante plaats kan zijn voor een dialoog met de Russen, maar dat moet toch niet ten koste gaan van de moedige mensenrechtenverdedigers die hun strijd al die jaren hebben volgehouden?

De heer Knops (CDA):

De cesuur tussen de blokjes was zo kort dat ik te laat was om nog iets te vragen over Saudi-Arabië. De heer Servaes is op de hoogte van het feit dat het Verenigd Koninkrijk heeft gezegd dat er geen wapenleveranties komen als er geen onafhankelijk onderzoek wordt gedaan. Wat is de opvatting van de PvdA-fractie op dat punt? Kan zij zich iets voorstellen bij wat het Verenigd Koninkrijk doet met Saudi-Arabië, of niet?

De heer Servaes (PvdA):

Volgens mij moet ik de heer Knops sowieso corrigeren. Ik vrees, en dat is een bijzonder pijnlijke constatering, dat het Verenigd Koninkrijk juist één van de landen was die dwarslagen bij het opzetten van het onafhankelijk onderzoek. We hadden graag een wat meer principiële stellingname van het Verenigd Koninkrijk en andere landen op dat thema gezien. De heer Knops kent mijn standpunten over wapenhandel, denk ik. Wij zijn daar zeer terughoudend in. Zodra er maar enige kans is dat die

wordt ingezet voor mensenrechtenschendingen of regionale oorlogen, zullen wij elk voorstel voor wapenexport tegenhouden.

De heer Knops (CDA):

Daar hebben we inmiddels ervaring mee. Die voorbeelden zijn net, geloof ik, ook al door de heer Ten Broeke genoemd. Het gaat niet alleen om Nederland of het Verenigd Koninkrijk, maar om Europese landen in het algemeen die leveren aan Saudi-Arabië. Veel wapens die daar worden gebruikt, komen uit Europa. Wat is de visie van de PvdA op dat punt, namelijk als het gaat om een Europese lijn in exportbeperkingen bij dit soort landen?

De heer Servaes (PvdA):

Dat treft, want ik heb eerder dit jaar hierover samen met collega Sjoerdsma, die ik nu ook naar de microfoon zie lopen, een initiatiefnota ingediend. Kernpunt daarvan was dat het niet zo kan zijn dat er zulke grote verschillen zijn tussen lidstaten op het gebied van wapenexport, terwijl wij die allen zouden moeten toetsen aan mensenrechtenschendingen en regionale conflicten. We hebben een aantal voorstellen gedaan voor de wijze waarop dat beter kan. U kunt zich voorstellen dat de richting voor verbetering voor mij duidelijk is, namelijk minder wapenexport en veel strengere toetsing aan de gezamenlijke criteria die Europa hiervoor heeft.

De heer Sjoerdsma (D66):

Ik ga nog even door op dit thema omdat premier Cameron Saudi-Arabië wel degelijk heeft bedreigd met een wapenembargo. Dat was natuurlijk een draai van 180 graden ten opzichte van het eerdere standpunt van zijn land, maar de situatie is dus wel iets veranderd in Groot-Brittannië. Met het oog op die veranderende situatie zou ik ook het betoog van de heer Knops willen overnemen. Wordt het niet tijd dat we het opleggen van een wapenembargo aan Saudi-Arabië serieus gaan bekijken, zolang dat land doorgaat met oorlogsmisdaden in Jemen en de blokkade van humanitaire hulp? U kent de voorbeelden allemaal zelf ook.

De heer Servaes (PvdA):

We moeten hier wel even de details induiken, want daarin schuilt volgens het gezegde vaak de duivel, zeker in dit soort zaken. Nogmaals, mijn partij zal altijd iedere iedere vorm van wapenexport

tegenhouden die bij zou kunnen dragen aan de gruwelen in de oorlog in Jemen, mensenrechtenschendingen en andere kwalijke zaken. Het punt is natuurlijk wel dat Saudi-Arabië een partij is in de internationale coalitie in de strijd tegen ISIS, of we dat nu ongemakkelijk vinden of niet. Ik vind het uitspreken van een algemeen wapenexportverbod in dit geval een beetje lastig als je tegelijkertijd samen met zo'n land actief bent in een andere strijd. Ik weet dus niet precies hoe de heer Sjoerdsma die combinatie ziet, maar dat lijkt mij ingewikkeld.

De heer Sjoerdsma (D66):

De vraag die voorligt is natuurlijk principiëler dan de afhandeling per exportorder. De vraag is of je uit principeel oogpunt op dit moment nog wapens wilt leveren aan Saudi-Arabië. Ik ben het met de heer Knops eens dat dit alleen in Europees verband kan worden beslist. Het heeft geen zin als Nederland streng is en daar nog eens goed naar gaat kijken, als vervolgens het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk dit nog steeds doen. Daarom doe ik deze oproep ook. Laten we Europees even pas op de plaats maken en geen wapens naar dat land exporteren, ondanks de deelname aan die coalitie. We moeten daarbij ook kijken naar de rol die Saudi-Arabië in die coalitie speelt. Het land doet mee aan het bombarderen, maar ondertussen zijn er ook nog financiële stromen vanuit dat land naar soennitische terreurbewegingen. Je kunt je dus afvragen of dat niet gewoon een dubbelrol is.

De heer Servaes (PvdA):

Ik zou het een heel goed idee vinden als deze kwestie Europees besproken werd. Daarbij zeg ik wel dat de toetsing van wapenexport moet gebeuren op een "case by case"-basis, of we dat nu leuk vinden of niet. Ik kan me eerlijk gezegd niet uit het recente verleden en zelfs niet uit het wat verdere verleden een wapenexport van Nederland naar Saudi-Arabië herinneren, in ieder geval niet in de tijd dat ik zit in de commissie die daarop toeziet. Echter, de discussie daarover entameren op Europees niveau zodat je in ieder geval dezelfde criteria op dezelfde strenge manier toepast, lijkt mij een uitstekende suggestie.

Ik kom dan op het derde punt waar belangen en waarden met elkaar in botsing komen en dat gaat — ik zou bijna zeggen: uiteraard — over Rusland. In tegenstelling tot vorig jaar heb ik eigenlijk nog niet zo veel gezegd over Rusland. Binnenkort zullen we natuurlijk uitgebreid spreken over het MH17-rapport en de rol die Rusland daarin speelt. Eerder dit jaar hebben we al een uitgebreid debat gehad over het zogenaamde waterscheidingsmoment in de relaties met Rusland. We spraken toen af met elkaar dat het geen business as usual meer zou zijn en dat de Europese afhankelijkheid van Russisch gas omlaag moet. Maar het geheugen blijkt kort, pijnlijk kort, zou je kunnen zeggen. Deze zomer kondigde Shell aan om samen met Gazprom een verdubbeling van de Nord Stream-pijpleiding te organiseren, tegen de zin van de Europese Commissie in, onder protest van een aantal Oost-

Europese landen en uiteraard tegen de wil in van de Oekraïners die namelijk hun eigen belangen daarmee letterlijk omzeild zien, want met een u-bocht wordt hen nu de pas afgesneden, terwijl Gazprom zijn positie op de Europese markt verder versterkt. Los van de toetsing van de sancties vraag ik de minister hoe hij dit ziet in het licht van de energiepolitiek en de ambities voor de Energie-unie, en de bredere geopolitieke verhoudingen. Heeft hij overleg gevoerd met de Commissie naar aanleiding van de bezwaren die zijn aangevoerd? Heeft hij hierover ook met andere lidstaten gesproken? Zo nee, is hij dan bereid om dat gesprek alsnog aan te gaan?

Afsluitend, na veel sombere punten, wil ik toch even verder kijken dan onze eigen stormachtige regio, naar plekken op de wereld waar na periodes van conflict of onderdrukking juist weer wat hoop gloort, hoop op een betere toekomst, zonder geweld, in een democratische samenleving. Ik denk in eerste instantie aan Myanmar, of Birma, zo u wilt. Dit voorjaar was ik daar op een inspirerend werkbezoek. Inmiddels hebben daar succesvolle verkiezingen plaatsgevonden met een sweeping victory for the lady. Zij heeft ertoe opgeroepen om met respect voor andere partijen samen op te trekken. Eerder dit jaar pleitte ik er al voor om, mits deze verkiezingen spoedig zouden verlopen, daar snel een volwaardige ambassade te vestigen. De minister noemde dit ook in zijn brief over de versterking van het postennet, die wij onlangs hebben ontvangen. Deelt hij mijn mening dat dit een heel mooi en goed moment zou zijn om die ambassade daar spoedig te openen?

Ik geef nog een voorbeeld. Toen de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken vorige maand op Cuba was, heeft zij gesproken met de Colombiaanse ambassadeur die in Havanna gastheer is van zijn regeringsdelegatie bij de onderhandelingen met de FARC. Hij was optimistisch over het vredesproces, maar ook realistisch over de weerstand die een akkoord in zijn eigen land kan oproepen. Daarbij gaat het met name om de verantwoording die mensen, of zij nu bij de regering of bij de FARC horen, moeten afleggen over het gebruikte geweld. Welke bijdrage zou Nederland kunnen leveren in dit proces? Ik denk dan in het bijzonder aan assistentie op dit thema, dat ook wel transitional justice wordt genoemd. Ons land heeft als centrum voor vrede en recht veel expertise in huis op dit punt. Zou het niet mooi zijn als we met dat soort programma's Colombia door die beslissende fase zien te krijgen, zodat het land misschien volgend jaar de winnaar van de Nobelprijs voor de Vrede is?

Het zijn hoopvolle lichtpuntjes, maar daarnaast zijn er uiteraard vooral veel zorgen over de ontwikkelingen in de ring rond Europa en in Europa zelf. Deze ontwikkelingen vragen om een actief en betrokken buitenlandbeleid en bovenal om samenwerking. Ik denk dan aan samenwerking in de Kamer — PvdA en VVD hebben daar samen twee mooie voorbeelden van gegeven — samenwerking in Europa en samenwerking met gelijkgezinde partners elders. Samen staan we uiteindelijk sterker in de wereld. Ik heb de hoop en toch ook wel het vertrouwen dat we deze uitdaging uiteindelijk zullen overwinnen.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Ik heb een korte vraag ter verheldering. De amendementen van de VVD en de PvdA zijn net rondgedeeld. Daarin staat onder andere dat er 4 miljoen wordt gehaald uit het Relief Fund, dat nu heel succesvol is en waar de ngo's zeer betrokken bij zijn. Hoe verklaart de heer Servaes dat?

De heer Servaes (PvdA):

Ik denk dat de heer Voordewind doelt op het amendement op stuk nr. 8, dat de heer Ten Broeke heeft ingediend, samen met mij. Het Relief Fund is bedoeld om dit soort organisaties in crisisgebieden te steunen op momenten dat extra steun nodig is. Ik denk dat die extra steun nu heel hard nodig is. Wij hebben samen met het departement bekeken op welke plekken er ruimte in de budgetten zit. Dat is deels in de budgetten voor VN-organisaties of bijvoorbeeld de Aziatische Ontwikkelingsbank, waar het nu wel even wat minder kan of waar soms wat minder goed gepresteerd wordt volgens de zogenaamde score cards of prestatie-index. Ik denk dat het terecht is dat je als onderdeel van dat pakket gebruikmaakt van het fonds dat we nota bene juist ingesteld hebben om in acute crises snel te kunnen reageren. Vandaar dat daar een deel van de dekking vandaan komt. Dat klopt.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Dat is nu juist het ngo-fonds. Wij hadden die pot met 570 miljoen voor extra noodhulp gereserveerd. Daarvan is 120 miljoen gealloceerd voor het ngo-fonds, het Relief Fund. Dat heeft dit geld nodig en komt zelfs geld tekort volgend jaar. Juist uit dit fonds wordt nu 4 miljoen gehaald. Ik begrijp de redenering gewoon niet.

De heer Servaes (PvdA):

Ik geloof niet dat het Relief Fund op is en dat organisaties of bepaalde doelen in die zin geld tekortkomen. Dit fonds is juist gecreëerd om er flexibel en waar het het meest urgent is, uit te kunnen putten. Wij stellen nu dat in ieder geval UNHCR maar ook Unicef en UN Women een extra steuntje in de rug kunnen gebruiken. Daar zult u het waarschijnlijk zeer mee eens zijn. We hebben naar verschillende fondsen gekeken om na te gaan waar er ruimte is. Dit is er één van. Het lijkt me dat juist in dit geval, het er heel specifiek voor bedoeld is.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De voorzitter:

Ik schors de vergadering tot 14.00 uur. Dan vinden de regeling van werkzaamheden en de stemmingen plaats. Daarna gaan we verder met het debat over de begroting van Buitenlandse Zaken.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2016 (34300-V).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

De heer De Roon (PVV):

Voorzitter. Ik spreek namens de PVV-fractie onze afschuw uit over de verschrikkelijke oorlogsdaden in Parijs vrijdag jongstleden en natuurlijk ons medeleven met alle directe en indirecte slachtoffers daarvan.

Wij moeten het beest bij de naam noemen: deze oorlog heet jihad, de heilige strijd van de islam tegen andersdenkenden. Niet wij zoeken die oorlog, Islamitische Staat zoekt die jihadoorlog met de vrije wereld en tegen de westerse normen en waarden van vrijheid en gelijkheid. Of wij dit nu willen of niet, zij willen in ieder geval die jihad tegen ons voeren; wij kunnen die niet ontlopen. Dat betekent dat Islamitische Staat niet alleen bij de staart, in Irak, maar vooral ook bij de kop, nu nog in Syrië, moet worden aangepakt. Ziet de minister dit ook? Is de regering nu zover om in de coalitie de bereidheid te tonen om waar dat nodig is, doelgericht Islamitische Staat ook in Syrië uit de lucht aan te vallen? Of laat zij het bombarderen daar liever over aan de Russen die, voor zover mij bekend is, excessief veel burgerslachtoffers maken? Minister, wij kunnen dat toch veel beter en zorgvuldiger?

De strijd in Syrië en Irak is vooral een inter-islamitische strijd. Die strijd is gigantisch aangewakkerd door bemoeienis van buitenaf, bemoeienis vooral van andere islamitische landen: Iran enerzijds, Saudi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten en Qatar anderzijds. Dit geldt overigens niet alleen voor Syrië en Irak, maar ook voor Libië en Jemen. Ook Turkije heeft daarbij een dubieuze rol gespeeld, althans voor wat betreft Syrië en Irak. Het is voor de PVV niet te verteren dat de ondersteuning van islamitische strijdgroepen in Syrië en Irak onbelemmerd en onweersproken kan doorgaan. Zo wordt Saudi-Arabië nog steeds door veel westerse landen, waaronder Nederland, met fluwelen handschoenen aangepakt. Die handschoenen moeten uit! Dit betreft niet alleen de islamitische repressie op het Arabisch Schiereiland, maar ook die kwalijke rol die ik net heb geschetst in die strijd in Syrië en Jemen. Hartelijke betrekkingen zoals die nu worden onderhouden met het Saudische regime, zijn verfoeilijk en niet acceptabel. Onze regering spreekt met het regime in Riyad nu op fluistertoon en met meel in de mond. Dat moet ophouden. Wees duidelijk tegen en over die oorlogsophitsers. Is de minister daartoe bereid? De PVV is tegen wapenleveranties aan landen die lid zijn van de Organisatie voor Islamitische Samenwerking. Dat lijkt mij eerlijk gezegd de beste oplossing.

Als de regering de Nederlandse belangen in de wereld wil veiligstellen, mag zij zich niet laten misleiden en chanteren door de Turkse potentiaat Erdogan. Wat al jaren geleden had moeten gebeuren, is nu dringender aan de orde dan ooit. De regering moet duidelijk stelling nemen tegen de steeds verdergaande antidemocratische en islamitische ontwikkeling van Turkije. Als Turkije kritiek krijgt, reageert het als door een wesp gestoken. Met die lange tenen valt er ook niet eens te praten over de groeiende macht van Erdogan. Wat de PVV betreft is het de hoogste tijd dat onze regering meer afstand neemt van dit land dat helemaal niets lijkt op te hebben met onze westerse waarden. Dit betekent concreet: stoppen met de toetredingsonderhandelingen tot de EU, strikte handhaving van de visumplicht en ook geen miljarden overmaken naar Turkije.

Turkije gedraagt zich niet als bondgenoot, maar vaak als tegenstander. Beschouw dat land dan ook zo. Ik herhaal hier dan ook wat ik al heb gezegd tijdens de behandeling van de begroting van Defensie: Turkije moet in de NAVO de wacht worden aangezegd.

Het geweld van de Palestijnen in Jeruzalem, Judea en Samaria is afgelopen maanden ernstig opgelaaid waarbij veel slachtoffers zijn gevallen. Het regime van de PLO heeft dit duidelijk aangejaagd en is daarvoor verantwoordelijk. Het kabinet geeft aan dat het zowel Israël als de Palestijnen op hun verantwoordelijkheden zal wijzen, maar ik constateer dat Israël zich slechts verdedigt en op die verantwoordelijkheid hoeft het niet door Nederland te worden gewezen. Integendeel, de regering zou Israël daarin moeten steunen. De regering zou ook per direct moeten stoppen met de Nederlandse bijdrage aan de Palestijnse entiteit via het potje van ontwikkelingshulp. Verder moet de met de door de moslimlanden in 1983 gecreëerde oliecrisis afgeperste verhuizing van onze ambassade van Jeruzalem naar Tel Aviv, ongedaan worden gemaakt. Waarom doet de regering dat niet? Natuurlijk moeten onze ambassades weg!

De heer Ten Broeke (VVD):

Ik vroeg mij af of de heer De Roon met mij van mening is dat parlementariërs de regering kunnen oproepen om iets te doen, maar dat zij zelf ook de verantwoordelijkheid dragen om hun mening kenbaar te maken. Dat geldt ook als het gaat om hooggeplaatste personen van andere landen, of van de Palestijnse Autoriteit. Waarom was de heer De Roon zelf niet bij het bezoek van de heer Abbas aanwezig, toen hij in Den Haag was? In dat geval had hij hem zelf kunnen aanspreken.

De heer De Roon (PVV):

Ik heb helemaal geen boodschap aan de Palestijnse entiteit en aan de zogenaamde regering en de zogenaamde president ervan. Ik heb er helemaal geen behoefte aan om met hen te spreken. Het is een waardeloze club en daar moeten we vooral geen zaken mee doen.

De heer Ten Broeke (VVD):

Daar komt-ie weer: als we er geen zaken mee moeten doen, hoe kan de heer De Roon dan van de regering verwachten dat ze de Palestijnse entiteit wel aanspreekt? Hoe werkt dat in het hoofd van de heer De Roon?

De heer De Roon (PVV):

Als de heer Ten Broeke goed had geluisterd, had hij mij dat niet horen zeggen. Dat heb ik namelijk niet gezegd. Ik heb niet gezegd dat de Palestijnse entiteit en de regering van Abbas moeten worden aangesproken. Dat heb ik allemaal niet gezegd. De heer Ten Broeke kan mij dat in de mond leggen, maar het is gewoon niet gezegd.

De voorzitter:

Gaat u verder.

De heer De Roon (PVV):

De EU-labeling van producten uit Jeruzalem, Judea en Samaria. Het labelen van joodse producten kennen we nog uit de nazitijd. Bij het labelen gaat het niet om misleiding van consumenten. Dat is wel het label dat erop wordt geplakt, zeg ik tegen de heer Ten Broeke, maar er zit een andere agenda achter: een anti-Joodse, anti-Israëlsche agenda. Geen wonder dus dat het islamofascistische Hamas juicht over de EU-labeling. De labeling zal niet helpen, maar maakt de spanning alleen maar groter. Het is olie op het vuur. Doe zoals Hongarije en verwerp de anti-Joodse labeling.

De heer Servaes (PvdA):

Ik geloof niet dat de heer De Roon en ik het snel eens zullen worden over de richtlijnen voor labeling. Toch wil ik een punt maken van het feit dat hij het een anti-Joodse actie noemt. Waar baseert hij dat op? Dit heeft toch niets met het joodse geloof te maken? Het gaat om het onderscheid tussen de staat Israël en de bezette Palestijnse gebieden, meer specifiek de illegale nederzettingen. Daarover kunnen wij prima van mening verschillen, maar ik vind het onkies om het woord "joods" hierbij te gebruiken. Daar gaat het niet om.

De heer De Roon (PVV):

Ik kan alleen maar constateren dat de woordvoerder van de Partij van de Arbeid nog steeds met een roze bril rondloopt, zodra het over de Palestijnse entiteit gaat. De Palestijnen zijn degenen die dit geweldig vinden. Ik verwees nota bene in mijn inbreng nog naar het juichen van de islamofascistische club Hamas over deze labeling. Als de heer Servaes dat gewoon niet wil zien en erkennen, is dat erg jammer maar het gaat hen wel degelijk om het Joodse volk.

De heer Servaes (PvdA):

Ik probeer het nog één keer, want de heer De Roon geeft nauwelijks antwoord. Hij gaat alleen in op de politieke context. Ik vind dat wij in dit huis zuiver moeten zijn. Als je kritiek op Israël hebt, spreek je over Israël. Als je kritiek hebt op mensen die vinden dat je Israël strenger moet aanspreken, is dat ook prima. Maar laten we het gewoon over het land hebben en het niet in een religieus kader plaatsen. Ik vind dat buitengewoon kwalijk.

De heer De Roon (PVV):

Israël is het land van de Joden. Dat kan de heer Servaes niet mooi vinden, maar dat is de politieke en juridische realiteit. Het is de realiteit in alle opzichten.

De heer Sjoerdsma (D66):

De heer Van Bommel was volgens mij eerder.

De heer Van Bommel (SP):

Ik was even vriendelijk tegen de heer Sjoerdsma, maar dat werkt verwarrend. Ik zal het niet meer doen. Ik wilde een vraag stellen aan de heer De Roon over labeling. Wat is zijn punt? Is hij tegen labeling in het algemeen? Moet het land van herkomst niet meer op producten vermeld worden, of is hij alleen tegen labeling in dit concrete geval?

De heer De Roon (PVV):

Het gaat mij vandaag over deze labeling van producten uit Jeruzalem, Judea en Samaria. Als de heer Van Bommel mij vraagt of ik tegen labeling in het algemeen ben, zeg ik nee. Het gaat om het label voor deze producten uit Jeruzalem, Judea en Samaria. Als het label zou luiden "uit Israël", is het wat mij betreft prima.

De heer Van Bommel (SP):

Daarmee is mijn vraag beantwoord. U bent dus tegen deze labeling, maar u vindt andere labeling kennelijk wel wenselijk, overeenkomstig de Europese wetgeving en richtlijnen. Waarom maakt u dat onderscheid alleen voor deze labeling?

De heer De Roon (PVV):

Omdat de Joodse Staat voor mij loopt van de Middellandse Zee tot aan de rivier de Jordaan. In dat geval is er geen ander label nodig dan "Israël".

De heer Sjoerdsma (D66):

Collega Servaes zei terecht dat dit gaat om het onderscheid tussen Israël en de bezette gebieden. De heer De Roon zegt echter: dit gaat over anti-joods. Ik vraag de heer De Roon daarom of hij vindt dat iedereen die voorstander is van deze etiketteringsrichtlijn, daarmee ook antisemiet is.

De heer De Roon (PVV):

Die vraag kan ik natuurlijk niet beantwoorden, want ik kan niet kijken in de harten van de mensen die hiervoor zijn. Ik constateer alleen dat al diegenen die juichen over deze labeling, zoals dat islamofascistische Hamas, dat gewoon doen omdat ze tegen Israël en de Joodse Staat en de joden zijn, althans in het gebied waar die staat en die joden zich nu hebben gevestigd.

De heer Sjoerdsma (D66):

Dan kan ik niet anders dan concluderen dat u best wel onsmakelijke politiek bedrijft over een richtlijn die in feite gaat over het correct inlichten van consumenten. U neemt daarmee niet alleen de Europese Commissie de maat, maar ook alle partijen in deze Kamer evenals het kabinet, en beschuldigt hen van anti-joods zijn. Ik neem daar sterk, sterk afstand van.

De heer De Roon (PVV):

Ik heb zojuist gezegd dat ik niet kan kijken in de harten van allen die deze labeling een goede zaak vinden, en dat ik me daar dus niet over wil uitspreken. Ik heb dat ook niet gedaan. Ik heb er wel op gewezen, en daar blijf ik bij, dat juist degenen die een hekel hebben aan het Joodse volk dit een prachtig instrument vinden en zich hierbij graag verschuilen achter het verhaal dat dit alleen maar voor een eerlijke voorlichting van consumenten is.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Het kwam even in een flits voorbij, maar ik hoorde de heer De Roon bij het voorstel voor labeling van producten in de bezette gebieden een link leggen met de naziperiode. Kan de heer De Roon nog even kort aan mij uitleggen wat hij daar precies mee bedoelt?

De heer De Roon (PVV):

In de nazitijd was er een periode waarin winkels van joden, dus joodse winkels in Duitsland, werden besmeurd met allerlei teksten als "Kauft nicht bei Juden". Dat is in wezen ook de achtergrond van al diegenen die om antisemitische redenen dit hele labelingsverhaal nu ook weer een prima verhaal vinden. Daarom juist ook vind ik het zo dom van alle fracties hier die die labelingspolitiek steunen, maar misschien niet die bedoeling hebben, dat ze zich toch voor dit karretje laten spannen. Je zou hoe dan ook moeten zeggen: hier wil ik niets mee te maken hebben. Laat dat hele verhaal toch gewoon lopen en zeur niet zo over die labeling van die producten. Maar het is toch gebeurd en ik vind dat onze regering daar gewoon afstand van moet nemen, net als de regering van Hongarije.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Ik vind dit ver onder de maat. Ik vind het ronduit beledigend voor mensen die op democratische gronden een voorstel doen voor de labeling van producten uit illegaal bezette gebieden, dat er een link wordt gelegd tussen hen en een van de vreselijkste regimes uit de menselijke geschiedenis. Ik vind dit onvoorstelbaar!

De heer De Roon (PVV):

De heer Grashoff is kennelijk ook horende doof, want ik heb al twee keer gezegd — en ik zeg het nu voor de derde keer — dat ik niet in de harten kan kijken van al die mensen die zich achter dat labelingsverhaal scharen. Ik geef daar dus geen algemeen oordeel over, en ook niet over de mensen, de heer Grashoff en andere politici in deze zaal die dat wel een prima idee vinden. Ik doe dat niet en ik heb dat niet gedaan.

De voorzitter:

Ik denk dat het goed is dat u daar afstand van neemt. Voor mij als voorzitter was het namelijk ook niet duidelijk.

De heer De Roon (PVV):

Ik heb gezegd wat ik heb gezegd en daarmee heb ik afstand genomen van alle suggesties van de kant van de interruptieplegers. Ik heb daar dus afstand van genomen. Daar blijft het ook bij.

De heer Ten Broeke (VVD):

De heer De Roon zegt dat hij niet in de harten kan kijken van alle mensen die daar wel voor zijn, maar doet tegelijkertijd een uitermate stellige bewering over wat de achtergrond van deze labeling is. Ik kan die twee dingen eigenlijk niet met elkaar verenigen. Hij kan bijvoorbeeld niet uitsluiten dat een aantal mensen die voor deze labeling zijn, zelf een joodse achtergrond hebben. Die mensen heeft hij dan ook direct weggezet.

De heer De Roon (PVV):

Ik heb dat ook niet uitgesloten.

De heer Ten Broeke (VVD):

Dan heb ik in ieder geval vastgesteld dat u willens en wetens een groep wegzet, terwijl mensen uit die groep zelf ook voorstander van labelen kunnen zijn. Wat is het u eigenlijk waard om degenen die er wel andere motieven dan consumentenmotieven op nahouden, van die argumentatie te ontdoen? Dat kunt u doen door er met mij voor te pleiten om een lijn te trekken en alle gebieden waarin niet helder is wie het bestuur uitoefent en waarover de Europese Commissie oordelen heeft, te labelen.

De heer De Roon (PVV):

Als dat onzalige plan van het labelen van de producten uit Jeruzalem, Judea en Samaria doorgaat, als onze regering dat gaat uitvoeren, is datgene wat de heer Ten Broeke zegt, wel het minste wat moet gebeuren.

De voorzitter:

Gaat u verder.

De heer De Roon (PVV):

We hebben gesproken over de algemene lijnen van de buitenlandse politiek. Het is ook altijd goed om naar individuen te kijken. Ik wil het met de Kamer en de minister hebben over Nederlandse verdachten die soms in het buitenland worden vervolgd, zonder dat zij precies weten waar, wanneer en hoe zij zullen worden berecht en wanneer zij hun oordeel tegemoet kunnen zien. Er zijn veel voorbeelden. Denk aan de heer Poch, die al zes jaar vastzit terwijl nog steeds niet duidelijk is wanneer een rechter over hem zal oordelen. Afgelopen weken waren er berichten in de media over een Nederlander die vastzit op Cyprus. Nou ja vast, hij zit niet in de gevangenis, maar hij mag het land niet uit. Hij heeft geen geld meer en is emotioneel te gronde gericht. Buitenlandse Zaken zei er aanvankelijk niks over. Als de familie contact opneemt met Buitenlandse Zaken, gebeurt er niks. Pas als de media worden ingeschakeld, komt Buitenlandse Zaken in actie. Wat het precies doet, weet ik ook niet. Het is maar één concreet voorbeeld, maar je kunt het natuurlijk uitbreiden naar andere gevallen. Ik doe de minister in ieder geval de suggestie om in actie te komen zodra zoiets zich voordoet.

Voor deze zaak geef ik de minister het volgende in overweging. We hebben op grond van de Europese regelgeving de mogelijkheid dat Cyprus een verzoek doet aan Nederland om de strafvervolgning tegen die man over te nemen. Dat heeft het tot nu toe nog niet gedaan. De minister kan zich niet mengen in de procedure daar. Dat snap ik. Hij kan via het diplomatieke kanaal echter wel te kennen geven dat Nederland openstaat voor een dergelijke overdracht van de strafvervolgning, dat onze regering bereid is om die over te nemen.

Het is wat de PVV betreft onacceptabel dat diplomaten ongestraft verkeersboetes en andere overtredingen aan hun laars kunnen lappen. In de stad New York worden kentekenplaten van personen met diplomatieke immuniteit niet verlengd bij drie of meer niet betaalde boetes. De minister heeft zelf ook aangegeven dat hij in de maag zit met deze onbetaalde parkeerboetes van diplomaten. Wat de PVV betreft moet er ook actie worden ondernomen. Hoe denkt de minister erover om voor diplomaten een systeem te realiseren zoals in de stad New York, waarin diplomatieke kentekenplaten niet voor onbepaalde tijd of voor de volledige duur van de plaatsing van de diplomaat worden afgegeven, maar elk jaar opnieuw verlengd moeten worden? Diplomaten die verkeersboetes aan hun laars lappen, kunnen dan na enige tijd van die kentekenplaten worden ontdaan, omdat de geldigheid ervan niet verlengd wordt.

Ik wil ook graag weten hoe het zit met de chauffeurs van de diplomaten. Volgens mij zijn dat vaak Nederlanders. Die hebben dus geen diplomatieke immuniteit. Bestaan er ook mogelijkheden om hen aan te spreken op die verkeersovertredingen? Is de minister bereid dat te laten uitzoeken?

Het is ook mogelijk om op grond van het Verdrag van Wenen een diplomaat persona non grata te verklaren. Ik snap dat dit een vergaande maatregel is, maar we willen weten hoe de minister dit ziet. Stel dat er verkeersovertredingen, verkeersmisdrijven, door diplomaten worden gepleegd. Die zijn dus daarvoor diplomatiek onschendbaar. In welke gevallen is het denkbaar dat die diplomaat tot persona non grata wordt verklaard? Denk aan gevallen waarin dit zich meerdere malen heeft voorgedaan. We moeten toch niet de diplomatieke status van diplomatieke recidivisten in Nederland tot in het oneindige en voor alle soorten misdrijven willen handhaven?

De heer Sjoerdsma (D66):

Voorzitter. Het was een vrijdagavond als alle andere. Voetbalfans, uitgaanspubliek, muzikliefhebbers sloten samen de week af en luidden het weekend in. Het was een vrijdagavond als alle andere, die ruw werd verstoord door een laffe terreurdaad. 132 mensen kwamen om. Parijzenaars, expats, studenten, journalisten, ingenieurs, ondernemers, het waren allemaal onschuldige slachtoffers, mensen die, zoals president Hollande zei, schuldig waren aan het feit dat zij leefden. Het was 24 uur van terreur door Islamitische Staat, die donderdagavond begon in Beiroet, die vrijdagochtend verder ging in Bagdad en die vrijdagavond eindigde in Parijs. Onze gedachten gaan uit naar de familie en de vrienden van de slachtoffers.

Ik noemde Beiroet, Bagdad en Parijs en dan heb ik de aanslag op het Russische vliegtuig nog niet eens genoemd. Dit toont aan dat Islamitische Staat iedere andersdenkende naar het leven staat, of die nu christen, moslim, Europeaan of Arabier is. Daarmee is deze terreurgroep een wezenlijke bedreiging voor Nederland, Europa en de hele wereld. Sommigen beweren dat deze aanslagen aantonen dat Islamitische Staat aan kracht zou winnen. Anderen stellen juist dat de groep alleen in onze binnensteden toesloeg omdat IS terrein verliest aan onze buitengrenzen, zoals bij de berg Sinjar en een strategische snelweg. Hoe ziet de minister dit? Hoe heeft de strategische positie van IS zich volgens hem de afgelopen maanden ontwikkeld?

Zeker is dat de aanslagen bedoeld zijn om angst te zaaien, om ons te verdelen in een "wij" en "zij" en om ons te vervreemden van elkaar. Er is echter slechts één tweedeling en die is: de fanatici tegenover de rest. Wat het ook duidelijk maakt — collega Ten Broeke zei het al — is dat er geen fraternité, geen liberté en geen égalité mogelijk is zonder sécurité. Daarom bestrijden en bombarderen wij Islamitische Staat en daarom trainen onze soldaten de peshmerga en de Iraqi

Special Forces. Het is een strijd die we moeten intensiveren, allereerst politiek. Dat klinkt altijd boterzacht maar het is keihard nodig, ook financieel. Daar kom ik later op terug.

De afgelopen decennia zijn wij vaker het slachtoffer geweest van een laffe terreurdaad. Na 11 september 2001 riep president Bush van de Verenigde Staten de War on Terror uit, een oorlog die helaas niet heeft geleid tot een overwinning op de terreur. Sterker nog, misschien moeten we wel constateren dat de aanwezigheid van terreurgroepen in de gordel rondom de Europese Unie alleen maar is toegenomen. Dat roept de vraag op wat we nu moeten doen. Welke lessen trekken we eigenlijk uit de afgelopen veertien jaar? De Franse president Hollande, die voor een enorme uitdaging staat, beantwoordde deze vraag door te stellen dat Frankrijk in oorlog was. Onze eigen premier, die eerder nog zeer stellig was in het niet overnemen van die terminologie, ging daar in de slipstream nu wel in mee: ook Nederland was in oorlog. Ik vraag de minister of hij het eens is met premier Rutte. Is Nederland inderdaad formeel in oorlog? Wat betekent dat?

We zien ook dat president Hollande een beroep doet op artikel 42. Hij vraagt om solidariteit en dat is natuurlijk logisch. De vraag is echter wel wat die solidariteit dan behelst. Gisteren sprak de minister van Defensie ook over een Nederlandse militaire bijdrage en ik vraag de minister van Buitenlandse Zaken nu om meer helderheid daarover. Welke bijdrage is dat?

Ik vraag dat ook omdat voor mij één van de lessen van de afgelopen veertien jaar is, dat we wel moeten proberen weg te blijven van grote retoriek die we niet kunnen waarmaken.

Een tweede les is volgens mij dat voorzichtigheid is geboden bij de vraag met wie we in een coalitie stappen en onder welke voorwaarden we dat doen. Assad is geen onderdeel van de oplossing. Dat is niet slechts retoriek vanwege de burgerslachtoffers die Assad zelf maakt. Assad is ook één van de belangrijkste redenen dat jihadi's zich aansluiten bij Islamitische Staat. Deze man koopt ook nog steeds olie bij deze terreurgroep. Wat voor Assad geldt, geldt ook voor een samenwerking met Rusland in Syrië. Die samenwerking zal wel moeten, nu Poetin zichzelf met geavanceerde luchtafweerraketten militair in dat gebied heeft geworsteld. Samenwerking zal echter niets opleveren zolang Poetin de hand boven het hoofd houdt van de vatenbommen gooiende tiran Assad.

De derde les is dat er overeenstemming moet zijn over een politieke strategie. Sommige partijen in deze Kamer doen er lacherig over en vinden dat "zacht" en minder belangrijk. Het gaat dus om een politieke strategie voor Syrië waar de Syriërs zelf bij betrokken zijn en waarbij de coalitie het eens is over wie vriend en vijand is. Zonder die strategie en zolang Turkije geobsedeerd blijft met het bestrijden van de Koerden en de YPG blijft bombarderen in Syrië — en dat zijn onze grondtroepen in de strijd tegen Islamitische Staat — wordt het verdomd lastig om Islamitische Staat effectief aan te pakken. Graag een reactie van de minister.

Het overleg in Wenen afgelopen weekend was hoopgevend, al is het slechts op papier. Elke stap dichterbij een politieke strategie brengt wat mijn partij betreft ook militaire actie dichterbij. Het is ook de hoogste tijd dat we Islamitische Staat financieel droogleggen, dat we diens financiering afknijpen. De Kamer heeft hier al vaak op aangedrongen. En ja, er is een werkgroepje in die grote coalitie maar de resultaten zijn tot nu toe echt mager. De inkomsten uit olie en kunsthandel worden aangepakt, maar nog steeds hoor ik geloofwaardige geluiden dat Turkije olie zou afnemen van Islamitische Staat. Is dit bij de minister bekend? Daarnaast ontvangt Islamitische Staat van individuele financiers uit de Golfstaten en Saudi-Arabië koffers met geld. Zoals wij aan UNICEF geven, doneren zij aan soennitische terreurorganisaties. Het is ongehoord dat dit nog steeds straffeloos kan. Wat kan het kabinet nog meer doen in EU-verband om deze individuen te identificeren en om, als ze geïdentificeerd zijn, hun financiële tegoeden te bevriezen en hun reisverboden op te leggen? Graag verneem ik hierop de reactie van de minister.

Ik noemde net Saudi-Arabië al. Mijn fractie heeft ernstige zorgen over de rol die Saudi-Arabië speelt. Het destabiliseert Jemen, het begaat oorlogsmisdaden, het blokkeert humanitaire hulp, het gooit met clusterbommen en, als klap op de vuurpijl, blokkeert het land ook nog eens een onafhankelijk onderzoek naar het geweld in Jemen. Zolang dat het geval is, wil mijn fractie dat Nederland en de Europese Unie geen wapens meer leveren aan Saudi-Arabië. Premier Cameron van het Verenigd Koninkrijk heeft daar ook al mee gedreigd. Is de minister bereid daartoe te pleiten in Europees verband? We weten het namelijk: spreken is zilver en zwijgen goud. Ik zie de heer Ten Broeke komen, dus ik wacht eventjes.

De voorzitter:

Als het een korte zin is, kunt u die ook afmaken.

De heer Sjoerdsma (D66):

Zwijgen is goud, voorzitter. Ik wacht even.

De heer Ten Broeke (VVD):

Dit is wel een mooi moment om tot de onderbreking over te gaan.

Mijn vraag aan de heer Sjoerdsma gaat over de artikel 100-brief die velen van ons hebben gesteund. Wij hebben die brief in ieder geval wel gesteund en de heer Sjoerdsma en zijn fractie ook. In die brief staat dat het doel van het Nederlandse militaire optreden is om de opmars van ISIS te stuiten en ISIS terug te dringen en het liefst te stoppen. Er worden twee fasen onderscheiden. Moet ik de heer Sjoerdsma, na zijn kritiek op het mogelijke aanblijven van Assad, als volgt verstaan: een militaire inzet van Nederland is wat hem en de D66-fractie betreft afhankelijk van een transitieregeling of een overgangsregeling, waarbij er een oplossing komt voor de positie van Assad?

De heer Sjoerdsma (D66):

De heer Ten Broeke refereert geheel terecht aan de artikel 100-brief. Die brief is breed gesteund en daarmee heeft de hele Kamer, op misschien een enkele partij na, gezegd dat de doelstelling van deze militaire missie het terugdringen en waar mogelijk het vernietigen van Islamitische Staat is. Het probleem met Syrië is — dat heb ik net ook benadrukt — dat een politieke strategie om dat te doen, ontbreekt. De huidige Syrische president Assad opereert in zijn land door vatenbommen te gooien op bakkers, op scholen en op woonwijken. Ik constateer dat hij op die wijze enkel bezig is jihadi's te werven voor Islamitische Staat. Ik constateer dus ook dat een strijd tegen Islamitische Staat niet effectief kan zijn zolang president Assad kan doorgaan met dat beleid. En ik vrees dat hij met dat beleid zal doorgaan, zolang hij daar zit.

De heer Ten Broeke (VVD):

Ik ben het met de heer Sjoerdsma eens dat het optreden en de vaatbommen van Assad medewervend zijn voor jihadisten. Die zijn zelfs zeer wervend. Maar ISIS bestond daarvoor al. ISIS was er al vóór de vaatbommen. Het aantal vaatbommen is toegenomen sinds 2013, toen we die rode lijn niet hebben gehandhaafd. De vaatbommen kunnen nu bijna ongestoord gebruikt worden, omdat Assad nog een bommenwerpende macht achter zich heeft gekregen. Het zijn nu de clusterbommen van Poetin en de vaatbommen van Assad die voor grote vluchtelingenstromen zorgen. Zij hebben zo kunnen opereren, omdat ze in een militair vacuüm zijn gedoken. Ik kom terug op mijn vraag. Ons militaire doel is het terugdringen van ISIS. De heer Sjoerdsma noemt het zelfs "vernietigen". Dat woord staat niet in de artikel 100-brief, maar dat wil ik wel met hem meevoelen. Is de heer Sjoerdsma met zijn collega Schaper in de Eerste Kamer van mening dat we voorbij Assad moeten kijken om tot een oplossing te komen?

De heer Sjoerdsma (D66):

Ik zou niets liever willen dan voorbij Assad kijken. Voorbij Assad kijken betekent, wat mijn partij betreft, dat we in de buurt komen van een vredesoplossing voor Syrië. Voorbij Assad kijken betekent dat een van de blokkerende personen, die het meeste belang heeft bij het geweld in Syrië, verdwijnt. Betekent dat ook dat we niet met Assad moeten spreken? Natuurlijk niet, we zouden wel met hem moeten spreken. Daar ontkom je niet aan, op geen enkele manier. Laat ik het maar zo zeggen: als je de vijand wilt bewegen weg te gaan, doe je dat immers met militaire middelen en onderhandelingen.

De voorzitter:

Gaat u verder, mijnheer Sjoerdsma. Nee, mijnheer Ten Broeke. Oké, heel kort.

De heer Ten Broeke (VVD):

Eerder dit jaar vergeleek de heer Sjoerdsma mijn fractievoorzitter, die ook aangaf dat er waarschijnlijk met Assad gesproken moest worden, met Dennis Rodman — dat was nog tot daaraan toe — en met Filip Dewinter in de Volkskrant. Nu is hij zelf ook van mening dat er met Assad gesproken moet worden. Zijn collega, de zeer geroutineerde diplomaat Herman Schaper, heeft dat ook al gezegd. Heeft de heer Sjoerdsma met terugwerkende kracht niet een klein beetje spijt van die opmerking?

De voorzitter:

Dit was een heel kleine opmerking.

De heer Sjoerdsma (D66):

Nee. De fundamentele houding waar de heer Ten Broeke over spreekt, verschilt namelijk nog steeds van die van mijn partij. De heer Ten Broeke en zijn partij zeggen: omwille van de stabiliteit moeten wij zaken blijven doen en blijven praten met dit soort regimes; misschien moeten we die zelfs in stand houden. Dat is een ander uitgangspunt dan dat van mijn partij. De D66-fractie zegt namelijk: ja, af en toe ben je genooddaakt om met deze mensen te praten, maar je bent niet genooddaakt om deze mensen in het zadel te houden. Dat is een groot verschil. Ik kan mij niet herinneren dat ik de voorman van de partij van de heer Ten Broeke met de heer Rodman zou hebben vergeleken. Ik ken de basketbalkwaliteiten van de heer Zijlstra niet. De woorden die ik over het wereldbeeld van de partij van de heer Ten Broeke heb gesproken, neem ik zeker niet terug.

Ik was gebleven bij de uitspraak: zwijgen is fout. In het veelzeggende recente rapport van Amnesty International over Saudi-Arabië wordt met pijnlijke precisie gedetailleerd welke mensenrechtenschendingen er plaatsvinden in dat land. Ik sluit mij aan bij de oproep van collega Van Bommel aan de Nederlandse regering — wij hebben hiertoe eerder een motie ingediend — om publieker, zichtbaarder en duidelijker te zijn in haar stellingname over de mensenrechten. Ook op dit punt ben ik het geheel oneens met collega Ten Broeke, die zelf niet kan kiezen als hem gevraagd wordt wat hij dan niet meer wil doen met betrekking tot Saudi-Arabië. Ik zeg: dit moeten wij in ieder geval wel doen. Graag krijg ik een reactie van de minister op dit punt en op de vraag of op de ambassade in Riyad wel voldoende mensenrechtencapaciteit aanwezig is om dit te doen.

Islamitische Staat is niet de enige bedreiging voor de Europese Unie, want aan de oostkant wordt de Unie uitgedaagd door Rusland. Rusland annexeerde de Krim, Rusland destabiliseerde Oost-Oekraïne, Rusland torpedeerde het MH17-tribunaal, Rusland bewapent Iran en Rusland houdt Assad de hand boven het hoofd. De minister was eerder dit jaar boos en geïrriteerd over de houding van Rusland. Hij wil een balans tussen de gebalde vuist en de open hand. Hij noemt het "geen business as usual". Ik constateer echter dat in Nederland gaspolitiek het nog steeds wint van geopolitiek. Voor het kabinet is het namelijk onbekend waar in de toekomst het gas vandaan zal komen. Waar blijft de eerder toegezegde geopolitieke energiestrategie? Waarom werkt het kabinet niet aan duurzame alternatieven en aan vermindering van de afhankelijkheid van Rusland? Is de minister bereid om toe te zeggen dat hij met marktpartijen aan tafel gaat om de komende vijf jaar de import uit Rusland af te bouwen?

De problemen aan onze buitengrens vragen om een echt functionerende grens- en kustwacht. Ik moet echter constateren dat Frontex nog steeds te veel een houtje-touwtjeoperatie is en te veel afhankelijk is van de ad-hocbijdrage van lidstaten. Daarom kan Frontex niet leveren wat het moet leveren: adequate grens- en kustbewaking, inclusief reddingscapaciteit. Mijn fractie zou graag zien dat die Europese grens- en kustwacht er wel komt, met eigen middelen en eigen mensen. Graag krijg ik hierop een reactie van de minister.

Het is goed om te zien dat de minister wel de diplomatie aan de oost- en zuidflank versterkt, dankzij moties van de fracties van GroenLinks en D66. Ik vraag mij echter af waarom er slechts heel beperkt geld bij komt bij het stabiliteitsfonds en het Mensenrechtenfonds en bovendien waarom dat geld er slechts voor één jaar in plaats van structureel bij komt. Kan de minister uitleggen waarom deze versterking niet structureel wordt? Dit lijkt mij wel nodig.

Aan de oostflank hebben we ook nog Oekraïne, letterlijk vertaald: het grensland. Het is een scharnier tussen Oost en West. Het is nu aan de Nederlandse bevolking om te bepalen of we de handel met Oekraïne laten toenemen en of we het land de goede kant op trekken, onder het juk van Poetin

vandaan. Daarom gaan wij als partij de boer op voor het referendum. Wij moeten als politieke partij voor dit verdrag gaan staan. Wij moeten niet angstig zijn en niet wegkijken. Het kabinet blijft echter stil. Ik zie dat er 5 miljoen euro wordt uitgegeven aan campagnes voor een VN-zetel, maar dat er geen extra middelen komen voor bekendmaking van het kabinetsstandpunt over dit verdrag. Kan de minister uitleggen waarom daarvoor gekozen is?

Ik sluit me graag aan bij de woorden van collega Van Bommel over de noodzaak van een onderzoek, nu blijkt dat de postkoloniale gebeurtenissen in Indonesië niet incidenteel maar structureel waren.

Ik wil ten slotte nog een onderwerp eruit lichten: het Nederlands onderwijs in het buitenland. Er zijn 200 scholen in het buitenland waar Nederlandse kinderen die met hun ouders naar het buitenland zijn vertrokken, hun binding behouden met de Nederlandse taal, de Nederlandse cultuur, onze geschiedenis en onze waarden en normen. Dat is cruciaal. Dat is ook een investering in hen, een investering in mensen die vaak weer terugkomen in Nederland. Ik constateer dat het geld voor deze scholen in 2017 op is. Er zijn 200 scholen en als dat geld inderdaad op is, zal een derde van deze scholen waarschijnlijk sluiten. De minister zegt misschien: dat moet dan maar worden opgevangen met de ouderbijdrage. Die is echter al exorbitant hoog. Die is tussen de €800 en €1.000 per kind. Dit betreft 3,4 miljoen euro in 2017. Ik vraag de minister met het oog op het belang dat wij hechten aan onze Nederlanders in het buitenland om een oplossing te vinden voor deze 3,4 miljoen, desnoods uit HGIS onvoorzien. Ik vraag hem om een oplossing te vinden om te voorkomen dat deze scholen moeten sluiten. Dat zou eeuwig zonde zijn.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Voorzitter. Nog geen jaar na de bloedige aanslagen op Charlie Hebdo en een joodse supermarkt is Parijs wederom het doelwit geworden van een laffe terroristische aanslag. 129 mensen zijn omgekomen en 350 mensen zijn gewond geraakt. Een dag voor Parijs vielen er 43 doden en 200 gewonden in Libanon. In beide gevallen heeft ISIS de aanslagen opgeëist. Ook mijn fractie leeft en bidt mee met de nabestaanden en de slachtoffers.

Ook na deze brute aanslag wordt door sommigen nadrukkelijk de vraag gesteld of we de grenzen nu moeten gaan sluiten voor de vluchtelingen. Dat is een vraag die niet onbeantwoord kan en mag blijven. De ChristenUnie vindt dat er altijd plek moet zijn voor onze naasten die oorlog en geweld ontvluchten. Zij zijn gevlucht voor dezelfde bommen, dezelfde kogels, dezelfde angst als in Parijs, Libanon, Egypte en ook Rusland. Daar kunnen en mogen we onze ogen nooit voor sluiten. Ik hoor graag van de minister of hij het hiermee eens is.

Tegelijkertijd moeten we alert blijven op mensen die binnenkomen met de verkeerde intenties. Daartoe moeten we versneld vluchtelingen laten registreren en moeten we nagaan of ze geen bedreiging vormen voor onze veiligheid. Dat moet gebeuren aan de buitengrenzen van de EU, maar zolang dat niet gebeurt, moet Nederland dat versneld ook hier doen. Daartoe vraag ik het kabinet of het nadere rapport over het wetsvoorstel Tijdelijke wet bestuurlijke maatregelen terrorismebestrijding inmiddels naar de Kamer kan worden gestuurd. In dat wetsvoorstel is een meldingsplicht voor teruggekeerde Syriëgangers opgenomen. Mijn fractie zou heel graag met name dat onderdeel hier tot werkelijkheid maken. Kan dat rapport zo snel mogelijk naar de Kamer worden gestuurd? Wordt er nu extra menskracht vrijgespeeld om te registreren? Het kan immers niet zo zijn dat er nog weken gewacht moet worden met registreren.

Ik kom te spreken over de valse paspoorten voor Nederland. We moeten verhinderen dat jihadgangers Europa bereiken. Oorlogscorrespondent Harald Doornbos heeft er eerder aandacht voor gevraagd dat het simpel en makkelijk is om gewoon een vals paspoort te laten aanmaken. Mensen kunnen op en neer naar Europa en Syrië reizen. Dat moeten we met alles wat we kunnen doen, bestrijden. Welke concrete maatregelen kan het kabinet in samenwerking met andere Europese lidstaten nemen om het vrije verkeer van potentiële terroristen te verstoren?

Het kabinet is om begrijpelijke redenen nog steeds terughoudend ten aanzien van het bombarderen van ISIS in Syrië. Tegelijkertijd ontkomen we er niet aan dat ISIS alleen effectief bestreden kan worden als dit ook gedaan wordt in Syrië zelf. Dat onderkent mijn fractie ook heel duidelijk. Ik heb al eerder aandacht gevraagd voor de rol van de Koerden, zowel in Irak als in Syrië. Als een van de weinige strijdkrachten kunnen zij echt effectief ISIS bestrijden. Welke mogelijkheden ziet de minister om de steun aan de Syrische Koerden uit te breiden, ondanks het feit dat daar haken en ogen aan zitten? Het zijn wel de enige betrouwbare "boots on the ground" voor het Westen. Moet de internationale coalitie niet overwegen om, naast de Koerden in Irak, ook de Koerden in Syrië te trainen, nu er volkenrechtelijk mandaat aanwezig is?

Er zijn ook intenties om militaire taken van Frankrijk elders in de wereld door Nederland over te laten nemen. Zo hebben we dat althans begrepen van onze minister van Defensie. Welke taken zijn dat? Hoe gaan we dat doen? Met welke middelen gaan we dat doen? We komen nu immers al materieel en menskracht tekort. Kortom, gaat dit kabinet er dan extra geld bij Defensie bijdoen, bovenop de bestaande toezeggingen?

Ik kom bij Turkije. Inmiddels zijn er twee moties in de Kamer gepasseerd en aangenomen. De eerste motie ging over het niet-koppelen van het toetreden van Turkije tot de EU aan de samenwerking rondom en de opvang van vluchtelingen. Hoe gaat het kabinet die motie uitvoeren? Deelt de minister de analyse dat Turkije verder dan ooit verwijderd is van Europese toetreding? Wanneer durft dit kabinet de streep en de conclusie te trekken dat dit een onbegaanbare weg is? Hoeveel mensenrechtenschendingen en streken van Erdogan zijn daarvoor nog nodig? De tweede

aangenomen motie betrof de Armeense genocide. Mijn uitdrukkelijke vraag is op welke wijze de minister deze motie heeft uitgevoerd als het gaat om de oproep aan Turkije om de toenadering tot Armenië een nieuwe impuls te geven.

Dan kom ik bij het vredesproces in het Midden-Oosten, waar natuurlijk meteen bij gezegd moet worden dat daarvan geen sprake meer kan zijn. Na een hausse aan aanslagen op Israëlische burgers is het zaak om te kijken waar nog verzoeningsprojecten mogelijk zijn. Vorig jaar is een amendement van de ChristenUnie aangenomen om dit met 1 miljoen te realiseren. Ik dien wederom een amendement in voor verzoeningsprojecten, om daar een vervolg aan te kunnen geven. Ik weet dat de minister daarover ook enthousiast is. Hij heeft afgelopen zomer een aantal projecten bezocht: samenwerkingsprojecten, culturele activiteiten, samenwerkingsprojecten als het gaat om ziekenhuizen, en onderwijsprojecten. In deze tijd zijn dat wellicht de enige lichtpuntjes die we kunnen zien. Ik hoop dan ook van harte dat de minister dit amendement ondersteunt.

Sinds 2012 is mijn fractie ook bezig om het beleid inzake het geld dat de Palestijnse Autoriteit uittrekt voor veroordeelde Palestijnse in Israëlische gevangenissen, te ontmoedigen en daarmee te stoppen. Ik geef daarvan een voorbeeld. Twee terroristen, die onder meer verantwoordelijk zijn voor de bloedige dood van een Nederlands gezin, bestaande uit twee ouders en drie kinderen, hebben gezamenlijk een bedrag van 120 miljoen dollar ontvangen. Op dit moment krijgen mensen die veroordeeld zijn tot 25 jaar gevangenisstraf €2.100 per persoon per maand. Dat zijn toch belachelijke bedragen als je bedenkt dat deze mensen onschuldige Israëli's hebben omgebracht?

Er liggen verschillende Kameruitspraken, waarmee de druk op de Palestijnse Autoriteit moest worden opgevoerd. Inmiddels hebben we begrepen dat de betaling van die Palestijnse terroristen, althans de familie en de gezinnen daarvan, is doorgeschoven naar de PLO. Maar het is toch echt broekzak-vestzak om het op die manier af te schuiven. Ik heb dan ook een amendement ingediend om een duidelijk signaal af te geven. Daarin gaat het om een bescheiden korting op de Nederlandse steun aan de Palestijnse Autoriteit van €800.000 voor die mensen die inderdaad die €2.100 per maand ontvangen op dit moment.

Ik kom op het punt van de godsdienstvrijheid. Sinds 2011 bestaat de pilot godsdienstvrijheid. Vorig jaar heb ik nog een bescheiden amendement ingediend om dat programma vooral ook financieel voort te zetten. De minister was daar enthousiast over, maar ik heb daar in de Kamer helaas geen meerderheid voor gekregen. Ik meen dat godsdienstvrijheid een thema is dat nu, meer dan ooit, actueel is. Het is belangrijk om daarvoor ook middelen vrij te maken. Ik denk alleen al even aan mevrouw Asia Bibi, die tot de doodstraf is veroordeeld omdat zij vals beschuldigd is in Pakistan en al vijf jaar onder schrijnende omstandigheden in een gevangenis zit. Daar zal dit soort middelen heel goed kunnen worden gebruikt om bijvoorbeeld de proceskosten te betalen, maar ook voor andere situaties.

Ik denk ook even aan de aandacht voor de organisatie Raqqa is Being Slaughtered Silently, vanwege de opkomst van de radicale islam. Deze moedige organisatie doet verslag vanuit Raqqa over de gruwelijkheden die ISIS daar aanricht. Ook voor deze organisaties zou er mogelijk financiering kunnen zijn om dit aan de kaak te stellen. We hebben voorman Abu Mohammed in de Kamer mogen ontvangen. Er ligt wat ons betreft potentie om het realistische beeld van ISIS dat deze organisatie naar buiten brengt actief te gebruiken in de deradicaliseringsprogramma's. Is de minister bereid om dat ook op te pakken?

Het komt er nu op aan een goede balans te vinden tussen de daadkracht om ISIS te bestrijden en de gastvrijheid voor mensen in nood. Ik wens de minister van Buitenlandse Zaken daarbij heel veel wijsheid. Uiteraard kan hij rekenen op het constructieve meedenken van de ChristenUnie.

De heer Ten Broeke (VVD):

Van die constructiviteit van de ChristenUnie ben ik overtuigd. Elk jaar komt de heer Voordewind met een lijstje van ngo's en groepen waar hij graag nog wat meer geld aan zou willen geven. Dat is heel begrijpelijk allemaal, en over het algemeen zijn het nobele doelen. Het punt is alleen dat we natuurlijk niet eindeloos veel geld hebben. Nu hebben de heer Servaes en ik geprobeerd een verschuiving binnen de begroting aan te brengen naar een prioriteit die we volgens mij allemaal delen. Is de heer Voordewind ook bereid om binnen de begroting te zoeken naar een mogelijkheid om die organisaties waar hij dit jaar weer aandacht voor vraagt iets extra's te geven, of moet dat weer door de regering worden gevonden?

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Bij een amendement is het de gewoonste zaak dat je dekking zoekt binnen de begroting. Dat heb ik ook gedaan. Het zijn drie begrotingen die nu voorliggen. Voor alle drie is er dekking binnen de begroting, maar ik zeg er tegelijkertijd bij dat u in uw amendement schuift met fondsen. Ik zal dat waarschijnlijk steunen. Ik moet het amendement nog even goed bekijken, maar ik had liever gezien dat dit niet binnen de begroting werd gedekt maar dat hiervoor extra fondsen zouden worden vrijgemaakt. Daarvoor heeft ook mijn fractievoorzitter Arie Slob bij de Algemene Beschouwingen een motie ingediend. Als het gaat om de kosten voor zoiets als de eerstejaarsopvang van asielzoekers en hoe die drukken op de begroting voor Ontwikkelingssamenwerking — over die begroting zullen we volgende week praten — net als de opvang van de vluchtelingen in de regio, dan kan het ministerie dit niet zomaar even erbij pakken. Het gaat om honderden miljoenen extra die nodig zijn voor beide zaken. U maakt daar 35 miljoen voor vrij. Daar ben ik op zich blij mee maar met die bedragen komen we er ook niet.

De heer Ten Broeke (VVD):

Het is volgens mij een heel substantieel bedrag, maar ik zie uit naar de steun van de heer Voordewind op dat vlak. Voor één specifiek type projecten vroeg hij net de aandacht, namelijk de verzoeningsprojecten tussen Palestijnen en Israëli's. Ik hoorde hem net zeggen, maar misschien heb ik dat verkeerd verstaan, dat er op dit moment geen sprake is van een vredesproces. Of zei hij letterlijk dat dat ook niet het geval kon zijn? Als het laatste zijn uitspraak is, waarom dan nog een verzoeningsproject?

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Het eerste. Ik constateer dat er op dit moment geen onderhandelingen plaatsvinden en dat het ook niet voor de hand ligt dat die er snel komen. Daarom onze gerichtheid vorig jaar en dit jaar op die kleine lichtpuntjes in de samenleving, waarbij het wel mogelijk blijkt te zijn om Palestijnen en Israëli's, en Arabieren en Israëli's bij elkaar te brengen. Ik heb die projecten afgelopen zomer zelf bezocht. Dat zijn echt heel bemoedigende projecten, waarin mensen zeggen dat ze soms voor het eerst met de ander te maken krijgen en dat de vooroordelen eigenlijk als sneeuw voor de zon verdwijnen.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Voorzitter. Deze begrotingsbehandeling van Buitenlandse Zaken vindt vandaag plaats tegen de achtergrond van de afschuwelijke aanslagen in Parijs van afgelopen vrijdag. Daar wordt morgen veel uitgebreider over gediscussieerd, maar om een aantal punten kunnen we vandaag niet heen. IS is een ongekende vijand van de menselijkheid en zal dus bestreden moeten worden. We zullen van IS ook af moeten, niet omdat we daarmee terreur in het algemeen de wereld uit helpen — was het maar waar — maar wel omdat duidelijk is dat de aanwezigheid van Islamitische Staat een enorme promotor, een organisatiepunt en financier is voor wereldwijd religieus gemotiveerde terreur. Meer dan ooit is daarmee ook duidelijk dat op korte termijn een internationaal en breed gedragen aanpak van de burgeroorlog in Syrië noodzakelijk is. We kunnen niet zonder die breed gedragen aanpak, al zouden we dat willen. Ook nu zijn er weer fracties in deze Kamer die roepen dat we nu maar over moeten gaan tot het bombarderen van IS in Syrië. Ik vind dat onverstandig en ik denk ook niet dat het bijdraagt aan een oplossing. Een burgeroorlog in een land met tientallen verschillende stromingen en honderden strijdgroepen die met elkaar overhoop liggen, los je niet op met bommen. Je lost daarmee dus ook niet de aanwezigheid van IS op. De vluchtelingenstroom zal eerder groter worden dan kleiner en het aantal slachtoffers zal nog verder toenemen.

Dictator Assad is nog steeds de oorzaak van het ontstaan van de burgeroorlog en daarmee de voedingsbodem voor IS in Syrië. Veruit het grootste aantal burgerslachtoffers in Syrië staat op zijn naam en Assad is nog altijd hoofdverantwoordelijke voor de exodus uit Syrië.

De heer Ten Broeke (VVD):

GroenLinks steunde de artikel 100-inzet tegen ISIS boven Irak. Kan de heer Grashoff mij uitleggen waarom ISIS wel bestreden moet worden boven Irak en niet boven Syrië? Het doel is hetzelfde en in ieder geval is ISIS het sterkst in Syrië.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Dan gaan we discussies overdoen die we al heel uitgebreid hebben gevoerd. In Irak was er een duidelijk volkenrechtelijk mandaat. Er was een heel duidelijk verzoek van de Iraakse regering. Er is in principe een gezag in Irak, hoe zwak ook, waarmee samengewerkt kan worden. Bovendien waren er uitgangspunten ten aanzien van mogelijke wederopbouw en samenwerking tussen soennitische en sjiiitische groeperingen in Irak. Bij elkaar en samen met een internationale coalitie kon dat een positief effect hebben. Ik zie gelukkig ook dat er in zekere zin positieve effecten te melden zijn. Al die voorwaarden zijn er niet in Syrië, zoals de heer Ten Broeke ook weet. Vanuit dat perspectief is het dus ook niet zinvol. Niet dat ik het niet zou wensen; ik zou graag IS bestrijden in Syrië. Ik zou dat overigens altijd doen in de context van een oplossing die dan ook daadwerkelijk een einde zou maken aan de burgeroorlog, maar het is niet anders. Het is niet met vreugde maar met leed dat ik moet vaststellen dat het op dit moment niet anders kan.

De heer Ten Broeke (VVD):

Het volkenrechtelijk bezwaar, voor zover dat in de Kamer gevoeld werd, is weggenomen. Dat werd bij heel veel fracties gevoeld, waaronder ook de fractie van de heer Grashoff. Dat is ook uitgesproken. Of bestaat dat voor de heer Grashoff nog steeds? De volkenrechtelijk adviseur was daar helder over in juni vorig jaar.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Hierover hebben we al uitvoerig gesproken en dat heb ik toen ook heel helder namens mijn fractie gezegd. Volgens mij was de heer Ten Broeke ook bij dat debat aanwezig. Nee, er is geen volkenrechtelijk mandaat voor ingrijpen in Syrië; er is slechts een supersmal mandaatje dat voortkomt uit de bedreiging van ISIS in de richting van Irak vanaf Syrisch grondgebied. De gedachte alleen is te smal en onvoldoende ...

De heer Ten Broeke (VVD):

Gebaseerd op het volkenrecht?

De heer Grashoff (GroenLinks):

... te smal en ook onvoldoende om in Syrië daadwerkelijk aan een oplossing te kunnen werken. Het zou een willekeurig bombarderen van IS worden in Syrië met alle gevolgen van dien, namelijk verdere slachtoffers en destabilisering in Syrië. Dat is niet wat wij daar met elkaar zouden willen.

De voorzitter:

Gaat u verder.

De heer Grashoff (GroenLinks):

Ik heb ook de heer Ten Broeke publiekelijk horen zeggen dat Assad niet onze vijand is. Dat verbaasde me en ik kan me haast niet voorstellen dat hij dit zo letterlijk meende. Assad is dat natuurlijk wel. Het is een van de grootste dictators en een van de grootste bottlenecks voor welke oplossing op dit moment in Syrië dan ook. Dat neemt niet weg dat we wel onder ogen moeten zien dat er zonder actieve steun van Rusland en ook Iran geen oplossing voor Syrië zal komen. Het akkoord dat VN gezant-Staffan de Mistura het afgelopen weekend bereikte, is daarom naar onze mening het beste startpuntje om tot een breed gedragen oplossing te komen. Het is zeer van belang dat dat proces de ruimte krijgt en dat daar uiteindelijk toegewerkt kan worden naar vrije, democratische verkiezingen onder toezicht van de VN, om in elk geval langs die weg Assad van het toneel te laten verdwijnen. In de tussentijd zullen we hem zeker niet tot onze bondgenoten moeten rekenen. Hoe beoordeelt de minister het akkoord onder aansturing van de VN van afgelopen weekend? Welke bijdrage levert Nederland aan de verschillende trajecten die daar nu lopen? Wat zou daarin geïntensiveerd kunnen worden?

Ik kom op Turkije. Er is alle reden om dat land financieel bij te staan bij het opvangen van 2,3 miljoen Syrische vluchtelingen. Er zijn redenen van medemenselijkheid. De uitzichtloze situatie voor deze vluchtelingen moet worden verbeterd. Ik noem als voorbeeld de 400.000 Syrische kinderen in Turkije die niet naar school kunnen. Als er voor vluchtelingen in Turkije niet de mogelijkheid ontstaat om iets van het leven te maken, dan zal de aandrang niet kleiner worden om te kiezen voor de gevaarlijke reis naar Europa en de oversteek in gammele bootjes. Als er aldaar wel mogelijkheden zijn om iets van het leven te maken, dan zal de prikkel die daarvan uitgaat om niet die gevaarlijke reis aan te gaan, steviger en effectiever zijn dan welke grenscontrole ook.

We gaan niet met de rug naar Turkije staan, maar we zijn wel heel kritisch, want het gaat wel echt heel slecht daar. Het is dan ook van belang dat het gesprek dat nu bestaat met de Turkse regering, breed wordt getrokken. Ook de positie van de Koerden, het beëindigen van de strijd met de PKK en de situatie rond de persvrijheid moeten in dat gesprek aan de orde worden gesteld. Is de minister bereid en in staat om zowel bilateraal als in EU-verband dat gesprek aan te gaan?

Ik kom op Israël en het Palestijnse conflict. De belangrijkste les van Yitzhak Rabin, die nu twintig jaar geleden werd vermoord door een extremist, is dat je de kinderen van je burens ook een kans moet geven. Die boodschap is erg ver op de achtergrond geraakt. Onverantwoorde leiders aan beide zijden moedigen agressie aan. Actievoeren voor vrede en mensenrechten wordt in Israël steeds verder bemoeilijkt en verdacht gemaakt. Mensenrechtenorganisaties als B'Tselem krijgen geen anbi-status, extremistische organisaties die Joodse aanslagen steunen daarentegen wel. Even zo vreemd is dat eisen over transparantie bij donaties wel voor mensenrechtenorganisaties gelden, maar weer niet voor fundamentalistische organisaties. Ik ben blij dat de minister in elk geval heeft aangegeven, bereid te zijn om bij de Israëlische regering over deze zaken om opheldering te vragen. Misschien kan hij zeggen hoe het daarmee staat? Is hij bereid om in overleg met zijn Europese collega's een gepaste reactie te verzinnen als Israël verdere anti-ngo-wetgeving doorvoert?

Israëlische nederzettingen in Palestijns gebied zijn illegaal. Dit is zo naar algemeen internationaal recht. Het labelen van producten die van die nederzettingen en uit dat illegaal bezette gebied komen, is dan ook een logische stap. Op die manier kunnen we op enigerlei wijze bijdragen aan het stoppen van die nederzettingenpolitiek. Gaat de minister het voorstel hiervoor van de Europese Commissie ook steunen?

Het volgende deel van mijn bijdrage gaat over autonome wapensystemen, de zogenaamde killer robots. Tijdens de VN-conventie van vorige week over confessionele wapens heeft de minister wederom over die autonome wapensystemen gesproken. In de informele voorbereiding is overeenstemming bereikt over het afwijzen van volledig autonome wapens waarbij mensen niet meer gaan over het inzetten van geweld. Klopt het dat er daar is besloten tot het instellen van een

group of governmental experts om tot onderhandelingen te komen en, zo ja, wat vindt de minister daar dan van? De ontwikkeling van autonome wapens gaat snel. Daarbij is er sprake van een glijdende schaal. We hebben ook al auto's die zelf kunnen rijden en er zijn ook al drones. De Adviesraad Internationale Vraagstukken vindt zinvolle menselijke controle een belangrijk criterium, maar een scherpe definitie ontbreekt. Wat vindt de minister daarvan? Hoe kan er op internationaal niveau een goede definitie worden gevonden? Als hierover op internationaal niveau discussie wordt gevoerd, is in elk geval in de tussentijd een moratorium op de ontwikkeling van autonome wapensystemen op z'n plaats. Is de minister dat met de fractie van GroenLinks eens en wil hij zich daar ook voor inzetten?

Nederland zou internationaal in elk geval pogingen moeten doen om te komen tot nucleaire ontwapening. Daarover is een belangrijke motie van collega Sjoerdsma c.s. aangenomen, waarin staat dat Nederland deel zou moeten nemen aan internationale besprekingen daarover. Maar onlangs, op de Algemene Vergadering van de VN, is een resolutie, ingediend door Mexico, om naar allerlei juridische bezwaren te kijken, niet gesteund door Nederland. Waarom niet? Klopt het dat de minister feitelijk gesproken niet de wens van de Kamer uitvoert?

Mensenrechtenschendingen moeten altijd aan de orde worden gesteld. In China hebben we de koning gelukkig wel gehoord, maar de vraag mag ook gesteld worden of er nu op de achtergrond meer is gebeurd, bijvoorbeeld als het gaat om de positie van Nobelprijswinnaar Liu Xiaobo, die daar elf jaar gevangenisstraf uitzit. Hetzelfde geldt voor Saoedi-Arabië. Ook hierbij is de vraag wat onze minister van EZ daar heeft gezegd over mensenrechten. We hebben er niets over gelezen. Heeft hij bijvoorbeeld de situatie van de blogger Raif Badawi aan de kaak gesteld? Naar mijn opvatting heeft de minister van Buitenlandse Zaken bij uitstek een coördinerende rol in de aandacht die het kabinet aan mensenrechten zou moeten besteden. Klopt dat? Is de minister dat met mij eens? Hoe vult hij die rol in de praktijk in?

De heer Van der Staaij (SGP):

Voorzitter. Onlangs las ik een brief van een geestelijke in de Syrische stad Aleppo. Ik wil daaruit graag een paar zinnen voorlezen. "Als men de situatie waarin christenen en heel het volk van Syrië zich op dit moment bevinden wil omschrijven, kan men dat maar met één woord doen: wij zijn in een chaos beland, in een totale ordeloosheid. Het ontbreekt ons aan alles, vooral aan bestaanszekerheid, omdat er voortdurend bombardementen zijn door milities, die noch de huizen, noch de moskeeën, noch de kerken, noch kinderen of ouderen sparen." Die brief trof mij, omdat ze een schrijnend, maar ook realistisch beeld geeft van de situatie in Syrië op dit moment. Dat geldt niet alleen voor Syrië; ook voor vele andere plaatsen in deze wereld zijn we bijna dagelijks getuige van groot onrecht. Natuurlijk denken we dan vandaag direct aan de recente terroristische aanslagen in Beirut en Parijs. Onze gedachten en gebeden gaan uit naar hen die geliefden verloren. Terreur komt wel heel dicht bij onze huizen en straten.

Het is niet mijn intentie om in deze Kamer slechts een klaaglied af te steken, integendeel. Terreur heeft nooit het laatste woord. Te midden van de grootste ellende klinken verhalen van geloof en hoop. Voor een aantal zaken wil ik nadrukkelijk de aandacht vragen, te beginnen met de enorme impact die haatzaaien kan hebben als het gaat om geweld door burgers en groeperingen. Zeker, conflicten zijn onvoorspelbaarder en ideologischer getint geworden en gemakkelijke oplossingen bestaan niet, maar een gedegen begrip van de verhalen achter het geweld is hoe dan ook essentieel. In dit verband verwijs ik naar recente uitspraken van de Britse oud-premier Tony Blair. Hij benadrukt dat het meer nog dan het toepassen van militaire macht noodzakelijk is, radicaalislamitische ideologieën van groepen als ISIS, al-Nusra en Boko Haram te doorgronden en uit te dagen. Ervoor weggelopen is geen optie. Ik vraag nadrukkelijk een reactie van de minister op die woorden. In hoeverre wordt, als er strijd gaande is om de harten en geesten van de burgers, aandacht besteed aan het bieden van een inhoudelijk weerwoord op radicaalislamitische ideologieën? Hoe kunnen gematigde moslims het islamitisch extremisme via social media, YouTube en Twitter effectiever tegengaan? Want we moeten helaas vaststellen dat een groepering als ISIS er uitermate sluw in is om die middelen voor haar karretje te spannen.

Al eerder heb ik in een algemeen overleg samen met collega's met deze minister van gedachten kunnen wisselen over een situatie verder van huis, namelijk die in Nigeria met het geweld van Boko Haram. Wil de minister druk blijven uitoefenen op de Nigeriaanse overheid om ook daar het geweld van Boko Haram tegen te gaan? Welke rol kunnen gemeenschappen van gematigde moslims daarbij spelen in het vormgeven van dat ideologische weerwoord? Wat is de stand van zaken in de strijd tegen Boko Haram? Ik hoor daar graag de laatste informatie over.

Ik kom te spreken over het vredesproces in het Midden-Oosten, waarbij ik het woord "vredesproces" tussen aanhalingstekens plaats. Gezien de recente golf van geweld tegen Israëliëse burgers is het van groot belang om in te zetten op de escalatie en op het weer aan tafel krijgen van partijen. Ik sluit mij aan bij de vragen van collega Voordewind over de salarisbetalingen aan familie van Palestijnse terroristen. Ook de SGP acht de tijd rijp om daar verdere stappen in te zetten. Ik heb derhalve het amendement van collega Voordewind meeondertekend. Het labelen van de producten vanuit de Westelijke Jordaanoever door de Europese Unie keuren we sterk af. We hebben daar in het verleden al een debat over gevoerd in deze Kamer. We vinden het beleid willekeurig en totaal contraproductief. Terroristische groeperingen als Hamas kunnen dit soort voortgaande stappen juist interpreteren als een overwinning en kunnen derhalve geen reden zien om zich in te zetten voor het afzweren van geweld en plaats te nemen aan de onderhandelingstafel.

Wat betreft geloofsvervolgung is op de ranglijst van Open Doors Noord-Korea land nummer 1. Dat land heeft ook op heel veel andere terreinen een buitengewone status inzake mensenrechten. We hoorden recentelijk dat er toch wat meer openheid zou zijn. Men zou meer op zoek zijn naar buitenlandse contacten en investeerders. Zijn hier daadwerkelijk openingen? Wat is het beeld van de

minister daarvan? De Verenigde Naties gaan de dwangarbeid door tienduizenden Noord-Koreanen in het buitenland onderzoeken. Het is goed dat de VN bezig blijft en dat dit op de internationale agenda blijft staan. Welke concrete vervolgstappen heeft de VN op het oog en wat is de strategie daarin? Eerder was er toch een onthutsend rapport hierover dat ook vanuit de Verenigde Naties naar voren is gekomen. Daarna lijkt het wat stil te zijn geworden. Ook wij hebben vanzelfsprekend enige verlegenheid bij de vraag wat je in zo'n gesloten land nu nog kunt betekenen. Juist gelet op de ernst van de situatie wil ik die vraag hier toch opnieuw op tafel leggen.

Op 7 november jl. hebben Taiwanese en Chinese regeringsleiders voor het eerst in 66 jaar afspraken gemaakt over het terugdringen van vijandigheden. We vinden dat ook een belangrijke stap richting duurzame, vreedevolle betrekkingen. Met Taiwan hebben we veel handelscontacten. Ik moedig de minister aan om na te gaan wat we nog verder kunnen bijdragen aan het versoepelen van die contacten en om dat niet na te laten.

De Europese Unie staat op veel manieren onder hoogspanning. De aanslagen in Parijs doen die spanning weer verder stijgen. De hele migratiecrisis toont des te meer aan hoe problematisch het is om Europese consensus te bereiken over de aanpak van de grensoverschrijdende problemen. De Europese geloofwaardigheid is in het geding als afspraken die gemaakt zijn, niet nagekomen worden. Daarom is mijn verzoek niet om allerlei nieuwe dingen tot stand te brengen, maar juist om er vooral werk van te maken om te bewerkstelligen dat de bestaande Europese afspraken op het terrein van veiligheid, migratie en bewaken van de buitengrenzen nagekomen en waargemaakt worden.

In het licht van de huidige veiligheidsuitdagingen sluit ik af met een geluid van hoop. Ik zei aan het begin van mijn betoog al dat ik het belangrijk vind dat die geluiden niet ondersneeuwen door alle triestheid en ellende die er wereldwijd te vinden is. Na de aanslagen in Parijs werd op Twitter "#PrayForParis" trending. Ik heb met genoeg de tweet van collega Van Bommel geretweet met die oproep. Een Syrische priester uit Aleppo schrijft dit: "Onze aanwezigheid hier is een missie. Daarom zullen wij blijven. Wij geven ons niet over. Wij hebben des te meer lief, wij vergeven des te meer, wij getuigen des te meer. Met het geloof, de hoop en de liefde gaan wij voort op onze weg, die een kruisweg is." Ik heb groot respect voor iemand die dat vanuit de frontlinies naar voren kan brengen. Groot onrecht creëert ook voor ons een grote verantwoordelijkheid om alles bij te dragen wat wij kunnen om recht te doen.

De voorzitter:

Het woord is nu aan de heer Wassenberg namens de Partij voor de Dieren. De heer Wassenberg is gisteren geïnstalleerd als Kamerlid en heeft vandaag al zijn eerste debat over een belangrijke

begroting. Het is ook zijn maidenspeech. Tijdens de maidenspeech wordt niet geïnterrupteerd. Het woord is aan de heer Wassenberg.

De heer Wassenberg (PvdD):

Voorzitter. Afgelopen vrijdag werden honderden onschuldige mensen het doelwit van terroristen. De toenemende spanning in de wereld is daarmee een stuk dichterbij huis gekomen dan ooit. Dat maakt mensen bang en dat is goed te begrijpen. Terrorisme is erop gericht om angst te veroorzaken. Wij zullen naast het terrorisme ook die angst moeten overwinnen. Wij moeten ons niet laten intimideren, zei de minister daarover. Ik ben dit van harte met hem eens. Ik hoor graag op welke manier deze minister daaraan zijn steentje wil bijdragen. ISIS maakt talloze slachtoffers, in Parijs maar ook in het Midden-Oosten. Miljoenen mensen uit onder andere Syrië zijn op de vlucht voor het geweld. Deze mensen zoeken hun heil onder andere in Europa. De Europese Unie en de haar omringende landen staan voor de grote uitdaging om oorlogsvluchtelingen een menswaardige opvang te bieden, zonder daar zelf onder te bezwijken.

In de spanningen en brandhaarden die er nu zijn, voeren etnische conflicten en geopolitieke machtspelletjes — zij zijn al eeuwenlang de oorzaak van geweld en onderdrukking — de boventoon. Daaronder liggen vaak conflicten over grondstoffen en natuurlijke hulpbronnen. Grondstoffen en hulpbronnen worden meer dan ooit ingezet als machtsmiddel. Hoe schaarser de grondstoffen worden, hoe meer dit het geval zal zijn. Ik geef enkele voorbeelden. ISIS financiert zijn bloedige strijd uit de verkoop van olie en grondstoffen. Twee derde van het kapitaal van ISIS bestaat uit deze opbrengsten. ISIS verovert olievelden en fosfaatmijnen en het lukt deze terreurbeweging om deze grondstoffen te verkopen. Kan de minister inzicht geven in wie de kopers zijn van deze ISIS-goederen en in de mogelijkheden die hij ziet om de geldstromen van ISIS af te snijden?

Ook bij andere conflicten spelen grondstoffen een rol. De spanning in Oekraïne wordt mede veroorzaakt door een strijd om delfstoffen, waaraan met name de oostelijke regio rond Donetsk rijk is. Dit is een regio waar de rebellen met steun van Rusland aan de macht proberen te komen. Rond de Gazastrook draait het conflict in belangrijke mate om de toegang tot drinkwater en vruchtbare landbouwgrond. Langzaam maar zeker komt het besef dat wij afhankelijk zijn van andere delen van de wereld en van de vrede en veiligheid daar. Het besef komt welke kritische rol fossiele brandstoffen spelen en hoe afhankelijk vooral ook Nederland is van de import van grondstoffen en fossiele brandstoffen. Onze zucht naar meer leidt ertoe dat wij op een onverantwoorde wijze met de aarde omgaan en dat heeft directe consequenties voor veel van haar bewoners. De vraag welke waarden wij willen najagen met onze handelspolitiek dringt zich steeds nadrukkelijker op. Net als de vraag welke consequenties die keuze daarin voor ons allemaal heeft. Blijven wij inzetten op vrijhandel ten bate van multinationals, maar ten koste van familiebedrijven, ontwikkelingslanden en regels die wij willen stellen ter bescherming van mens, dier en milieu? Blijven wij inzetten op het importeren van goedkope grondstoffen van ver weg en het produceren van steeds meer dingen die

wij niet nodig hebben? Of kiezen wij voor een duurzame regionale economie, die uitgaat van gesloten kringlopen en het respecteren van ecologische grenzen? Dit is een economie die mensenrechten, dierenwelzijn en de bescherming van natuur en milieu als uitgangspunten heeft in plaats van het blind najagen van meer economische groei. Ik zou graag hierop een reactie van de minister horen.

Parijs speelt een hoofdrol in twee van de meest urgente internationale vraagstukken: in de strijd tegen het terrorisme — met dat onderwerp ben ik begonnen — maar ook in de strijd tegen de steeds verdere opwarming van de aarde. De minister is mee geweest met de poolexpeditie van een grote groep onderzoekers, die hebben gekeken naar de gevolgen van de klimaatverandering. Complimenten daarvoor. Ik denk dat het goed is dat hij de gevolgen van de uitstoot van broeikasgassen en vervuilende stoffen op een kwetsbaar en afgelegen gebied als Spitsbergen met eigen ogen heeft kunnen zien. Belangrijke vragen zijn: welke lessen heeft de minister daar geleerd en hoe gaat hij deze lessen toepassen? Is er genoeg geld om het langdurige onderzoek en monitoring op Spitsbergen vol te houden? Graag krijg ik die garantie van de minister, want dit soort langetermijnonderzoek is van cruciaal belang.

In september heeft de Kamer een motie van de Partij voor de Dieren aangenomen om de effecten van klimaatverandering, handels- en belastingpolitiek en wapenleveranties op de stabiliteit in kwetsbare landen en regio's in kaart te brengen. De Kamer wacht nog steeds op een brief van het kabinet over hoe het deze motie wil uitvoeren. Deze minister heeft daar al wel een start mee gemaakt door het organiseren van een conferentie over planetary security; ook daarvoor mijn complimenten. In zijn openingstoespraak sprak de minister ook over zijn ervaring met de link tussen klimaatverandering en de schrijnende toestand in Mali, die hij met eigen ogen heeft gezien tijdens zijn vorige betrekking. De conferentie was de start van het Planetary Security Initiative. Ik ben benieuwd welke vorm dit precies zal krijgen. Ik hoor daar graag meer over van de minister.

De burgemeester van Den Haag was ook aanwezig tijdens deze conferentie. In zijn speech heeft hij ook gesproken over de noodzaak van het erkennen van ecocide als een internationale misdaad. Al sinds 2010 ligt er een voorstel om het toebrengen van ernstige schade aan het milieu strafbaar te stellen. Daarbij moeten we denken aan ernstige olielekages, illegale ontbossing en vervuiling van water door winning van teerzandolie, maar ook aan het veroorzaken van luchtvervuiling die de volksgezondheid en de natuur bedreigt. Genocide, agressie, foltering en misdaden tegen de menselijkheid kunnen we al internationaal berechten. Door het toevoegen van ecocide aan deze rij kunnen we ervoor zorgen dat bedrijven die de natuur en onze leefomgeving moedwillig ernstige schade toebrengen voor hun eigen gewin, daar niet langer ongestraft mee weggelaten worden. We zorgen er op die manier bovendien voor dat landen, meer dan nu het geval is, gedwongen worden om de zorgplicht die zij hebben voor een gezond milieu, ook daadwerkelijk in te vullen. Deze minister weet dat het daar vaak aan schort. Is de minister bereid om zich ervoor in te zetten om ecocide toe te voegen aan het lijstje internationale misdaden van het Internationaal Strafhof? Ik overweeg om hierover een motie in te dienen.

Ik ga afronden. De minister van Buitenlandse Zaken heeft vele branden in de wereld te blussen. Daarom is het belangrijk dat de minister zich uitdrukkelijk inzet om branden te voorkomen. Nederland gebruikt voor zijn leefwijze vier keer zijn eigen landoppervlak aan grondstoffen die van elders uit de wereld moeten komen. Nederland speelt een belangrijke rol in de wapenhandel. Hoe wil de minister die verstorende activiteiten van Nederland in andere landen aanpakken? Is hij bereid om internationaal de verantwoordelijkheid die rijke westerse landen hebben in het destabiliseren van de wereld, aan de kaak te stellen? Alleen als we bereid zijn om eerlijk naar ons eigen gedrag te kijken, kunnen we immers een begin maken met het oplossen van de vele crises in deze wereld.

(Geroffel op de bankjes)

De voorzitter:

Het lijkt erop dat u al jaren meeloopt, gelet op de souplesse waarmee u uw betoog hebt gehouden. Ik schors de vergadering voor enkele ogenblikken om de collega's de gelegenheid te geven om u te feliciteren, maar niet nadat ik dat als eerste heb gedaan.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De heer Kuzu (Groep Kuzu/Öztürk):

Voorzitter. Ik dank u vriendelijk. Ik complimenteer de heer Wassenberg met zijn maidenspeech. Ik weet als ervaringsdeskundige dat dit een spannend moment is. Ik vertrouw erop dat de Partij van de Dieren de komende tijd, maar ook in de toekomst nog veel aan hem zal hebben.

De wereld wordt steeds onstuimiger. Wij hebben dit opnieuw gemerkt na de verschrikkelijke aanslagen in Parijs afgelopen vrijdag. Wij verafschuwen uit het diepst van ons hart de aanslagen in Parijs. Wij zijn voor een alliantie voor vrede en voor een alliantie tegen terrorisme. Wij verafschuwen ook alle andere terreuraanslagen, bijvoorbeeld de aanslag van Daesh in Beirut die vorige week 43 mensen het leven kostte. Ieder mensenleven is evenveel waard; dat is niet afhankelijk van de vraag op welk continent een onschuldig slachtoffer is gevallen.

De wereld wordt steeds onstuimiger. Informatie uit het ene deel van de wereld is binnen enkele momenten met een druk op de knop beschikbaar in andere delen van de wereld. De wereld globaliseert en de wereld verandert en de belangrijkste opdracht voor ons in Nederland is dat wij moeten mee veranderen. Als wij niet mee durven te veranderen, leggen wij het economisch, politiek en diplomatiek af tegen andere landen. Dat zou zonde zijn voor de belangrijkste opdracht die wij van oudsher voor ons zien weggelegd, namelijk Nederland als hoeder van de internationale orde met Den Haag als hoofdstad, de stad van vrede en rechtvaardigheid.

Ik pleit er nogmaals voor om net als de presidenten Obama, Hollande en Cameron te spreken over Daesh in plaats van over ISIS. Dan wekken wij niet de suggestie dat deze terroristen een staat zijn en ook niet dat deze staat islamitisch zou zijn. Want Daesh, ik zeg dit als moslim, is ook mijn vijand. Onder de slachtoffers in Parijs zijn twaalf moslims te betreuren. In Syrië en Irak is de grote meerderheid van de slachtoffers moslim. Dan heb je het over tienduizenden doden; gemiddeld circa 160 slachtoffers per dag alleen al in Syrië, Irak en Afghanistan. Ik krijg hier graag een reactie van de minister op.

Volgens de Nederlandse anti-terreurexpert Peter Knoope van Clingendael kun je terrorisme alleen bestrijden door de voedingsbodem weg te nemen. Symptoombestrijding werkt niet. Ik citeer: "Terrorisme is als een waterbed, als je het aan de ene kant naar beneden drukt, komt het aan de andere kant naar boven." Wij van DENK hebben keer op keer op die voedingsbodem gehamerd. Die voedingsbodem is ook gelegen in de manier waarop wij ons buitenlands beleid inrichten. Peter Knoope constateert een enorme haat tegen het Westen. Ik citeer: "Een groot deel van de wereld haat ons. Een groep van meer dan vijf miljard mensen zegt tegen het Westen: wat jullie ons komen vertellen over onze toekomst, is niet onze toekomst maar jullie toekomst. Wat wij vooruitgang vinden, vinden zij neokoloniaal", aldus Peter Knoope.

Hoe kunnen wij die haat wegnemen, vraag ik aan de minister. Zouden wij daarvoor moeten stoppen met het eurocentrisme en ons superioriteitsdenken? Zouden wij ons niet kritisch achter de oren moeten krabben over geopolitiek en onze machtspolitiek? Kijk bijvoorbeeld naar Irak. Daar is Saddam Hoessein door de Verenigde Staten in het zadel geholpen, maar later voert hetzelfde Amerika tot tweemaal toe een oorlog met hem. Tony Blair gaf recent nog toe dat de manier waarop wij zijn omgegaan met Irak, alles te maken heeft met de opkomst van Daesh.

Dat brengt mij bij het conflict in Syrië. Met alleen bommen gooien, brengen wij geen vrede. Dat hebben wij al gezien in Irak en Afghanistan. Met alleen bommen zorgen wij voor veel onschuldige burgerslachtoffers en voor veel vluchtelingen. The war on terror loopt steeds verder uit de hand, want er wordt niet alleen gevochten om vrede te bereiken. Elk land heeft zijn eigen dubbele agenda. Rusland bombardeert alle tegenstanders van Assad, terwijl wij die impliciet of expliciet steunen. De

Amerikanen droppen wapens zonder te weten bij welke groeperingen ze terechtkomen. DENK vindt dat Nederland geen pion mag worden in de dubbele agenda's van de grote landen. Daarom vinden wij dat wij ons moeten herbezinnen op het optreden in dit levensgevaarlijke conflict. Wat vindt de minister van deze fundamentele punten? Is er een langetermijnstrategie voor Syrië en wat is de rol van Nederland hierin? Is er een exitstrategie of maken we keer op keer dezelfde fout?

Wat de oorlog nog een extra bitter smaakje geeft, is dat het big business is. De moordpartijen en bloedbaden leveren de wapenindustrie goud geld op. Daesh verdient naar schatting 750 miljoen dollar aan olie, een kwart van zijn totale inkomsten. Kan de minister ons garanderen dat de olie die Daesh via de zwarte markt verkoopt, niet terecht komt bij bedrijven als Shell en Exxon en dat die olie niet gewoon in de tank van de Nederlandse automobilist belandt? Rijden wij misschien allemaal op terrorismebenzine? Rijden we niet alleen op Euro95, maar ook op Daesh2015?

Van het conflict in Syrië is het een kleine stap naar Israël en Palestina. Hoe staat het met dat fundamentele onrecht? Is het strategische moment al bereikt, waar wij ruim een jaar geleden over spraken? Het einde van de ambtstermijn van de minister nadert en een doorbraak heb ik de afgelopen periode niet mogen ontwaren. Een jaar is kort in de politiek. Wij roepen de minister op om het Nederlandse EU-voorzitterschap te gebruiken om de Israël-Palestinakwestie opnieuw hoog op de agenda te zetten. Is de minister daartoe bereid? Na alle mislukte Amerikaanse bemiddelingspogingen is het tijd dat de Europese Unie het gaat proberen.

Ik zie dat ik moet afronden, hoewel ik nog heel veel punten zou kunnen maken. De onstuimigheid in de wereld zal voortduren als we op deze weg doorgaan en als wij niet kritisch op onszelf durven te zijn. Dat is niet alleen schadelijk voor onze concurrentiepositie, onze economie, onze politieke en diplomatieke betrekkingen, ook het aanzien van Nederland op het internationale toneel staat op het spel. Daar moet wat ons betreft verandering in komen. Het moet anders!

De heer Bontes (Groep Bontes/Van Klaveren):

Voorzitter. In de eerste plaats betuig ik mijn medeleven met de nabestaanden en slachtoffers van de verschrikkelijke aanslag in Parijs, afgelopen vrijdag. IS moet worden vernietigd. Het zogenaamde kalifaat moet met de grond gelijk worden gemaakt. De premier zei terecht dat we in oorlog zijn met IS. Bij deze verstrekkende woorden horen ook krachtige daden. Daar laat het kabinet het echter volledig afweten. Zo weigert Nederland nog steeds om bommen te gooien op IS in Syrië, de thuisbasis van onze vijand. Telkens buigt de VVD weer voor de Partij van de Arbeid. Ook het budget voor defensie is zwaar ontoereikend. We zijn in oorlog, terwijl onze krijgsmacht totaal is uitgekleed. Het is absurd en levensgevaarlijk. Nederland voert een militaire strijd met een gebroken geweepte. Ons land neemt elke maand duizenden asielzoekers op. De kans is aanzienlijk dat tussen al die

mensen IS-strijders verstoopt zitten. Het lijkt erop dat in ieder geval één aanslagpleger in Parijs zich vrij kon bewegen via de asielinstroom. Mijn fractie stelt daarom voor: geen enkele asielzoeker meer erin, uitsluitend opvang in de eigen regio. Speel geen spelletjes meer met onze nationale veiligheid.

Het opengrenzenbeleid en de ongebreidelde immigratie van de afgelopen decennia hebben geleid tot de noodsituatie waarin we nu verkeren. Wij zeggen tegen Eurocommissaris Frans Timmermans: de EU leidt niet tot stabiliteit, maar tot chaos en conflict. We zien dat elke dag in het nieuws. Het is goed dat de EU-zeepbel uit elkaar spat. Laten we terugkeren naar de EEG, waarbij bevoegdheden op het gebied van immigratie weer volledig worden overgedragen aan de lidstaten. Nederland kan dan weer soeverein opereren.

Helaas is het nog niet zo ver; we hebben nog steeds te maken met een eurofiel kabinet dat handelt in strijd met onze nationale belangen. Zo laat het kabinet zich net als andere Europese landen chanteren door een dictator in Ankara. Terwijl er helemaal geen garantie is dat Turkije de grenzen sluit, maakt Nederland maar liefst 117 miljoen euro over. De Turken komen door zo veel Europese naïviteit niet meer bij het lachen.

Ook Afrika krijgt bijna 2 miljard van het nieuwe EU-fonds. En natuurlijk heeft Nederland de hoogste bijdrage toegezegd: 15 miljoen euro. Dat geld verdwijnt in de zakken van Afrikaanse dictators. Als onderdeel van deze deal wordt legale immigratie vanuit Afrika gestimuleerd. Niemand in Nederland zit daarop te wachten. Het is te gek voor woorden. Dit bedrag van ruim 130 miljoen kan veel beter worden gebruikt voor de militaire inzet in Syrië en de grensbewaking in Nederland.

Ik wil nog graag één punt aanhalen: onze relatie met Israël. Deze wordt al jaren door het kabinet verwaarloosd. Premier Netanyahu heeft groot gelijk. De Europese landen moeten zich kapot schamen voor dat labelen van Israëlische producten. Samen met Israël, een baken van licht in een uiterst duister Midden-Oosten, zijn we in oorlog met het jihadisme. Laten we deze bondgenoot niet verder van ons vervreemden door absurd EU-beleid, maar laten we samen optrekken tegen dit kwaad.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De voorzitter:

Hiermee zijn we aan het eind gekomen van de eerste termijn van de Kamer. De minister zal morgenmiddag namens de regering antwoorden. Daarna vindt de tweede termijn plaats.

De vergadering wordt van 16.22 uur tot 16.30 uur geschorst.

Voorzitter: Knops

De vergadering wordt van 13.32 uur tot 14.00 uur geschorst.